

DE VRIJMETSSELARIJ

VOORHEEN EN THANS

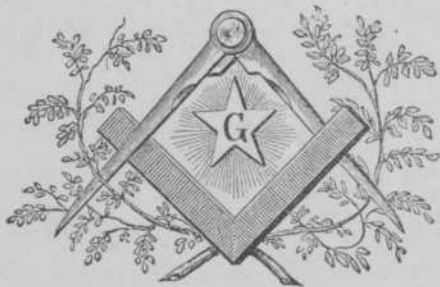
DOOR

G. J. P. J. BOLLAND,

HOOGLEERAAR DER WIJSBEGEERTE TE LEIDEN.

„Zonder vijandschap of partijdigheid,
waartoe ik geene aanleiding heb.”

Tac. Ann. 1:1.

LEIDEN
A. H. ADRIANI
1913.

Schaarsch is naar buiten hun woord en groot blijft hun lust om te zwijgen. —
Vgl. Juven. 2:14.

„Al wat gijlieden gezegd hebt in de duisternis, het zal gehoord worden in
het licht; wat gij aan het oor hebt gesproken in de binnenkamers, verkondigd
zal het worden op de daken.” — Luc. 12:3.

In het oude Babel heeft Aralo, de doodenwereld, *irçitom la tairat*, het land zonder terugkeer, geheeten. En ook de oude Ægyptenaar heeft bij gelegenheid gezegd: „ja, niemand keert weder die van hier is gegaan.” Voorts merkt onder anderen de dichter van het boek Job (7:9) op, dat wie ten grave daalt niet opstijgt, en het hem vergaat gelijk de verdwijnende wolk. En meteen heet (14:19) het omgekeerde dier gedachte *tiqwath enoosj*, de hoop eens menschen. Kort voor het midden der eerste Christelijke eeuw lezen wij bij wijze van aanhaling de natuurphilosophisch bedoelde bewering, *dat het geborene niet sterft*, in het geschrift ‘over wetsallegorieën’ (1:3) bij Philo den Jood van Alexandrië, en de Alexandrijnsch Hermetische theosophie leert evenzoo, dat *niets sterft*, al moet de samengesteldheid zich verdeelen. (Corp. Herm. XIII.) Omtrent 165 laat de schrijver der zoogenoemd Clementijnsche Petrushomiliën zijn Romeinschen Clemens om te beginnen het plan op-

vatten, eene reis te ondernemen naar Ægypte, het land der doodengerichten, om daar bij hiërophanten en 'profeten' of uitleggers van oudere theosophie te vernemen wat er aan is van de onsterfelijkheid der ziel. Want spreekwoordelijk was (Hd. 7:22) „alle wijsheid der Ægyptenaren”. „Van lichamen verwisselen,” zegt in zijn 'Gesprek met den Jood Tryphoon' (4:7) omtrent het jaar 160 Justinus Martyr, „doen de zielen niet; anders zouden zij het wéten, dat ze zoo gestraft worden.” En Irenæus van Lyon herhaalt (2:23) omtrent 185 met het oog op de ingewijden van het gnosticisme dier dagen: „Hunne verhuizing uit het eene lichaam naar het andere kunnen wij hiermede weerleggen, dat de zielen zich van hetgeen zij vroeger zijn geweest niets hoegenaamd herinneren.” Ook Clemens van Alexandrië merkt omtrent 190 of 200 nog eens op, dat wij toch zouden moeten weten, vanwaar wij gekomen zijn, wanneer 'wij' vroeger hebben bestaan. Maar de overledene van Dante's Hel 14:51 zegt „zooals ik levend was ben ik ook dood”, en in zijn boek van 1758 over 'Hemel, Geestenwereld en Hel' zegt in 1758 Swedenborg: „Dat na het verlaten van het lichaam des menschen geest een — mensch is, en wel in dezelfde gedaante, ik heb er de vaste overtuiging van opgedaan door de dagelijkse ondervinding van vele jaren.” „*Sum qui sum,*” ik ben die ik ben, laat in 1845 George Sand zeggen aan het einde van haar maçonnieken roman 'De gravin

van Rudolstadt', en Alexander Dumas, de vader, legt anno 1847 in de inleiding van zijnen Balsamoroman, het tweede hoofdstuk, diezelfde woorden in den mond aan br.: Giuseppe Balsamo, anders genaamd graaf Cagliostro, den Ægyptisch maçonnieken 'Groot-Kopht' van 1780 of daaromtrent, wat daar dan tien jaar vervroegd wordt. „De tijd,” laat George Sand zeggen, „bestaat niet,” al laat ze den mensch een 'uitvloeisel' Gods noemen, evenals ook Dumas weer spreekt van de zielen als ontelbare 'uitvloeisels' der Godheid. Dit laatste strookt met de capitulaire Fransche vrijmetselarij, want voor den vrijmetselaar van den achttienden graad, den ridder van het Rozekruis, is de menschelijke ziel een 'uitvloeisel' der wereldziel. En het beantwoordt aan het 'Hermetische' gezegde, dat uit een en dezelfde wereldziel alle zielen voortvloeien: Corp. Herm. X. Het stemt niet kwâlijk overeen met de maçonnieke theosophie ook van J. G. Dr. M., die in eene 'relation apologique et historique' van 1738 min 'deïstisch' beweerd heeft: „Alle dingen zijn een in het geheel, en dit eene is geheel in alle dingen; dat wat alles is in alles is God¹, een eeuwig, onmetelijk en alwetend wezen. In dit geheel leven en weven en zijn wij; door dit geheel is ieder wezen voortgebracht en in dit geheel moeten alle wezens terugkeeren.” (Dr. L. Keller, 'De Tempelheeren en de Vrijmetsel-

1) Τοὐτὸ ἐστὶν ὁ Θεὸς, τὸ πᾶν Corp. Herm. XII.

laren', 1905, blz. 37.) „*Rien ne se perd,*” laat George Sand verzekeren, en Dumas legt weer in het tweede hoofdstuk van 'Joseph Balsamo' die woorden in den mond aan Balsamo's leermeester Althotas; bij George Sand zegt in het negende hoofdstuk Cagliostro zelf: „*men sterft niet, er sterft niets, er is geen dood*”. Zoo leert ook het Alexandrijnsche Hermetisme anno 1866 in de vertaling van L. Ménard: „*Rien ne se perd dans le monde.*” (P. 67 in de uitgave van 1910.) „*Car la mort n'existe pas . . . et rien ne se détruit dans le monde.*” (P. 46.) Gelijk dan in onze dagen de Blavatskyaansche Adyartheosoof C. W. Leadbeater in het tweede hoofdstuk van zijn boek over helderziendheid verzekert: „de dood, die zulk eene volstrekte verandering schijnt voor ons beperkt gezicht, verandert aan den mensch zelven in werkelijkheid niets.” Hetgeen dan weliswaar, om te beginnen van buiten minder duidelijk wordt aan lijken, maar juist hierom eene hoopgevende 'verborgenheid' kan heeten, eene 'verborgenheid', die in den loop der achttiende eeuw binnen 'getande randen' en achter verschillende omhangselen is kenbaar gemaakt aan *de broeders Vrijmetselaren*, de bouwers van den tempel der theosophie, zooals men die toen verstond of bedoelde, eene 'verborgenheid', die echter nu veel stelselmatiger en krachtadiger wordt voorgehouden of ingeprent in de kringen van *spiritisten en Blavatskyanen* onzer dagen; aan den drang van den tijdgeest

tot het begrijpen en doorgronden van hetgeen de menigte zich moet blijven verbeelden, wordt op de daaraan beantwoordende kinderlijk en bedrieglijk diepgaande wijze in de wijsheid van Adyar het best voldaan. Zoo heeft de Vrijmetselarij, die zelve inmiddels verstandiger en velerwege zelfs oververstandig is geworden, in onze dagen in twee beteekenissen van het woord niet veel meer te doen; '*de vrijheid*', die zij voor de Fransche omwenteling van 1789 beoogde, is nu vrijwel bewerkt, en de '*waarheid*', die haar vroeger hoopgevend ter harte ging, is nu zoo ongeveer voor haar verloren, om het deel te blijven van 'profanen'. Zoo is zij over het geheel genomen eigenlijk levend dood, wat voor onderzoeklievende omstanders juist aanleiding kan worden, om van buiten af nog eens na te gaan, van waar zij komt, wat in hare goede dagen haar aard was, en wat wij heden aan haar nog zouden kunnen hebben.

De wijsheid van Qémet of Ægypte ¹, de oude Ægyptische wijsheid, is wijsheid van *Thouth* of *Hermes* geweest. Want de god met den ibiskop, de door de Grieken later met *Hermes* vereenzelvigde *Thouth*, was de verpersoonlijkte *Rede*, zooals die geacht werd in alle priesterlijke wijsheid der Ægyptenaren te spreken, en ook *Hermes*, bij de Romeinen weer later met *Mercurius* vereenzelvigd, was de door de goden ons menschen uit den hemel gezondene *Rede*, de goddelijk menschelijke *Logos*. Van welken ómvang die 'Hermetische' wijsheid was, zien wij nog aan het einde van de tweede eeuw onzer jaartelling bij Clemens van Alexandrië, die in het zesde boek van zijn 'Mengelwerk' tweeënveertig 'Hermetische' boeken telt, en daarbij zegt, dat tempelzanger, stonden-schouwer, tempelschrijver, kleederbewaarder, 'profeet'

1) Ἀίγυπτος is vermoedelijk ontstaan uit *Hi-ku-ptah*, 'huis van vereering voor Ptah', en is dan eigenlijk de naam van Memphis geweest. 'Maçr' beteekent ook tegenwoordig Ægypte en Kairo tegelijk.

en tabernakeldragers al naar gelang hunner bezigheid met den inhoud ervan hadden vertrouwd te zijn. Want de Ægyptenaren hebben hunne eigene wijsbegeerte, zegt Clemens, en hij noemt dan eerst twee boeken van den tempelzanger, eene verzameling van gezangen tot de goden en eene collectie liederen tot lof van bepaalde koningen uit den voortijd. Dan had de stondenschouwer, die zich met tijdverdeeling en tijdrekening bezig hield, zijne vier boeken over sterrebeelden, conjuncties van zon en maan, maan-gestalten en sterrenopgang; de tempelschrijver had te maken met tien boeken over hiërographica, wereld-inrichting, aardrijkskunde, standen van zon, maan en sterren, chorographie van Ægypte, loop van den Nijl, plaatskennis ten aanzien van tempelgronden en beschrijving van tempelbenoodigdheden. De kleederbewaarder had zijne tien boeken over den tempeldienst, met voorschriften over offers, opdracht van eerstelingen, lofzangen, gebeden, optochten en feestgetijden; dan kwam de 'profeet', tolk, verkondiger of verstrekker van uitspraken, de voorman van het tempelcollege, die als zoodanig tien boeken had te kennen over wetten, goden en de priesterlijke wetenschap in het algemeen. De overblijvende zes boeken hielden de wetenschap in van de zoogenoemde tabernakeldragers, en handelden geneeskundig over lijf en leden, ziekten en geneesmiddelen, oogkunde en vrouwelijke toestanden. Het is te begrijpen, dat Hermes

Trismegistus, Hermes de driewerf grootste, als „magister omnium physicorum” of leermeester aller natuurkenners gegolden heeft; merkwaardigerwijze echter erkent nog omtrent 300 (I. D. 4 : 9) de Christen Lactantius, dat die Thouth haast reeds de heele Christelijke waarheid had ontdekt; hierbij echter heeft men te denken aan een ‘Hermetisme’ van jongeren Alexandrijnschen stempel, een Alexandrijnsch Hermetisme, waarvan nog overblijfselen voor ons liggen, en dat met de Ægyptische tempelgeleerdheid niet meer te vereenzelvigen is.

„Over al wat heerlijk is,” zegt (14 : 10) de profeet Hozéa, „zal eene bedekking zijn.” En dat men niet alles had mede te deelen aan allen, hebben in de oudheid onder anderen (D. L. 8 : 15) de Pythagoréén gevonden, onder wie verschil van ‘kundigen’ en ‘hoorders’ heeft bestaan; „Pythagoras en Anaxagoras en Plato en na hen de wijsgeeren uit de Stoa,” beweert tot vergoelijking van Joodsche geheimhouding tegen Apion (2 : 16) schrijvende Flavius Josephus, „hebben voor weinigen gephilosopheerd, en den moed niet gehad, de waarheid hunner leer onder bevooroordeelde menigten te brengen.” „Een goed wantrouwen,” had eeuwen te voren (Clem. Alex. Strom. 5 : 12) feitelijk Heraclitus geschreven, „dat de diepten der kennis verbergt!” Ook zijn aan Plato, en later (omtrent 175 n. Chr.) aan Tatianus, alsmede (omtr. 190) aan den Alexandrijnschen Clemens, Orphische woorden bekend

geweest als deze: „Uitleg voor hen, wien het pás geeft, doch buiten de deuren onreinen, allen tezaam.” En schertsend heeft (Carm. 3 : 2) Horatius geschreven, dat hij met eenen verrader van het heilige Ceresgeheim, van de Eleusinische mysteriën dus, niet graag onder hetzelfde dak zoude vertoeven; „het voegt niet,” zegt (6 : 232 Holtze) Philo de Jood van Alexandrië in plechtigen ernst, „de heilige verborgenheden te verbabbelen aan oningewijden.” Dat de Esseeën of Essenen, die volgens Philo (‘de vrijheid van den edele’ 12) over het wezen Gods en het ontstaan der wereld hebben gefilosopheerd, hunne boeken voor zich en hunne leeringen geheim hielden, zegt (‘Joodsche Oorlog’ 2 : 8) Josephus. „Alle ‘godgeleerden’, om kort te gaan,” verzekert (Strom. 5 : 4) de Alexandrijnsche Clemens, „zoo ‘barbaren’ als Hellenen, hebben het wezen der dingen verheimelijkt, en de waarheid overgeleverd in raadselen en zinnebeelden, in allegorieën, metaphers en andere diergelijke spraakwendingen. — Waarom ook de Ægyptenaren niet aan de eersten de besten de bij hen voorhandene verborgenheden mededeelden, of aan onheiligen den aanblik der goddelijke zaken verschaften, maar alleen aan hen, die aan de regeering zouden komen, en van de priesters aan dezulken, die om hunne opvoeding, geleerdheid en afkomst de best vertrouwden werden geacht. — Lof onzen Heer, broeders, die wijsheid en begrip in ons gelegd heeft van zijne verborgenheden;

de profeet immers vraagt: des Heeren gelijkenis wie zal ze begrijpen, behalve wie wijs is en kundig en zijnen Heer liefheeft? Voor weinigen zijn deze zaken te vatten, want niet uit wangunst heeft de Heer in zeker" — dat is in het Ægyptische — „evangelie geboden: mijn geheim (blijft) aan mij en aan de zonen van mijn huis!" (Strom. 5:10; vgl. de Romeinsche varianten dier gnostiek Alexandrijnsche leuze in Matth. 13:11, Marc. 4:11 en Luc. 8:10.) „Laat ons," vermaant de Petrus der Clementijnsche Homiliën (19:30), „indachtig blijven aan onzen heer en leeraar, hoe deze ons het gebod heeft gegeven: de verborgenheden zult ge mij voor de zonen van mijn huis bewaren!" Te Rome had ook (1 Kor. 2:6) de Paulijnsche theosophie te verstaan gegeven, dat alleen aan de volwassenen of volmaakten de eigenlijke wijsheid verkondigd werd. „Want," had (1 Kor. 1:31) 'Paulus' erkend, „nademaal de wereld in de theosophie God niet gekend heeft door de wijsheid, heeft het Gode behaagd, geloovigen te behouden door de dwaasheid der prediking." Irenæus weet (3:5, 1) van de gnostieke Chrestenen te vertellen, dat de apostelen naar het zeggen dier neuswijze drogredenaars hunne leer naar het bevattingsvermogen der hoorders en hunne antwoorden naar de vooroordeelen der vragers verbloemend hadden ingericht, den blinden blindheden voorpratende naar hunne blindheid, den lammen naar hunne lamheid den en dwalenden in over-

eenstemming met hunne dwaling; „aan de zielige menschen,” hebben (Iren. 1:6, 2) de Valentinianen gezegd, „die op werken en geloof zonder meer steunen en de volmaakte kennis missen, zijn zieligheden geleerd.” Volgens den Nahasseen (Hippol. Hær. 5:8), den uit Alexandrië afkomstigen Ophitischen gnosticus te Rome en elders, gold hier het woord: „ingaan zal geen onreine, geen zielige, geen vleeschelijke, maar alleen voor de geestelijken wordt het bewaard. — Het is noodig, dat de grootheden worden gezegd, doch zoo voor allen overal gezegd, dat hoorenden niet vernemen en zienden niet ontwaren; van de mysteriën is niemand hoorder behalve de volmaakte intellectueelen alleen.”

Wanneer wij van de Schriften der Synagoge het boek der Spreuken opslaan, dan lezen wij daarin (9:1) onder meer, dat *de Wijsheid haar huis gebouwd*, hare zeven zuilen opgericht heeft. En wanneer Philo van Alexandrië over het voorevangelisch Joodsche gnosticisme zijner dagen als over eene nakomelingschap van Kaïn schrijft, zegt hij, dat ‘Kaïn’ zijne leer heeft ingericht als *eene stad*, en dat zijne nakomelingen niet alleen voor zichzelve zulke steden willen bouwen, maar ook de deugdliovende menigte van Israël willen dwingen, om zich daarin bij hen te voegen. In 1 Kor. 3:10 zegt ‘Paulus’ te Rome, dat hij van de toegesprokene evangelische gemeente den grondslag heeft gelegd als een wijs *bouwmeester*,

en hij vraagt in 1 Kor. 3 : 16 aan zijne lezers, of ze niet weten, dat ze *Gods tempel* zijn; voorts heet het in Eph. 2 : 20—21, dat in Christus Jezus zelf het heele *gebouw* (der Christenheid), goed ineengevoegd, opwast tot een heiligen *tempel*. Later, in de elfde eeuw, schijnen de uit Perzië afkomstige Fatimidische heerschers in Ægypte te Kaïro '*het huis der Wijsheid*' te hebben gesticht als een genootschap, waarin men negen graden van inwijding doorliep, beginnende met onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en eindigende met volslagen ongelooft. Boudewijn II, die omtrent 1125 koning van Jeruzalem is geweest, heeft aan de dusgenoemde *Tempelheeren of Tempelbroeders* een deel ingeruimd van zijn paleis, dat nabij de kerk van het H. Graf stond, en gebouwd heette op de plek, waar *de tempel van Salomo* had gestaan, het gebouw, waarvan in 2 Kron. 4 : 16 de bouwmeester *Huram Abîw* heet, terwijl het volgens 1 Kon. 6 : 7 gebouwd is, zonder dat daarbij hamer, houweel of eenig ijzeren gereedschap is gehoord; volgens 1 Kon. 7 : 21 heeft Salomo's tempel een voorportaal gehad met twee zuilen of kolommen, die onderscheidenlijk *Jachin en Bo'az* hebben geheeten. Ze hebben waarschijnlijk nooit bestaan: het altaar in den tempel stond voor eene 'zuil', die wel de beeldzuil van Jaho zal zijn geweest, doch waarvan men dan later twee zuilen — ten slotte áan den tempel heeft gemaakt. In de voorstelling der latere overlevering dragen de kapiteelen dier zuilen

leliën en opengeborstene granaatappelen. De orde der Tempelheeren is ingericht geweest op de wijze van den bond der — *Assassijnen*, wier statuten bij de verovering hunner hoofdstad Alamoet in 1335 door den Mogol Halakoe op de lichamen der gevangenen gevonden zijn, en die als volgelingen van den Sjeich el Dজেবল of Heer des Bergs den Koran *allegorizeerden*, den godsdienst als middel en voorbereiding of overgang tot *kennis* beschouwden, aan de *zielsverhuizing* geloofden, en *deugd en ondeugd betrekkelijk* achtten; een paar honderd Assassijnsche gezinnen zijn er, schijnt het, nog. Ook *de Droezen* gelooven aan de zielsverhuizing, maken onderscheid tusschen de weinige ingewijden en de vele onwetenden of buiten geblevenen, en houden het ervoor, dat hun altoos afwezige grootmeester zich ophoudt in Europa, in *Schotland*; zoo althans heeft schrijver dezes gelezen. Maar wie eene studie maakt van de Vrijmetselarij en wat met haar te samenhangt, kan niet te zeer verdacht zijn op mystificatie; bedenken wij hier echter, dat van de twintigduizend leden, die de orde der Tempeliers in het begin der veertiende eeuw heet gehad te hebben, na de aanranding der orde door koning Philips IV in 1307 en hare opheffing door paus Clemens V in 1312 niet alleen velen Johannieter ridders geworden en sommigen in kloosters gegaan zijn, maar dat ook anderen stilweg zijn teruggekeerd in *'de wereld'*. „Il est possible,” zegt nog Jules Michelet in zijne gedurende

de jaren 1837 tot 1867 uitgekomene geschiedenis van Frankrijk (3:19), „que les Templiers qui échappèrent se soient fondus en sociétés secrètes; en Écosse ils disparaissent tous, exceptés deux. Or, on a remarqué que les plus secrets mystères dans la Franc-Maçonnerie sont réputés émaner d'Écosse, et que les hauts grades y sont nommés *écossais*.” En inderdaad behoort tot de maçonnieke legenden het verhaal, dat 1° in 1286 nabij den denkbeeldigen berg Herodom — Heredum? — te Kilwinning in het zuidwesten van Schotland eene loge zoude gesticht zijn, waarvan Jacobus Stuart een der eerste achtbare meesters is geweest, en dat 2° Robert Bruce, de held (1314) van Bannockburn, daar eene loge zoude hebben bevestigd van Tempelheeren, die na de opheffing hunner orde in Schotland hun toevlucht hadden gezocht; het charter hiervan wil men zelfs nog hebben. En zoo zoude de loge van Kilwinning als erfgename van de geheimen der Tempeliers de boven alle andere gaande moederloge zijn der Vrijmetselarij; zoo zoude zij over hoogere graden hebben beschikt dan de andere Schotsche werkplaatsen, en op de overige vrijmetselarij die graden hebben doen overgaan. Er bestaat nog altoos een ‘oude en volmaakte’ Heredomsche ritus met eene hoofdloge van Sint Jan van Schotland te Edinburg en omtrent vijf en negentig duizend volgelingen; hij heeft vijfentwintig graden, en is ouder dan „the ancient and accepted Scottish rite” met drieëndertig

graden en meer dan honderd en zestigduizend volgelingen. De acht jongere graden heeten eraan te zijn toegevoegd door Frederik den Grooten van Pruisen, den vriend van Voltaire; toch acht zich ook in Frankrijk die vrijmetselarij van den Schotschen ritus voornamer dan die welke onder het Groot-Oosten van Frankrijk arbeidt, evenveel graden heeft als de 'geaccepteerde' Schotsche, en omtrent achttien duizend volgelingen telt. „Schotland,” zegt ten onzent br.: H. Maarschalk op blz. 68 eener in 1872 uitgegevene geschiedenis der Nederlandsche vrijmetselarij, „was van de Vrijmetselarij de bakermat geweest, en had als zoodanig altoos het oppergezag gehad.” Vóór de achttiende eeuw namelijk, vóór het jaar, waarin de vrijmetselarij van den Engelschen stempel geboren is, terwijl toch Maarschalk zelf ons verzekert, dat alle loges op het vasteland rechtstreeks of middellijk afstammen van de in 1717 opgerichte Londensche, en over de 'hoogere' graden in het geheel niet goed te spreken is. Maar als een 'zoon der Weduwe' had hij op zijne wijze even goed de voorzichtigheid te betrachten als een geschiedenis beschrijvend zoon van onze moeder de H. Roomsche kerk; „Freemasonry, no less than the effete theologies of the day, has its fabulous history to narrate,” erkent in 1877 br.: Charles Sotheran, een vrijmetselaar van aanzien te New-York, in een schrijven, dat men bij H. P. Blavatsky vindt afgedrukt in 'Isis Ontsluierd' II

388—391. Wat men dan te bedenken heeft ook bij 'het verhoor van Hendrik VI' van Engeland, bijvoorbeeld. Koning Hendrik VI van Engeland zoude in 1442 tot de broederschap der vrije metselaren zijn toegetreden, over de geheimen der zaak een der metselaren in persoon hebben ondervraagd, en met eigen hand diens antwoorden hebben opgeschreven, waarbij dan Phenicians en 'Pythagore' tot Venetians en 'Peter Gower' waren geworden; de oudheidkundige John Layland zoude in de dagen van Hendrik VIII dit verhoor hebben overgeschreven, en in 1696 zoude Locke het afschrift te Oxford gevonden hebben in de Bodleyaansche boekerij. Een brief van Locke aan lord Pembroke zoude daarvan getuigen. Deze brief echter is eerst in 1748 te — Frankfort aan het licht gekomen, Locke zelf toont nergens, dat hij van de zaak iets weet, en wanneer iets een verzinzel is, dan is het de bewering, dat 'vrije' metselaren in Engeland onder Hendrik VI iets meer zijn geweest dan metselaren, die van bepaalde, op andere arbeidersklassen drukkende, lasten bij wijze van bouwkunst bevorderend voorrecht van regeeringswege waren vrijgesteld.

Bij den Alexandrijnschen Philo is (in diens geschrift 'over wetsallegorieën' 3 : 53) een Stoïsch-Platonisch onderscheid tusschen *vleeschelijke, zielige en geestelijke menschen*, hetwelk ten grondslag ligt aan de voorbeeldelijke zaaiergelijkenis onzer evangeliën in haar (bij Hippo-

lytus Romanus 5:8 nog te vinden) oorspronkelijken Alexandrijnschen vorm, en gedurende de tweede eeuw (Epiph. 30:7) stelselmatig is vastgehouden en toegepast door de sedert 150 buiten de groote gemeente; de allemansgemeente, gedrongene Valentinianen, 'bewogen' weer te vinden als een onderscheid tusschen *beginners*, *meer gevorderden* en volwassenen of *volmaakten*. Dat de *novitii*, *professi* en *perfecti* der latere Roomsche kerkelijkheid met dit Alexandrijnsch menschkundige onderscheid op de eene of andere wijze feitelijk verband houden, is wel aan te nemen. Doch het zal buitendien de vraag zijn, in hoeverre het verschil ook tusschen *leerlingen*, *gezellen* en *meesters*, zooals dat gemaakt wordt in de Vrijmetselarij, daarvan geschiedkundig en allicht 'academisch' is af te leiden. 'Academisch' wil hier zeggen in den trant der aanvankelijk Italiaansche renaissance, wier 'humanisme' onder het altoos min ofte meer mystieke en theosophische teeken van het Neoplatonisme heeft gestaan. Een toonbeeld van dit Neoplatonisme is buiten Italië Cornelius Agrippa van Nettesheim (1486—1535), de schrijver van het boek 'over occulte filosofie', die tot een sodalitiüm of genootschap schijnt behoord te hebben, dat in het geheim bestond, en bij toelating van leden plechtige gebruiken in acht nam; Agrippa moet reeds in 1506 te Parijs lid van een geheim genootschap zijn geweest. En er bestaat nog een schrijven aan hem van den geneesheer Landolf te Lyon, waarin anno 1509 gezegd

wordt: „De man, die U dezen brief bezorgt, is evenals Gijzelf een Duitscher, en geboortig uit Neurenberg, doch metterwoon gevestigd te Lyon; hij is een ijverig zoeker van verborgenheden en een vrij man. Ik zoude willen, dat Gij hem eens grondig woudt onderzoeken en hij U het doel mededeelde van zijn streven, want ver mis heeft hij het, geloof ik, niet. Alzoo, spoed U van het noorden naar het zuiden, rondom bevederd met de vleugelen van Mercurius, en grijp, wat ik U verzoeken mag, de sceptra van Jupiter, om hem, wanneer hij op onze capittels¹ den eed wil afleggen, in ons genootschap op te nemen. Vertrouw dus getroost Uwe zeilen aan de winden, en kom naar de haven van ons gemeenschappelijk geluk.”

Blijkbaar eene geheime vereeniging van theosophisch letterkundigen aard, bij wier geheimhouding men allereerst aan vrees voor de kerkelijke overheid heeft te denken. Was zij reeds zoo iets als ‘maçonniek’? Te Florence, zegt b.: L. Keller op blz. 34 van zijne verhandeling over ‘Bijbel, Winkelhaak en Passer’, heeft omtrent het jaar 1520 eene ‘Compagnia della Cazzuola’, eene ‘Vereeniging van den Troffel’, gebloeid, wier leden bij hunne samenkomsten ‘in abito di muratori e manovali’, in de kleeding van metselaars en opperlieden, verschenen met ‘academische’ en ‘humanistische’ bedoelingen. En uit de kringen der *humanistische*

1) Kapittels noemt men later, en nog, de meer verborgene ‘roode’ loges, waarin men het brengen kan tot ‘Rozekruiser’; zoo zijn er ‘capitulaire’ graden.

academiën is, naar het schijnt, volgens het oordeel van de Roomsche Inquisitie omtrent 1535 een 'Sommario della Sacra Scrittura', een 'Kort Begrip der H. Schrift', afkomstig geweest, dat genoemd wordt als een van de beroemdste boeken, die in het Italië der zestiende eeuw tot bevordering der kerkhervorming verschenen zijn. Die humanistische Italiaansche academiën uit den middeltijd der Renaissance, die oorspronkelijk geheime of geheimhoudende en geslotene studiekringen hebben hier en daar bijwijlen in onderaardsche vertrekken vergaderd; met name de Romeinsche academie bijvoorbeeld, die als de anderen hare geheime leeringen, waardigheidsbekleeders en plechtigheden heeft gehad, is oorspronkelijk tezamen gekomen in de door de Kerk verlatene en in de middeleeuwen zelfs vergetene Catacomben. En opmerkelijker wijze heeft de vergaderplaats van de Italiaansche 'academie' der vijftiende en zestiende eeuw *porticus* en *loggia* (men leze 'lódzja') geheeten; het schijnt als feit te moeten erkend worden, dat de vertrekken, waarin de leden van de zich ook '*sociëteiten*' noemende Italiaansch humanistische vereenigingen der zestiende eeuw van tijd tot tijd tezamenkwamen, evenals de vergaderplaatsen der oudere 'operatieve' en latere 'speculatieve' metselarij, besproken zijn als *loges*. In 1738 is in eene 'relation apologique et historique' de sociëteit van vrijmetselaren '*academie*' genoemd; in dit geschrift, het eerlang te Rome openlijk verbrande tegenstuk eener

sterk mystificeerende rede, die tezelfder tijd te Parijs door den Schotschen 'maçon' Ramsay is uitgegeven, wordt het voorbeeld van het maçonnieke genootschap gezien in de oudere humanistische academiën. Is nu de loge van onze vrijmetselaren als *loggia* en *lodge* oorspronkelijk eene 'loods', of was zij eene onderaardsche *overdekte gaanderij*? In oudchristelijke grafschriften heeft men *στοάς*, *stoaas*, vermeld gevonden, en de *στοὰ* is porticus; bij den Christelijken dichter Aur. Prudentius (348—405) heet dan ook de onderaardsche gang of zaal der oudchristelijke catacomben *porticus*, gelijk ook te Rome een porticus Petronellæ, een porticus Sancti Andreae, genoemd wordt of genoemd is. En in het middeleeuwsche Latijn komt somwijlen eene *laubia* of *lobia* ter sprake, die woordelijk verband houdt met de Duitsche *Laube*, doch 'promenoir couvert' of porticus beteekent, zoo zelfs, dat bij de Italiaansche bouwmeesters en metselaars de porticus of galerij op den duur geheel tot ('lobdzja') 'loggia' (d. i. 'lodzja') geworden is; heeft echter de vergaderplaats van de Romeinsche academie te eeniger tijd *loggia* geheeten als onderaardsche gang of porticus in catacomben, en is de Vrijmetselarij in haar wezen eene (om te beginnen Engelsche) voortzetting of herhaling van de Italiaansche 'academiën' der Renaissance als een 'humanistisch' en van den beginne min ofte meer 'onrechtzinnig', dus aan het gevaar van vervolging blootgesteld geheim(houdend) genootschap, dan zoude

hare loggia, lodge of loods, hare 'Bauhütte', gezegd moeten worden, haar voorbeeld eigenlijk aan eene ondergrondsche 'theosophische' vergaderplaats te hebben gehad. Feitelijk heeft met mannen als Sidney, Greville, Dyer en Temple Giordano Bruno, schijnt het, in 1583 eene humanistische academie te Londen gesticht naar Italiaansch model.

Francis Bacon (1561—1625), die niet lang daarna van de Arabische sterrewichelaars het uit Ægypte gekomene denkbeeld van een *Huis der Wijsheid* zoude kunnen hebben geërfd, spreekt in zijn onvoltooid nagelaten geschrift Nieuw-Atlantis over een *Huis van Salomo*, wanneer hij het denkbeeld oppert van de stichting eener vereeniging, die zich zal wijden aan de bevordering van wetenschap en kennis. De hedendaagsche academie van wetenschappen verlangd als een Salomonisch gebouw! Is het toevallig, dat ons in de constitutie van Anderson, het in 1723 te Londen verschenen eerste wetboek der Vrije Metselarij, verteld wordt, hoe „met behulp van Adoon Hiram Abif, den volmaaktsten meester ter wereld, de beroemde *tempel van Salomo*” gebouwd is? Zoodat de wijsheid juist van Salomo hetzij als de ware hetzij als de verkeerde is mede te denken in eene 'bespiegeland maçonnieke' vertelling? „Hiram, de leider van den arbeid aan den tempel van Salomo, had de werklieden verdeeld in klassen; zij hadden een loon, dat verschilde, en ongelijke rechten. Drie eierzuchtigen

van lagere klasse wilden aan het der hoogste klasse voorbehoudene loon deelhebben, en aan Hiram het herkenningwoord, de geheime formule, afdwingen, waarvan hij zich bediende, om bij het plechtige verdeelingsuur de gezellen van de meesters te onderscheiden. Zij beloerden hem in den tempel, waar hij na die plechtigheid alleen was gebleven, stelden zich ieder aan een van de drie uitgangen der heilige plaats op, verhinderden hem, naar buiten te gaan, bedreigden hem, sloegen hem op wreede wijze, en brachten hem om het leven, zonder dat zij meester waren geworden van zijn geheim, het veelbeteekenende woord, dat hen aan hem en zijne bevoorrechten had moeten gelijkmaken; daarna droegen zij het lijk weg en verborgen het onder het puin. En sedert dien tijd beweenen de ingewijden des tempels, de vrienden van Hiram, zijn droevig lot, zoekende naar het heilige woord, en bijna goddelijke eer bewijzende aan zijne nagedachtenis." (George Sand in 'De gravin van Rudolstadt', het 38ste hoofdstuk.)

Thomas de Quincey heeft in eene verhandeling van 1824 over 'Vrijmetselaren en *Rozekruisers*', die in het London Magazine verschenen is, zijn best gedaan, om te betoogen, dat de eerste Vrijmetselaren in Engeland Rozekruisers uit Duitschland zijn geweest, die zich in Engeland hebben genoemd naar de plaats hunner samenkomsten; zoo zoude van Engeland uit en onder een Engelschen naam eene Duitsche secte

zich over de aarde hebben verbreid. De vraag is hier allereerst, wat wij bij den naam Rozekruisers hebben te denken. De geestelijke ridders van den Tempel hebben op hun witten mantel *een achtpuntig rood kruis* gedragen; is er eenig verband tusschen de Rozekruisers en de Tempeliers? Men zoude dan op de gedachte kunnen komen, dat *zij* in de Vrijmetselarij gnostieke symbolen hebben doen overgaan, die best met de Tempeliers hadden kunnen gekomen zijn uit het Oosten; onder de ordeteekenen der Tempelheeren is bijv. *de vijfpuntige ster* te noemen, die nu nog in aanzien is bij de Hindoes, bij Goethe *Drudenfuss* (Thrudhr=Walkyre) heet, en ook wel *de ster van Salomo* genoemd wordt, al bedoelen anderen met ster of zegel van Salomo *de zespuntige ster*, bij onze Vrijmetselaren ook wel *schild van David* geheeten, den dubbelen driehoek, anders gezegd, waarmede Brahmanen de eenheid symbolizeeren van Wisjnoe en Sjiwa, van water en vuur, zoodat men er theosophisch een teeken van afdaling in de tijdelijkheid en terugkeer in de eeuwigheid in kan zien. Er bestaat echter, schijnt het, een tusschen 1568 en 1612 geschreven dagboek van zekeren *Hosea Luchs*, dat alle symbolen onzer 'bespiegelende' Vrijmetselarij in den zin der Rozekruisers vertoont, en met de Tempeliers niets heeft te maken. De Rozekruisers zelve hebben in geen geval voor 1612 bereids bestaan, al hebben wij bij Roos en Kruis met name reeds te denken aan

Luther; heeft hun bestaan ná dat jaar vasten vorm gehad? In 1614 is te Kassel van zekeren Johan Valentijn Andreæ een boek verschenen, getiteld '*Fama Fraternalitatis*', de Faam der Broederschap, waarin verteld wordt van zekeren *Christiaan Rozekruis*, die niet lang voor 1400 een pelgrimstocht had ondernomen naar het H. Graf, onderweg was ingewijd in *de natuurkennis en de wijsheid der Arabieren*, en na zijnen terugkeer in Duitschland met zeven vrienden *de broederschap van het Rozekruis* had gesticht. De faam der broederschap van Rozekruisers blijkt hier eene mystificatie, waarmede alchimie en ander occultisme van des schrijvers dagen in een bespottelijk daglicht zouden gesteld worden; niettemin schijnt juist die Faam der Broederschap aanleiding te hebben gegeven tot het ontstaan eener *orde van het Gulden Rozekruis*, die ook ten onzent, in Amsterdam en 's Gravenhage, in de zeventiende eeuw vasten voet heeft gehad. Want waar de mensch boven de godsdienstige voorstellingen zijner omgeving uit wil, zonder dat hij komt tot wetenschappelijkheid, om van de zuivere rede niet te spreken, zoekt hij het hoogere en ware in de verborgenheden der theosophie. De Rozekruisers van de zeventiende en achttiende eeuw hebben altoos beweerd, dat hun stichter een Duitscher was geweest, die in 1387 naar Damascus was getrokken en daar toegang had verworven tot een genootschap van Arabische wijzen, die hem hadden ingewijd in hunne geheimen;

na zijnen terugkeer had hij dan aan een klein getal uitverkorene vrienden zijne kennis medegedeeld. Het sprookje van *Andreæ*; *Andreæ* zelf zal aan aströlogen en alchimisten zijner dagen een aantal symbolen en geheimzinnige gemeenschapsteekenen hebben ontleend, die door Frankrijk en Spanje langs de Noord-Africaan-sche kust waren gekomen uit Ægypte, waar ook abbé Terrasson in 1731 als wereldsymbool de in eigen staart bijtende släng heeft gedacht, „le symbole . . . du monde entier, qui était un serpent, qui pour se mordre la queue se mettait en forme de cercle”: ‘Sethos’ (Amst. 1732), vierde boek. Overigens wijzen slang, lotusbloem en andere zinnebeelden nog verder terug dan Ægypte het oosten in.

De vrijmetselaren van Parijs, wier oudste loge van 1725 dagteekent, hebben nog altoos Rozekruisers als ordeleden van den hoogsten ‘capitulairen’ rang, den rang die ook pleegt verleend te worden aan voorname Engelsche bezoekers; zulke ridders van het Rozekruis dragen aan een rood lint, een zinnebeeld van den gloed der liefde, een kruis als kleinood bij wijze van zinnebeeld voor leven en dood in éenen, met eene roos aan het kruispunt als een symbool van de vrouwelijkheid der natuur.¹ Maar hiermede zal wel niet meer waarschijnlijk zijn te maken, dan dat onze Vrijmetselarij, wier moederloge eene in 1717 gestichte

¹) Men legt ‘de roos aan het kruis’ ook uit als vereeniging van vrouwelijkheid en mannelijkheid.

vereenigde Londensche loge is, met hare middel-eeuwsch Engelsche metselaarsherinneringen en nieuwere Baconische verwachtingen van een boven het kerkgeloof uitstrevenden tempel der wetenschap eene min ofte meer geheimzinnig opgesierde werelddburgerlijkheid van Duitsch mythische Rozekruisers verbonden heeft. Hunnen naam schijnen de Vrijmetselaren te hebben van de *Common Hall of the London Guild of the Free Masons*, waar in 1646 onder voorzitterschap van den bouwmeester Christopher Wren, „the master or president of the London Operative Masons Company”, geheime vergaderingen waren gehouden, met de bedoeling, de monarchie te herstellen; hiermede eigenlijk zoude dan tegelijkertijd verklaard kunnen heeten, hoe de speekwijzen en kenteekenen van den bouwkundige zijn overgegaan in lodges, loges of 'loodsen', die in het geheel geene loodsen of 'Bauhütten' waren, maar als geslotene vereenigingen van verborgene hoogere strekking waren bedoeld. Hierbij laat zich dan nog bedenken, dat het symbolisme der vrijmetselarij verband zoude kunnen houden met de grondstelling van den opvoedkundigen humanist Comenius (1591—1670), dat elk onderwijs van de aanschouwing heeft uit te gaan; het tableau met symbolen, althans, dat in iedere loge voorhanden is en als grondslag der maçonnieke leerwijze wordt gebezigd, doet dit wel vermoeden. Dat in de dagen van de stichting der eigenlijke moederloge de gedachtenwereld

ook van de Rozekruisers in Engeland is bekend geweest, zien wij in 1714 bijv. bij den dichter Alexander Pope; in eene opdracht van 'De Geroofde Haarlok' zegt deze dan: „Een volkje, waarmede ik U moet bekend maken, zijn *de Rozekruisers*. Naar het zeggen dier heeren worden de vier elementen bewoond door geesten, die zij *gnomen*, *nymphen*, *sylphen* en *salamanders* noemen; de *gnomen* of aardgeesten scheppen behagen in kattenkwaad, maar de *sylphen*, die in de lucht wonen, zijn de best gezinde schepselen, die men zich denken kan.” Merken wij hier op, dat het denkbeeld van natuurgeesten, elementaire geesten of 'elementalen' oud is, doch de hier aan de 'Rozekruisers' bekend blijkende namen ons niet verder brengen dan het occultisme van — Paracelsus (1493—1541); van aard-, water-, lucht- en vuurgeesten gewaagt in 1510 ('over occ. phil.' 3:16) nog Agrippa, en eerst Paracelsus weet, dat de aardgeesten *gnomen* en de luchtgeesten *sylphen* kunnen heeten. (Zie de Straatsburger Paracelsusuitgave, II 181c en 183c.) En aangezien er — vergeleken worde hier de $\sigma\lambda\phi\gamma$ bij Aristot. H. A. 8:17. 4 — voor de *sylphen* geene rechtchapene en voor de mannelijke *gnomen* in het geheel geene etymologie beschikbaar is, moeten wij het waarschijnlijk noemen, dat *gnomen* en *sylphen* als zoodanig in de gistende en verwarde verbeelding van Paracelsus het eerst hebben geleefd, zoodat onze Rosekruisers, zeggen wij in de zeventiende eeuw, een occultisme van de zestiende hebben nagepraat.

Wat wij vrijmetselarij noemen is op een bepaalden dag ontstaan: geboren is onze 'bespiegelende' metse- larij op den 24sten Juni 1717, in the Appletree Tavern, Charles Street, Covent Garden London. In 1717 hebben zich op de aangeduide plaats onder leiding van den Presbyteriaanschen predikant James Anderson, den oudheidkundige George Payne, den natuuronderzoe- ker Théophile Desaguliers en dertien lords vier nog voorhandene 'lodges of *operative masonry*' vereenigd tot vorming van ééne groote 'lodge of *speculative ma- sonry*', *eene loge, tot bevordering van geestelijken opbouw* bestemd, eene vereeniging tot bevordering van ach- tiende-eeuwsche verstandsverlichting, alzoo; eerste grootmeester is Anton Sayer geweest, en aan Ander- son werd de taak opgedragen, met de oude metse- laarswetten voor oogen, doch rekening houdende met het veranderde doel, een wetboek of reglement te vervaardigen, dat voor alle afdeelingen van den nieuwen bouw van kracht zoude zijn. Dit eerste wetboek is in 1723 verschenen, en staat bekend als *de constitutie van Anderson*, — niet overal met eere, ook bij de 'vrije metselaars' zelve: „The constitutions of 1723 and 1738 by *the masonic impostor Anderson*,” zegt den elfden Januari 1877 te New-York de maçon Charles Sotheran, „were written up for the newly-fledged and first grand lodge of 'free and accepted masons' of England, from which body all others over the world hail to-day; these *bogus constitutions*, written by Anderson, were com-

piled about then, and in order to palm off his miserable rubbish yclept history on the Craft, he had the audacity to state that nearly all the documents relating to Masonry in England had been destroyed by the 1717 reformers. Happily in the British Museum, Bodleyan Library, and other public instituons Rebold, Hughan, and others have discovered sufficient evidence in the shape of old operative masonic charges to disprove this statement." (H. P. Blavatsky, 'Isis Unveiled' 2 : 389.) Dat onze vrijmetselarij niet reeds vroeger had bestaan in de 'vrije' metselarij van het Engeland der middeleeuwen, en 'vrije' metselaren voorheen eenvoudig volleerde en als zoodanig erkende of recht hebbende metselaars *zonder meer* waren geweest, is bijv. aangetoond door C. W. King in diens boek over de gnostieken en hetgeen die hebben nagelaten; Sotheran zegt ter aangehaalde plaatse: „The same writers, I think, have conclusively upset the tenability of two other documents palmed upon Masonry, namely the spurious charter of Cologne of 1535, and the forged questions supposed to have been written by Leyland the antiquary from a manuscript of king Henry VI († 1461) of England.”

In ons land is de eerste lodge, loge of 'loods' van 'vrije' metselaren onder voorzitterschap van zekeren Vincent la Chapelle den achtsten November 1734 geopend te 's Gravenhage, van waar dan eerlang voor de Hollandsche dochter-vereeniging door zekeren

Liégeois uit het Engelsche Groot Oosten te Londen een constitutiebrief is gehaald. Het jaar daarna, den derden November 1735, heeft in de Amsterdamsche Courant Louis Dagrán laten drukken: „'s Gravenhage, 3 November. Den 24sten van voorleden maand is alhier op de Nieuwe Doelen eene Hollandsche loge ('Le Véritable Zèle') van *de van ouds beroemde broederschap der Vrijwillige (!) Metselaars* opgericht, met alle vereischte solemniteiten.” Waar echter die broederschap „van ouds beroemd” was, blijkt op nieuw uit het feit, dat in Hollandsche vertaling te 's Gravenhage in 1737 het reglement is gedrukt van Anderson, en dat die 'constitutie' tot 1757 als wetboek ook in ons land heeft gediend, waarna ze nog ten grondslag heeft gelegen aan het wetboek, zooals dit voor de broeders ten onzent in 1760 is uitgevaardigd; dat wij hier eenvoudig met iets nieuws van die dagen te doen hebben, blijkt ook uit het feit, dat van het Vaticaan, welks waakzaamheid in zulke zaken zelden op zich laat wachten, het eerste schrijven tegen de Vrijmetselarij is uitgegaan in 1738. Bedoeld is het pauselijke schrijven „In eminenti”, dat den 28 April 1738 is uitgevaardigd door Clemens XII, wiens voetspoor dan door Benedictus XIV gedrukt is den 17 Mei 1751, waarna weer Leo XII den 13 Maart 1826 en Pius IX in 1864, 1865 en 1869 tegen de Vrijmetselarij heeft getuigd, tot ten slotte Leo XIII den 20 April 1884 is uitgekomen

met de encycliek „Humanum genus”, die door het Taxil-schandaal is gevolgd, — door de onthullingen van Léo Taxil, die bij de Vrijmetselaren zooveel verlegenheid en verslagenheid hebben veroorzaakt, en toch ook weer het Vaticaan aan eigene malle lichtgeloovigheid hebben te schande laten worden. (Vgl. hier graaf P. von Hoensbroech: ‘Das Papsttum’ I Lpz. 1900, SS. 338—373.)

Toen in 1738, van het pauselijke hof uit, de Vrijmetselarij voor het eerst werd veroordeeld, was eenige jaren te voren, goedgekeurd den 29 Januari 1731 door den censor Lancelot te Parijs, een Fransch boek verschenen, dat vooraan te noemen is onder de gedenkstukken, waaraan men zien kan, uit welken tijdgeest het genootschap van 1717 zijne verklaring vordert. Bedoeld wordt „Sethos, histoire ou vie tirée des monuments anecdotes de l'ancienne Égypte, traduite d'un manuscrit grec. (Deux volumes,) à Amsterdam aux dépens de la Compagnie, 1732". Het werk schijnt van zekeren abbé Terrasson te zijn, en wordt door den schrijver voorgesteld als vertaling van een Alexandrijnschen roman uit de dagen van Marcus Aurelius, doch tevens erkend als navolging van Fénelons Télémaque en den Cyrusroman van Madeleine de Scudéry; het is namelijk in den trant van dien tijd een geschiedkundig zedekundige roman betreffende den Egyptischen prins Sethos, die in de laatste eeuw

voor den Trojaanschen oorlog zoude geleefd hebben, groote reizen doet en een groot weldoener blijkt voor de menschheid, maar allereerst in de geheimen der Ægyptische priesterschap wordt ingewijd *door eene pyramide heen*. „À Memphis et dans les autres villes les prêtres gardaient chez eux tous les livres qui contenaient les mystères et les pratiques de la religion, ou même l'histoire des temps héroïques, ou qui avaient précédés Ménès; ils ne les communiquaient qu'aux initiés, et ils les leur interprétaient en secret.” „*Les initiés, obligés à un secret profond,*” konden echter buitenlanders zijn. „D'ailleurs, comme la plupart de ceux qui venaient en Égypte y étaient amenés par le motif d'obtenir l'initiation ou par celui d'approfondir les sciences, et quelquefois par les deux ensemble, on n'y voyait ordinairement que les plus grands hommes des autres nations.” „On recommandait néanmoins, non seulement aux initiés, mais aux jeunes princes aussi bien qu'aux officiers du second ordre, de ne point affecter cet air de réserve qui n'est propre qu'à exciter dans les autres une curiosité inutile, et qui trahit en partie le secret qu'on veut garder; ainsi ils s'accoutumaient à une certaine affabilité qui ne laissait pas soupçonner à la plupart des gens qu'ils fussent un si grand nombre de choses qu'ils ne disaient pas.”

Van de tien boeken of hoofdstukken waaruit 'Sethos' bestaat, handelen twee, het derde en het vierde, over den weg, waarlangs met name de jonge prins van

Ægypte zelf van 'profaan' of buitenstander geworden is tot ingewijde, en wel nadat hij de groote pyramide had beklommen, daarin was afgedaald, en alle gevaren manmoedig overwinnende, door onderaardsche gangen heen in eenen tempel te Memphis te voorschijn was gekomen uit het holle voetstuk onder een drievoudig standbeeld van Osiris, Isis en Horus. Zijn leidsman Amedès, zelf een ingewijde, tot wien 's prinsen moeder op haar sterfbed gezegd had „soyez son gouverneur et son conseil”, heeft hem eerst vertrouwd gemaakt met de buitenzijde der pyramide. „Mais . . . Séthos présait toujours Amedès de lui en faire visiter les dedans. On n'en aurait pas permis l'entrée aux profanes tel qu'était encore Séthos, si le roi qui l'avait fait construire y avait été enseveli, mais comme tombeau vide on le laissait parcourir à ceux qui en avaient la patience et le courage. Comme il s'agissait de traverser des lieux obscurs et profonds, Amedès était persuadé que cette épreuve était excellente contre les terreurs paniques qui saisissent la plupart des gens dans les ténèbres, et contre la crainte des fantômes dont le bruit populaire remplissait alors comme à présent les édifices inhabités. Mais cette vue n'était rien encore en comparaison d'un dessein bien plus grand, qu'il conçut à cette occasion, et qui devait mettre le comble à l'éducation de Séthos; c'est pour cela qu' Amedès lui dit en le ramenant seul un soir: Prince, la visite de l'intérieur de la pyramide de la manière dont il

est important pour vous de la faire, est une entreprise toute différente de celle que vous avez dans l'esprit; ces routes secrètes mènent les hommes chéris des dieux à un terme que je ne puis seulement pas vous nommer, et dont il faut que les dieux fassent naître en vous le désir. L'entrée de la pyramide est ouverte à tout le monde, mais je plains ceux qui sortant par la même porte qu'ils y sont entrés, n'ont satisfait qu'une curiosité très imparfaite, et n'ont vu que ce qu'il leur est permis de raconter. — Un discours si nouveau pour le jeune prince jetait dans son âme une impatience qui allait jusqu'à lui faire prendre la résolution d'éclaircir incessamment cette énigme, en trompant même la vigilance de son gouverneur s'il refusait de l'accompagner; Amedès, qui lut cette pensée dans ses yeux, ne lui donna pas le temps de répondre, et lui dit: Seigneur, je vous conduirai moi-même à cette entreprise, qu'il est comme impossible de commencer seul, quoiqu'il faille l'achever seul; mais il ne m'est pas permis de vous exposer aux dangers que l'on y court, jusqu'à ce que les occasions qui pourront se présenter avec le temps m'aient suffisamment assuré de votre prudence. J'ai lieu d'être content des marques que j'en ai eues jusqu'à présent; l'âge où vous entrez en exigera de plus grandes, et vous fournira bientôt sans doute le moyen de les donner. N'écoutez donc point votre impatience, et reposez vous sur la mienne, mais *commencez en gardant*

le secret sur le peu que je viens de vous dire à vous accoutumer à de plus grands. — Le jeune prince, qui ne pouvait encore fixer son idée sur le sens de ces paroles, dit à Amedès que sans vouloir pénétrer plus avant dans le mystère dont il s'agissait, la première marque qu'il voulait donner de la prudence que son maître souhaitait de voir en lui, était de se fier entièrement à sa conduite."

De afdaling geschiedt. En onder den grond hoort Sethos onder meer het gezang van mannen en vrouwen. „On se doutera sans peine qu'un jeune homme naturellement plein d'ardeur et dont la curiosité était allumée par tant de circonstances, *se sentit transporté d'un violent désir de l'initiation*, et pria instamment Amedès de la lui procurer. Mon fils, lui dit Amedès, le courage qui vous a conduit jusqu'ici et qui va vous conduire encore plus loin si vous voulez, est déjà une démarche qui vous dispose à cette prérogative; je compte que votre adolescence finit en ce moment, et que par le désir que vous venez de marquer pour l'initiation, vous commencez aujourd'hui à être un homme parfait. *L'initiation, à laquelle il nous est défendu d'inviter directement qui que ce soit*¹, est cette entreprise dont je vous ai parlé en termes couverts, et pour laquelle j'ai voulu avoir des preuves particulières de

1) De heer L. Justman Jacob maakt er nog in 1911 opmerkzaam op, dat de tempel der vrijmetselaren „door alle eeuwen heen beschouwd is als de gewijde plaats, die door den inwijding zoekende zonder hulp van anderen moest worden gevonden": 'Theosophie en Vrijmetselarij' blz. 7.

votre prudence et de votre courage; les préparations qu'on exigera de vous sont pénibles et périlleuses, et cependant elles sont encore peu de chose en comparaison de celles qu'on exigera du côté de l'âme." Inderdaad komen zij aan een engen onderaardschen gang, waar „Séthos, se mettant en devoir d'y entrer, ne put s'empêcher de porter sa vue sur une inscription en lettres noires tracées sur un marbre très blanc, qui était posé en forme de fronton sur les impostes de l'arcade qui servait d'entrée à ce chemin; il y lut ces mots. *Quiconque fera cette route seul et sans regarder derrière lui, sera purifié par le feu, par l'eau et par l'air. Et s'il peut vaincre la frayeur de la mort, il sortira du sein de la terre, il recevra la lumière, et il aura droit de préparer son âme à la révélation des mystères de la grande déesse Isis.*" Afschrikken laat onze voorlooper van Tamino zich niet, ten slotte komt hij boven in den tempel uit, en met goed gevolg doorstaat hij drie maanden lang alle hem opgelegde beproevingen; in de derde met name heeft hij dan nog te luisteren naar eene reeks van twaalf voordrachten uit den mond van een voortreffelijk redenaar. Want „si dans toute la classe des lettres sacrées il y avait un homme supérieur en génie et en éloquence, c'était lui qu'on chargeait des douze derniers discours qu'il s'agissait de faire au commencement de ce dernier mois. Il prenait pour sujet général *l'esprit du véritable initié*; l'initié, disait-il, est un homme renouvelé, en qui l'amour de la vertu et du

devoir a pris la place de toutes les passions qui le faisaient agir auparavant." Alles gaat goed, en onze prins wordt doorgelaten. „On ouvrait donc à Séthos les souterrains qui s'étendaient en carré depuis le sanctuaire du temple jusqu'à la pyramide, c'est à dire dans une longueur et dans une largeur d'environ quatre mille pas, et qui répondaient par conséquent à des temples supérieurs de quelques petites villes de la dépendance de Memphis. Mais on lui donna pour conducteur, suivant la coutume, le dernier reçu des initiés égyptiens qui se trouvât dans la maison, parce qu'au fond les prêtres, réservés jusqu'à un certain point à l'égard des initiés mêmes, leur permettaient seulement de voir, et ne leur expliquaient qu'après un long temps, les cérémonies ou les pratiques secrètes qu'ils avaient vues. Mais il était permis à l'initié conducteur de communiquer à celui qu'il conduisait toutes ses conjectures, qui ordinairement n'allaient pas loin." Het inwijdingsverhaal wordt besloten met de beschrijving van een plechtigen openlijken optocht, waaraan de nieuwe ingewijde gesluierd mededoet, om daarna in den tempel, „sur une espèce de trône fort élevé," achter twee groote gordijnen — zijne dagelijksche kleederen weer aan te doen.

Niet lang na het verschijnen van 'Sethos' schijnen in Frankrijk door den Schot Michael Andreas Ramsay 'de Schotsche graden' in de wereld te zijn gekomen. Allereerst schijnt tusschen 1730 en 1740 bij wijze van

geheim genootschap, voorloopig tot bevordering van de belangen der Stuarts, 'de orde van den heiligen tempel te Jeruzalem' te zijn ontstaan, met Charles Édouard, den kleinzoon van den in 1688 uit Engeland verdreven Jacobus II, aan het hoofd; Ramsay, een omtrent 1680 geboren en in Frankrijk onder Fénelons invloed Roomsch geworden Schot, was van Karel Eduard een tijd lang gouverneur geweest, en hem heeft men dan in dezen om te beginnen en als lid in de orde van den H. Lazarus en als een grootredenaar der — Vrijmetselarij te denken. Het mag de vraag heeten, hoe Ramsay met zijn Roomsch ridderschap van den H. Lazarus als broeder is binnengekomen in de Engelsche vrijmetselarij, hoe hij als aanhanger der Stuarts lid heeft kunnen worden in een verband, dat onder de groote Londensche loge van 1717 en dus onder toezicht van het huis van Hannover werkte; een feit echter schijnt het, dat hij als erkend vrijmetselaar is werkzaam geweest met de bedoeling, om het maçonnieke ritueel in 'ridderlijke' en mystieke richting al aanstonds te 'verbeteren'. In eene te Parijs in 1838 gehoudene logerede heeft onze 'ridderlijk' maçonnieke Schot den oorsprong der Vrijmetselarij tot de kruistochten herleid, en de 'sociëteit' als 'orde' in verband gebracht met de Johannesridders van Jeruzalem, — die nog bestonden, en in staat waren om te logenstraffen; eerlang liet men hierom de Vrijmetselarij de voortzetting zijn van de vier

eeuwen te voren opgehevene orde der Tempeliers. En terwijl in de door Ramsay als 'groot-kanselier' (!) der vrijmetselaren anno 1738 uitgesprokene rede zich de al of niet voorgewende meening openbaart, dat the 'society of free-masons' eigenlijk meherle eene ridderorde is, dat 'de orde der vrijmetselaren' eene voortzetting heeft te heeten van de middeleeuwsche orde der Tempelheeren, komt zoo het streven aan den dag, om bij wijze van verkeering en omkeering aan hare geheimzinnigheden en hare geheimhouding door middel van mystificatie niet alleen Parijs in plaats van Londen tot middelpunt, maar binnen eigen boezem de geestelijke hervatting der kruistochten tot doel te geven; binnen hetzelfde verband konde men nu anticlericaal en revolutionair fluisteren over den dood van Jacques de Molay, die nog moest gewroken worden, en door middel van beeldsprakige leerbaarheden en 'ridderlijke' geheimzinnigheden de vrijzinnige strekking der 'vrije metselarij' geleidelijk trachten om te zetten in haar lijnrecht tegendeel. Sprak men in Frankrijk niet van eene 'sociëteit', van een genootschap, maar van eene 'orde' der vrijmetselaren, voelde men zich in die orde niet als meer nieuwerwetsch verstandig 'tempelbouwer' maar als een middeleeuwsch gevoelvol 'tempelridder', men streefde zoo doende door eene reeks van hooger of dieper gaande inwijdingen naar eene verscheidenheid van graden boven de drie niet meer dan 'symbolische' metselaarsgraden van leerling, gezel en meester uit.

En ziehier wat o. a. b.: Ch. Sotheran den elfden Januari 1877 geschreven heeft te New-York „of the high masonic degrees, which have been aptly termed an incoherent medley of opposite principles. It is curious to note that most of the bodies which work these, such as the ‘Ancient and Accepted-Scottish rite’, the ‘Rite of Avignon’, the ‘Order of the Temple’, ‘Fessler’s Rite’, the ‘Grand Council of the Emperors of the East and West’, ‘Sovereign Prince Masons’, etc., are nearly all the offspring of the sons of Ignatius Loyola. Chevalier Ramsay, the baron Hundt, Tschudy, Zinnendorf, and numerous others who founded the grades in these rites, worked under instructions from the general of the Jesuits; the nest where those high degrees were hatched, and no masonic rite is free from their baleful influence more or less, was the Jesuit college of Clermont at Paris. That bastard foundling of Freemasonry, the ‘Ancient and Accepted Scottish rite’, which is unrecognized by the blue lodges¹, was the enunciation primarily of the brain of the Jesuit chevalier Ramsay; it was brought by him to England in 1736—’38, to aid the cause of the Stuarts.” (‘Isis Unveiled’ 2 : 390.)

Allereerst van zelf hebben de aanhangers der Stuarts

1) „On appelle ‘maçonnerie bleue’ l’ensemble des trois premiers grades, dits grades symboliques; ce nom vient de ce que le plus élevé de ces trois degrés (le Maître) est caractérisé par un cordon bleu, porté en écharpe.” Les mystères de la Franc-Maçonnerie dévoilés par Léo Taxil (Gabriel Jogand-Pagès): Letouzey et Ané éditeurs, 17 rue du Vieux Colombier Paris, p. 156. (Ego: de Grootte Loge van Schotland zelf was in 1836 niet meer dan blauw.)

gewerkt en gewoeld van Frankrijk uit te Parijs, waar omtrent 1735 twee 'Stuartloges' schijnen te hebben bestaan; in Duitschland, waar tusschen 1730 en 1740 het Engelsche stelsel was binnengekomen, is na 1740 ook het 'Schotsche' binnengedrongen.¹ Eerlang sloot met name baron Hundt met zijne 'stricte observantie' zich daarbij aan, en vindt men omtrent dien tijd te Berlijn ook zekeren graaf E. Chr. von Manteuffel in dezelfde richting 'ridderlijk' aan het werk; wie dit weet, begrijpt nu in het algemeen gesproken, uit welken onzichtbaren hoek de zelve onzichtbare Londensche vrijmetselarij daar is tegengewerkt omtrent 1750. In een document, dat niet lang na 1750 ontstaan is en te Metz bewaard wordt, heeten de loges, die niet erkend zijn door de groote Fransche loge van den graaf de Clermont², 'onregelmatig', en die 'onregelmatige loges' worden gezegd, niet meer dan drie graden te erkennen, terwijl het, heet het, vast staat, dat 'de orde' altoos negen graden heeft gehad³; één dier hooge graden is aan de ridderorden ontleend door een in de wereld bewonderden vorst. Bedoeld is Karel Eduard, en verraden wordt hier, dat alvast één

1) Algemeene bepalingen voor de tegenwoordige vrijmetselarij van den Schotschen ritus: „Art. 1. Le rite écossais ancien accepté, héritier des traditions maçonniques, dont il a gardé tous les sages principes, la force morale et la discipline, a été constitué, tel qu'il est aujourd'hui, par les constitutions de 1762 et de 1786 et par les Grandes Constitutions du convent universel des suprêmes conseils réunis à Lausanne en 1875.”

2) Louis de Bourbon-Condé, comte de Clermont, Fransch grootmeester in 1743

3) „L'échelle maçonnique, dans ce rite a trente-trois degrés.” Art. 6 t. a. p. (Ego: het getal 33 schijnt feitelijk niet ouder dan 1797.)

der 'Schotsche' graden niet echt maçonniek maar van 'ridderlijk verbeeldingrijke' afkomst is. We weten nu, waaraan wij te denken hebben, wanneer wij lezen, dat in een slot van den Hessischen landgraaf Willem VIII tusschen 1750 en 1760 Karel Alexander van Lotharingen (1712—'80) onder leiding van 'graaf de Saint-Germain' (*1690—1784) met veel plechtigheid tot *ridder van het Rozekruis* is gemaakt en daarbij dan gekleed is in een langen witten mantel met een rood Andreaskruis op de linker borst, — dat de nieuwelings bij die gelegenheid zinnebeeldig den voor 'profanen' onvindbaren weg heeft moeten zoeken naar Mont Salvat, met zijn heiligen graaltempel, welks kelk van smaragd zich alleen konde vertoonen aan den mensch vol van de zelfbeheersching, die de vrucht van de ware zelfkennis is. In dien trant is ook Frans I (1745—'65), de gemaal van Maria Theresia, tot Roze-kruiser gemaakt in een opzettelijk daarvoor gesticht 'kapittel' te Baireuth, en vele inwijdingen van dien aard zijn geleid door Cagliostro, den 'Groot-Kopht' van de Vrijmetselarij, die afkomstig heette uit de Ægyptische pyramiden, een beoefenaar van mystificaties, weliswaar, wier geheimzinnigheden weder in een middel tot bevordering van ongeloof en omwenteling waren verkeerd. Alexander Dumas noemt Cagliostro in de inleiding van zijnen Balsamoroman, het derde hoofdstuk, *l'illuminé*, zoo doende te verstaan gevende, dat hij heeft medegedaan in den bond, die

onder navolging der Jezuïtische organisatie doch tot bestrijding van vooroordeelen en bevordering van maatschappelijke omwenteling te Ingolstadt in Beieren in 1776 is gesticht; inderdaad schijnt onze 'Groot-Kopht' door de illuminaten der stricte observantie te Frankfort aan de Main eens te zijn uitgenoodigd, om bij hen in alle plechtigheid te komen voorgaan; hij heeft zich toen in gezelschap van eenige bb.: naar een landhuis begeven, dat ongeveer drie mijlen van de stad lag, en waar zij veertien tot vijftien treden afdaalden in eene kunstmatige grot, in wier midden eene tafel stond, met een ijzeren kist eronder, een kist met vele schrifturen, en onder meer een boek, dat wel iets had van een Roomsche misboek. Het begon met de woorden „Wij Grootmeester der Tempelheeren”, en dan volgde eene verschrikkelijke met bloed geschrevene en door Cagliostro mede ondertekende eedsformule, die tegen de dwingelandij in Frankrijk, Italië en de Roomsche kerk gericht was. „The Illuminati taught peace with the cottage, war with the palace, throughout the length and breadth of Europe,” zegt in 1877 ook br.: Charles Sotheran.

In de 'Relation apologique et historique de la société des Frans-Maçons', die tezelfder tijd als de 'ridderlijk' mystificeerende logerede van Ramsay verschenen en in 1739 te Rome door beulshanden in het openbaar verbrand is, worden de vrijmetselaars van het Londensche slag als verstandige menschen, die

zich uitsluitend met degelijke vraagstukken inlaten, in tegenstelling gebracht met „de avontuurlijke kabbalisten, de bijgeloovige liefhebbers van figuren en getallen, de verachtelijke wezens, die van de dwaling leven, en zich zonder bedenkingen overgeven aan de tooverspreuken der doodenbezweerders, den Thalmoeder Joden en de berekeningen van dwaze sterrewichelaars”. Karel Eduard schijnt ook aan kabbalistiek en alchimie en tooverij te hebben gedaan; de woordvoerder der verstandige richting echter schrijft: „Geene sterren en geene zoo gezegd geschapene elementen, noch bovenaardsche noch onderaardsche krachten hebben de geringste macht over aardsche schatten, en nog minder over de harten.” En hij spreekt zoo in bewuste gedachtenis aan de ‘academiën’: de ‘sociëteit’ is „eene school van kennis, kunst en goede zeden, eene academie van wijzen, die over verscheidenheid van gaven beschikken, en maakt in haar geheel *de grootste wijzenvereening ter wereld* uit.” „Haar werkelijk doel is uitsluitend dit, dat zij onder de vleugelen van *vrijheid en waarheid* een tegen de dwingelandij en de dwalingen der wereld beschuttend dak heeft op te leveren en aan te bieden; om aan ‘die’ beiden, aan vrijheid en waarheid de overwinning te bezorgen, vergaderen de broeders van het genootschap in hunne loges.”

Tot voorbereiding dus van het republicanisme, het liberalisme, het socialisme en het anarchisme, waar-

mede wijzelven zoo vertrouwd zijn. „Gij zijt hier,” zegt bij George Sand een ‘onzichtbare’ in ‘De gravin van Rudolstadt’, het 28ste hoofdstuk, „in den boezem eener familie, die naar beoefening tracht van *het ideaal*.” „Wij richten ons tot den *géést*.” (Aldaar, hoofdst. 31.) „Wij bouwmeesters van den tempel der *waarheid*.” (T. z. p.) „Verborgene bewerkers eener *nieuwe maatschappij*.” (H. 32.) „Al zijn wij nog niet meer dan een leger, dat tot verovering van een beloofd land, van *eene ideale maatschappij*, óptrekt.” (H. 31.) „De koningen en de priesters, de tronen en de kerk, ziedaar de groote bronnen van ongerechtigheden.” (H. 40.) „De draken der kerkelijke en monarchale dwingelandij.” (H. 31.) „Het gaat om de stichting van den *godsdiens der toekomst*.” (T. z. p.)¹ „De tijd is nabij, dat het voorhangsel des tempels voor goed zal worden verscheurd.” „Dan zullen *de symbolen verdwijnen*.” „Verneem *het geheim* van de vrijmetselarij, de groote broederschap, die onder wisselende vormen en met verschillende denkbeelden aan de ordening arbeidt van de beoefening, en aan de verspreiding van het begrip, der *gelijkheid*.” — „*Vrijheid, broederschap, gelijkheid*: ziedaar de geheime en diepgaande formule van het werk der onzichtbaren.” „*De geheime leer*.”² Bij gelegen-

1) Dat is om de oude wijsheidsreligie van het Hermetisme; vgl. hier Ménard op blz. 138.

2) „La doctrine secrète.” (Ch. 31.) In ‘Isis Unveiled’ heet later bij H. P. B. het naar Ægypte en Indië uiteengedachte Joodsche cabbalisme — „the oldest of all sciences, their cabbalistic secret doctrine.” (1 : 17. 135.) Die zij dan

heid van een maçonniek inwijdings- en opnemingsfeest wordt dienovereenkomstig van de 'dienende broeders' gezegd: „Geenerlei verschil heerschte er tusschen hen en de hooggeplaatsten der orde, hoedanig hun rang in de wereld mocht zijn.” En dat klinkt inzooverre niet onmaçonniek. Maar het verkeerde aan de voorstelling is, dat wij ons verbeelden moeten, hier te doen te hebben met maçonnieke *Tempeliers*. „Les gestes puérils des francs-maçons” weet zij (ch. 41) als zoodanig te vermelden; toch wordt zelfs of juist bij haar eene verkeerde voorstelling gegeven, wanneer zij den indruk vestigt, dat in de Vrijmetselarij het streven niet van de 'blauwe' maar van de 'hóogere' graden het rechte is. „De Vrijmetselarij,” zegt zij t. a. p., „is geduld door de wetten en beschermd door vorsten, die ingewijd waren, of zich voor ingewijden hielden, en niemand vermoedde het gewicht der hoogere graden, die trapsgewijze uitliepen op de rechtbank der Onzichtbaren.” Dat de eerste 'onzichtbaren' in dezen van den verkeerden kant waren gekomen en oorspronkelijk verschil van Engelsche en 'Schotsche' vrijmetselarij valt uit te leggen, vermoedt zij niet; „de eerste graden van de geheime genootschappen,” laat zij een harer op omwenteling aan-

'Hermetisch' opvat en uitlegt. Maar de tweede en blijvende lezing van 'the Secret Doctrine' is bij haar 'Boeddhistisch-Brahmaansch' gegrond op het — Chineesch apokryphe boek van Dzyan, „the archaic stanzas on which the Secret Doctrine is based” ook naar het zeggen van Mevr. Annie Besant. ('The seven principles of man', p. 23.)

sturende 'onzichtbaren' zeggen, „met name van de vrijmetselarij, zijn in onze oogen nagenoeg zonder beteekenis.” (H. 31.) „De vrijmetselaren der eerste graden streven voor het meerendeel slechts naar den bouw van een profanen tempel, van eene geheimzinnige schuilplaats voor eene tot 'caste' verhoogde vereeniging.” (H. 38.) Dat zij zoo sprekende het wezen van het 'Schotsche' ritualisme niet had doorzien, blijkt het duidelijkst tegen het einde van haar verhaal, waarin zij „de teekenen en formules der Schotsche vrijmetselarij” toeschrijft aan de zangeres Consuelo, in wie zij toch het wezen der maçonnieke rechtzinnigheid wil voorhouden, de vrijmetselarij, zooals die tusschen 1750 en 1775 heeft moeten zijn.

Van daar, dat wij bij haar van den aard der Engelsche vrijmetselarij ook het maçonnieke occultisme der bb.: Saint-Germain en Cagliostro niet leeren onderscheiden. „Wij stellen vertrouwen,” zeggen de onbekende oversten in het 31ste hoofdstuk, „in de overtuiging van graaf de Saint-Germain, die in de wereld beschouwd wordt als bedrieger of krankzinnige; al dragen zijne herinneringen aan een voor het menschelijk geheugen ontoegankelijk verleden den stempel van het onbegrijpelijke, zij dragen ook het kenmerk der goede trouw, en hebben eene helderheid, waarmede het ons niet mogelijk is te spotten.” Stippen wij hier aan, dat de genoemde 'graaf van Saint-Germain' in 1760 door den Saksischen heer von Kauder-

bach „un aventurier de premier ordre” genoemd en in Frankrijk eens door den hertog van Choiseul voor den zoon van een Portugeeschen Jood is verklaard, maar naar eigen zeggen in laatsten aanleg als een zoon van prins Frans Rakotzy afkomstig was uit Zevenbergen. Hij was „le modèle des fins causeurs, d’ une érudition phénoménale, d’ une mémoire inépuisable”; „il savait l’ histoire moderne avec un détail étonnant,” zooals madame de Genlis zegt in hare mémoires, en was een meester in de geschiedkundige vertelling. Van den in 1525 voorgevallen slag bij Pavia bijvoorbeeld moet hij bij zekere gelegenheid verteld hebben, alsof hijzelf daarbij had twist gehad met den hertog van Montmorency, en hij moet zoo doende bijzonderheden hebben opgehaald, die volgens getuigenis van den bij het verhaal tegenwoordigen afstammeling des geslachts in het familie-archief werkelijk stonden; zoo moet hij dan, van zijne mondeling gedane geschiedkundige verhalen sprekende zelf eens gezegd hebben, dat hij de menschen kon laten gelooven wat hij wou, en den domooren kon wijsmaken, dat hij bij al het vertelde zelf geweest was, hetgeen wil zeggen, dat velen toen geloofden (George Sand, ch. 2) aan „l’ existence éternelle de M. de Saint-Germain”. Naar het schijnt heeft hij er een album op na gehouden zoo gezegd met eigenhandige schrifturen van personen uit de vijftiende, de zestiende en de zeventiende eeuw, die, naar hij voorgaf,

daarin in zijn bijzijn waren geboekt. Vrij algemeen werd geloofd, dat hij kon leven zoo lang als hij verkoos; „c'est un homme qui ne meurt point et qui sait tout,” heeft in 1760 Voltaire geschreven aan Frederik den Grooten, die daarop weliswaar geantwoord heeft: „votre comte de S. G. est un conte pour rire.” „Somtijds,” zegt br. C. A. van Sijpesteijn op blz. 106—107 van een in 1869 uitgegeven boekje over ‘Voltaire, Saint-Germain, Cagliostro en Mirabeau in Nederland’, „verviel hij in *toevallen*, om bij het ontwaken te verhalen, dat hij dien tijd van verdooving in ver verwijderde streken had doorgebracht, en telken jare verdween hij geruimen tijd, totdat hij plotseling weer verscheen, om dan te kennen te geven, dat hij in de andere wereld omgang had gehad met de dooden.” George Sand spreekt in het tweede hoofdstuk van haar maçonnieken roman van „la pierre philosophale du comte de Saint-Germain”, en noemt hem in het negende zelfs „le sorcier Saint-Germain”; „er is inderdaad,” zegt in het twaalfde de groote mystificator zelf, „eene occulte wetenschap, waarop ik mij beroem, en waarin ik geholpen word door hooger licht.” Dit hoogere licht zoude wel eens kunnen naschijnen in het astrale licht, in de akâçakroniek, waarin op het voetspoor van mevrouw Blavatsky de geschiedenis van Atlantis, Lemurië en andere onkenbare wetenswaardigheden gelezen worden door theosophische en anthroposofische of menschkundige

tijdgenooten, — het licht der verbeelding, door mevrouw Blavatsky (S. D. ³ 1 : 90) zelve, „the great deceiver of man's limited senses” genoemd.

Aan alchimie schijnt deze onsterflijke veel te hebben gedaan. Of hij erin geslaagd is, metalen te ‘verbeteren’, is meer dan twijfelachtig, maar van het ‘verbeteren’ van edele gesteenten heet hij inderdaad den slag te hebben gehad, en hij kon ook, schijnt het, kleuren ‘verhelderen’; voorts wist hij van middelen, die ‘het leven verlengen’, en bekenđ is nog de Saint-Germain-thee, die uit sennebladeren, vlier, anijszaad, venkelzaad en wijnsteen schijnt te bestaan. ‘Wonderen’ heeft hij gedaan in menigte, en hij is groot geweest in de loges der vrijmetselaren; „zoude hij,” schrijft den 23 October 1778 b.: Dresser te Hamburg aan b.: von Uffel te Celle, „de man zijn, die wij in de orde zoeken en verwachten?” — „Exoriare aliquis,” roept in 1895 br.: A. Bloembergen Ez., „ach verschijn spoedig, gij nieuwe Messias, en breng uwe blijde boodschap aan hen, die ontgroeid zijn aan het oude geloof!” (Jaarboekje voor Nederl. Vrijmm. blz. 126.) Wat weer doet denken aan de door mevrouw Besant in onze dagen verzonnene orde van de Ster in het Oosten, waarin verwacht wordt, dat eene leer, waarin op die van den vorigen Christus wordt voortgebouwd, gebracht zal worden door een nieuwen Christus, al heet de Brahmaansche jongeling, die er alvast op wordt aangezien, dat in hem de Heer Maitreya zal neder-

dalen, bij voorbaat *Krisjnamoerti*¹; „de komst van een groot leeraar, die weer een nieuwen godsdienst zal brengen,” is o. a. door H. J. Kockx aangekondigd in eene voordracht, die den 7 Februari 1913 is uitgesproken in de theosophische loge te Haarlem. Saint-Germain voor zijn deel heeft in hooge mate de kunst verstaan, de zucht naar het wonderlijke te wekken en gaande te houden, doch heeft hierbij eene zekere achtenswaardigheid weten te bewaren, waardoor hij zich van ‘graaf Caglostro’ in zijn voordeel onderscheidt; merkwaardig lang moet hij een frisch en jeugdig voorkomen hebben behouden. En toen hij in 1784 te Sleeswijk overleden was, waren er lieden, die overtuigd bleven, dat hij maar tijdelijk weg was, gelijk hij dan zelf eens moet gezegd hebben: „Tegen het einde dezer eeuw verdwijn ik uit Europa, en ga dan naar de gewesten van het Himalâyagebergte.” De naamsverwisselingen, waaraan hij zelf bij zijn leven gedaan heeft, zijn ten behoeve van Blavatskyaansche mystificatie op groote schaal hernieuwd door Mevr. Besant, die hem voor een Mahâtma, voor een van de

1) „Quant à la doctrine prêchée par Mme Besant, elle repose sur une perpétuelle équivoque: au grand public anglais, auquel elle parle du Christ futur, elle laisse croire qu'il s'identifie avec le Christ des évangiles, tandis qu'à ses intimes elle affirme ce qu'enseigne Mr. Leadbeater, et ce qu'il proclame ouvertement dans un de ses livres, 'l'Occultisme dans la Nature', à savoir que le Christ des évangiles n'a jamais existé, et qu'il est une invention des moines (!) du deuxième siècle.” E. Schuré, 'Mitteilungen für die Mitglieder der Anthroposophischen Gesellschaft' Apr. 1913, 16 b. Ego: nog niet lang geleden heeft zij beweerd, dat Meester Jezus nog leefde, en meestal woonde in het gebergte van den Libanon: 'Theosophia' XIX (1910) blz. 426. Vgl. nog E. Lévy, 'Mme A. Besant et la crise de la Société Théosophique', Paris 1913.

grootte Meesters verklaart, zijne vroegere levens kennen wil, en ons verzekert, dat hij nog altoos leeft. Naar haar zeggen ('Theosophia' XIX Nov. 1910, blz. 426) is hij werkelijk de laatste telg geweest uit het vorstelijke geslacht *Rakoczi*, maar hij had, beweert ze, reeds in de zeventiende eeuw geleefd als *Fr. Bacon*, nadat hij *Robert de Monnik* had gebeeten in de zestiende, *Hunyadi János* in de vijftiende, en *Christiaan Rozekruis* in de veertiende eeuw, — om slechts eenige zijner omvleschingen te noemen; hij is, zegt zij, gedurende die levens van harden arbeid leerling geweest, maar is nu gekomen tot het meesterschap. Hij is 'de Hongaarsche adept' van Sinnett's 'Occulte Wereld', aan sommigen der Adyartheosophen in het lichaam bekend, en nog altoos in Hongarije woonachtig. Doch *meester Rakotzy reist veel*.

In haar meergemelden vrijmetselaarsroman, het 41ste hoofdstuk, zegt George Sand, dat het maçonnieke werk in de achttiende eeuw is te gronde gericht door de kwakzalvers, die erop uit waren geweest, om hun voordeel te doen met de geestdrift voor nieuwe denkbeelden en den trek naar het wonderbaarlijke. En wijlen Br.: Mr. H. Maarschalk zegt in 1872 ten onzent op blz. 71 van zijne geschiedenis: „Gedeeltelijk uit dweepzucht, maar veeltijds uit winstbejag werd door eene menigte van gewetenlooze kwakzalvers op de nieuwsgierigheid en lichtgeloovigheid der menigte gewerkt; er werden nieuwe systemen met nieuwe

graden ingevoerd, en de eenvoudige doch verhevene leer der Vrijmetselarij werd verbasterd en tot eene rijke bron van bedrog en oplichterij gemaakt." Inderdaad schijnt bijv. „tot wraak voor de Tempeliers” in 1743 te Lyon de hooge, hooge, graad van den *Kadóósj* te zijn ingevoerd. Maar hoe heeft zulk een Kabbalistisch bedenkfel de Vrijmetselarij kunnen verbasteren? Hoe hebben in 1778 de broeders van 'l' Indissoluble' te 's Gravenhage den oplichter Cagliostro onder *het stalen gewelf* kunnen laten doorgaan? Eene hooge onderscheiding: „tous les frères, debout, tiennent leur glaive en l'air, à bras tendu; les épées doivent se toucher par la pointe, deux par deux, en vis-à-vis, de façon à former une voûte sous laquelle passe le très-illustre frère à qui sont rendus les honneurs.” (Léo Taxil.)¹ „Eigenaardig is het, maar ook verklaarbaar,” zegt in 'De Vrijmetselaar' van Mei 1911 br.: L. A. Langeveld, „dat er geene instelling is geweest, waar zulke geheimzinnige personen beter konden uitschijnen dan in de Vrijmetselarij.” „Wij weten,” zegt den 18 Januari 1913 Wilh. Trommsdorff, „hoezeer het occultisme altoos is blootgesteld geweest aan het gevaar, te worden vermengd met kwakzalverij.” ('Mededeelingen voor de leden van het Anthroposophische Genootschap': Keulen, April 1913, blz. 36 b.) En als elk echt of onecht occultisme is de Vrijmetselarij nog op haar best, of

¹) Vgl. hier in 'Les mystères de la Franc-Maçonnerie dévoilés' de plaat op blz. 137.

juist op haar best, vol mystificatie geweest; „herinnert gij u,” laat zich met George Sand (in h. 2) vragen „den grooten doodenbezweerder *Cagliostro* reeds niet meer?” Van *Cagliostro* sprekende erkent in 1869 br.: Jhr. van Sijpestejn, „dat hij meestal de geheime genootschappen, inzonderheid de vrijmetselaarsloges, tot tooneel zijner werkzaamheid had verkozen.” „Mensch, ken uzelf,” laat aan het einde van haren roman George Sand den ingewijde zeggen.¹ En in Goethe's 'Groot-Kophta' (2 : 5) zegt de markiezin, die er op de wijze der 'Ægyptische' vrijmetselarij met *Cagliostro* áchter is, dat de menschen de schemering liever hebben dan den klaar lichten dag. Gelijk het ook in onze dagen blijkt, dat men gemakkelijker honderd menschen tot 'vrije metselaren', Adyartheosophen of ordeleden van de Ster in het Oosten maakt, dan tien tot beoefenaren van zuivere rede; ook of juist vrijmetselaren laten zich liever symbolisch iets wijsmaken, dan dat zij zich in de leerzaal van zuivere rede in zuiver Hollandsch laten wijs maken.²

„Een reiziger, die overal waar hij komt weldaden verbreedt,” noemt zichzelf 'de Graaf' (5 : 8) bij Goethe. *Cagliostro* is zoo genoemd door Vrijmetselaren,

1) „In overeenstemming met den grondregel der ware vrijmetselarij.” Dr. M.S. Polak, 'De loge Post Nubila Lux' (Amsterdam 1854) blz. 31.

2) „Les hommes ayant des passions et des intérêts radicaux souvent diamétralement opposés à la moralité, la philosophie et l'intellectualité, ne peuvent pas être gouvernés par la raison pure.” 'Cours de maçonnerie pratique' (Paris, Letouzey et Ané) 2:178-179.

en anderen hebben zoo later weer H. P. B. genoemd, nadat uit de loge de geest van het occultisme zich buitenaf had verbreid; voor- en toonbeeld echter blijft in dezen Cagliostro, de vermaarde maçonnieke Groot-Kopht en wonderdoener Cagliostro. „Cagliostro,” laat in het elfde hoofdstuk van haren roman George Sand zeggen, „is geen bedrieger, in het geheel niet, maar hij is ijdel, en zoo komt het, dat hij het verwijt van kwakzalverij nogal eens verdiend heeft.” „Ik houd,” heeft feitelijk br.: Lavater geschreven, „Cagliostro voor iemand, die ver verheven is boven de honderden van spotters, die hem nooit hebben gezien of gehoord, eene gestalte, zooals er misschien in de honderd jaar één voorkomt.” Aan wien dan Goethe toevoegt: „Een merkwaardig mensch is Cagliostro altijd, en toch stapelgek, met ‘krachtmensch’ en ‘schooier’ eng verwant... doch zulke menschen laten van de menschheid kanten zien, die in den gewonen gang van zaken onopgemerkt blijven.” H. P. B., Cagliostro's groote na- en opvolgster, stelt het later zoo voor, alsof „de onzichtbare oversten”, „de vermáárde onzichtbaren”, zooals (hh. 40, 41 en aan het einde van haren roman) George Sand ze noemt, Cagliostro de wereld hadden ingezonden tot ondersteuning van Saint-Germain, maar dat hij verkeerdheden had begaan en teruggeroepen was; „de menschheid wordt nimmer zonder hulp gelaten door de groote broederschap, de hiërarchie der adepten,” verzekert den 7 Februari 1913 de

volgeling van Mevr. Besant H. J. Kockx aan de leden van de theosophische loge te Haarlem. Maar Maeterlinck, de schemerdichter Maeterlinck, schrijft in 'Le Trésor des Humbles' (réveil de l'âme), dat Cagliostro behoord heeft tot de gelukkige uitzonderingen eener echte ziele-openbaring van hoogere en mystieke schoonheid, dat hij een is geweest van de persoonlijkheden, waarin de diepte van het Frankrijk dier dagen geleefd heeft en de heerlijkste mysteriën hebben gescholen. Wel mag br.: Langeveld zeggen, dat Maeterlinck zelf eene voorname plaats onder de toenmalige mystieken en Rozekruisers zoude hebben ingenomen, hetgeen dan echter eigenlijk zeggen wil, dat de geest, die in hen heerschte niet de geest van het W.: L.: was; is de geest van de aanschouwers der vlamme die geest nu?

Wat Cagliostro betreft, die heeft zijne gaven gehad. Maar hij was meteen „l'homme modèle des aventuriers, le plus heureux, le plus habile et le plus impudent de tous les charlatans”; „conte di Rostro, di Rostro Impudente,” noemt zich (5 : 7) 'de Graaf' in Goethe's 'Groot-Kophta'. Aan oostersche heerlijkheid heeft hij doen denken, wanneer hij het had over zijne kindjaren, en hij was de zoon van arme ouders te Palermo, van eene Christin (Felicita Braconeri) bij den Jood Pietro Balsamo, terwijl hij zich graaf Cagliostro noemde in gedachten aan eene met zekeren Giuseppe Cagliostro gehuwde oudtante van moederszijde; hij

heeft beweerd, dat zijne moeder — vgl. Gen. 6 : 1-4 — hem eigenlijk ontvangen had van eenen engel, en woude in dien zin ruim zesduizend jaar oud zijn. In den roman 'Joseph Balsamo' van Alexandre Dumas, het derde hoofdstuk der inleiding, herinnert hij zich, dat hij reeds tweeëntwintig maal heeft geleefd; in het zesde hoofdstuk zegt hij daar, dat hij geen leeftijid heeft, en inderdaad was hij naar zijn zeggen in de dagen van *Sesostris*, van wien hij bij Terrasson op de derde en vierde bladzijde van 'Sethos' konde gelezen hebben, Groot-Kopht of hoogepriester geweest bij de Ægyptenaren. ¹ Omtrent 1500 v. Chr. was hij dus Groot-Kopht geweest. Eene dochter van *Numa Pompilius* echter, eene Vestaalsche maagd, die — zeggen wij omtrent 700 v. Chr. — op hem verliefd en met hem naar Ægypte gevlucht was, had hem het geheim medegedeeld van 'het heilige vuur', en een fleschje met ... phosphor, om vuur te maken, heeft hij bij gelegenheid bij wijze van groote gunst voor tien-duizend livres verkocht aan cardinaal de Rohan. Bij Dumas zegt hij in het twaalfde hoofdstuk, dat hij eens eene slavin heeft gehad, die zoo sterk gelek op koningin Cleopatra, dat er sprake van geweest was,

1) De *Κόπτης* of *Κόπτης* (zeg 'Kófties') is de Ægyptenaar, die na de Mohammedaansche verovering Christen is gebleven, en de Koptische taal het Ægyptisch der vijfde en zesde eeuw, waarin de Ægyptisch Christelijke letteren bewaard zijn, hoewel de tegenwoordige Kopt zelf Arabisch pleegt te spreken, en de taal zijner kerk niet meer verstaat. Een 'Groot-Kopht' als Ægyptisch hoogepriester omtrent 1500 v. Chr. is een echt marktschreeuwersverzinsel.

haar mede te nemen naar Rome, om haar te ver-
 toonen bij den triomf van Octavius: het heet, dat hij
 zelfs het lijden en sterven van Jezus Christus wilde
 beleefd en — voorzien hebben, een voorgeven, trouwens,
 dat altijd nog minder erg ware geweest, dan de
 verzekering van mevrouw Besant, dat 'meester Jezus'
 tot op heden in de buurt van den Libanon woont.
 Een degen van oud maaksel, dien hij altijd uitge-
 trokken in de hand hield, wanneer hij eene rede
 uitsprak, was hem, beweerde hij, in 1308 gegeven
 door zijnen bloedverwant en boezemvriend Jacques de
 Molay, en hij gaf te verstaan, dat hij in 1313 als een
 der Tempelheeren met hen den dood had geleden op
 den brandstapel. „Een half Franschen half Italiaanschen
 tongval” laat Dumas hem vooraan in zijnen roman
 spreken, en dat hij inderdaad uit Palermo kwam,
 heeft Goethe bij zijne Italiaansche reis den 13 en 14
 April 1787 vastgesteld; als knaap had hij daar niet
 willen oppassen, en van den juwelier Murano had hij
 in zijne jeugd eens de som van zestig ons goud ont-
 vangen, tegen de belofte, dat hij voor hem eenen
 schat zoude opsporen, waarna Murano, aan het zee-
 strand bij de spelonk gekomen, waar de schat bedolven
 heette, overvallen werd door zes van Giuseppe's
 vrienden, die als duivels in het rood gekleed den
 juwelier half dood sloegen. Van Palermo naar Mes-
 sina gevluht, heeft Balsamo daar gediend bij den
 goochelaar en alchemist Althotas, die hem bij Dumas

Acharat noemt, en in het derde hoofdstuk der inleiding door den 'Groot-Kopht' voor den gouverneur zijner jeugd wordt uitgegeven; feitelijk heeft hij, schijnt het, met Althotas groote reizen gedaan, en is hij in 1765 met hem ook in *Ægypte* geweest.

Stippen wij hier aan, dat in 1 Kon. 4 : 30 sprake schijnt¹ te zijn, en in Hd. 7 : 23 inderdaad sprake is, van *de wijsheid der Ægyptenaren*. „De Ægyptenaren heeten bijzonder wijs,” zegt in zijne 'Joodsche Oudheden' (8 : 2, 5) Josephus, — „de Ægyptenaren,” herhaalt tegen Celsus (1 : 20) schrijvende Origenes, „wier wijsheid naar zijn zeggen onovertroffen is.” Dat zij „van allen het meest ontwikkeld” zijn, erkent ('overonthouding' 2 : 26) ook Porphyrius, en Clemens van Alexandrië gewaagt in het eerste boek zijner 'Mengelingen' van „de wijsbegeerte in symbolen, die zij in de hiëroglÿphische schrijfteekens ten toon spreiden.” Zulke uitspraken zullen in 1730 of daaromtrent abbé Terrasson voor den geest hebben gezweefd, toen hij tot verwerving van geheime wijsheid Sethos af liet dalen in eene pyramide, en diens pyramidale inwijding zal weer niet onbekend zijn geweest aan Balsamo, toen

1) De wijsheid, daar bedoeld, is eigenlijk wijsheid van Jerachmeëliet en Muçriet; door een lateren schrijver is daar met MÇRJM (Miçrajim), met Ægypte, het noordwestelijk Arabische land MÇRJ verward, het eenige, waarover ooit een 'Perao' geregeerd heeft. Van Pir'u sar Muçuri heeft de Assyrische Sargon II (721—705) schatting ontvangen, en zulk een Pirao sar Muçuri zal het zijn, die ook in Gen. 12 : 15, 1 Kon. 3 : 1, 9 : 16 is bedoeld; een Ægyptische Phara'o heeft nooit bestaan, en de Mozaïsche Ægyptelegende is phantasie gegrond op misverstand.

deze bij zijn verblijf in Ægypte het verhaal eener inwijding in de pyramiden verzoon. In 1789 zegt Schiller in zijnen roman 'De Geestenziener': „Wie hij is, van waar hij is gekomen, en waarheen hij gaat, weet niemand; dat hij lang in Ægypte geweest is, zooals velen beweren en daar uit eene pyramide zijne verborgene wijsheid heeft gehaald, wil ik niet bevestigen en niet ontkennen.” Maar de Ægyptische loge, in Goethe's 'Groot-Kophta' (3 : 8) vertoond, zal niet onafhankelijk van verdichtselen gelijk dat van Terrasson te denken zijn; Balsamo was in Ægypte geweest, heeft vermoedelijk van 'Sethos' geweten, en toen ook voor zichzelf eene pyramidale inwijding verzonnen, waarna hij deze dan weer tot uitgangspunt zijner Ægyptische vrijmetselarij heeft gemaakt.

Ook in de geschiedenis is de Ægyptische vrijmetselarij overgegaan: men zie het werk van Clavel, waar in het tweede gedeelte, het eerste hoofdstuk, blz. 308—316 van de in 1843 te Gouda uitgekomen vertaling, Terrassons geheele uit den duim gezogene beschrijving der inwijding trouwhartig als geschiedenis wordt opgedischt. George Sand gewaagt nog (h. 39), met het oog op het occultisme der door haar geschilderde vrijmetselaren, van „de inwijdingen der pyramiden in Ægypte”. „*Tempel van Isis*” heet de loge nog bij br.: M. S. Polak op blz. 29 van diens brochure over zijne loge 'Post Nubila Lux'. En bij Dumas zegt (h. 3 der inl.) de Groot-Kopht: „ik ben gekomen achter de

geheimen van Kopten en Droezen." Merken wij hier op, dat in de achttiende eeuw sprake geweest is van zekeren George Cofton, die zich met ontwerpen van geheime genootschappen zoude hebben beziggehouden, en wiens handschrift, waarin het denkbeeld eener Ægyptische vrijmetselarij vermeld stond, door Cagliostro heette te zijn aangekocht; feitelijk zijn in 1791 maçonniek te Weenen aan de twee geharnasten van 'De Tooverfluit' woorden in den mond gelegd, die betrekking hebben op *de Isismysteriën*, eenvoudig aan den roman van Terrasson ontleend zijn, en volgens dezen gelezen waren binnen in eene pyramide.¹ Verder had ook Balsamo niet van noode te zoeken. Heeft hij later in Ægypte zelf 'ingewijden' nagelaten? „In het begin der negentiende eeuw hebben in het Nijldal zelf *de broeders van Louxor*, of, zooals zij zich met verkeerde afleiding des naams van het Latijnsche woord 'lux' ook noemden, de *Fratres Lucis* of *Broeders des Lichts*, eene groote rol gespeeld; ze beweerden, dat zij het besef van hun echten en nauwen samenhang met de aloude voorgangers, de Ægyptenaren, nooit hadden verloren. Champollion, de vader der ægyptologie, heeft zich, toen hij op zijne Ægyptische reis te Kaïro kwam, door hunne beweringen laten overhalen,

¹) „Der, welcher wandert diese Strasse voll Beschwerden, wird rein durch Feuer, Wasser, Luft und Erden; wenn er des Todes Schrecken überwinden kann, schwingt er sich aus der Erde himmelan. Erleuchtet wird er dann im Stande sein, sich *den Mysterien der Isis* ganz zu weihn." Dat zijn de woorden van Sethos 1:125. Zoo herinnert in 'De Tooverfluit' allereerst ook „eene groote slang" aan „un serpent formidable" in Sethos 1:104. (Vgl. Diod. Sic. 3:36-37.)

om zich in de groote pyramide in hunne geheimen te laten inwijden: hij hoopte langs dien weg van het land zijner studiën daadwerkelijke kennis te kunnen opdoen." (Prof. Dr. A. Wiedemann, 'De diere dienst der oude Ægyptenaren' 1912, blz. 4.)

In 1766 heeft Cagliostro met Althotas verwijld bij Don Manuel de Pinto, den grootmeester over de ridders van Malta, naar aanleiding waarvan dan bijv. ook A. Dumas „het paleis van den grootmeester Pinto" vermeldt. En in 1770 is hij te Rome gehuwd met Lorenza Feliciani, alias de Calabreesche gravin Seraphina Felichiani, dezelfde, wier handtekening evenals de zijne nog te vinden is onder een stuk van 29 Maart 1778, dat van het zegel der Haagsche loge 'l Indissoluble' voorzien is en in het Groot Oosten der Nederlanden bewaard wordt, ten bewijze, hoezeer ook de Hollandsche vrijmetselaren zich vergaapt hadden aan Giuseppe Balsamo en de Ægyptische wetenschap, die hij als Groot-Kopt en visitator generalis der orde had medegebracht uit de pyramiden. Vroeg in 1778 schijnt hij in Holstein een bezoek te hebben gebracht aan Saint-Germain, waarop hij zich veel heeft laten voorstaan; hij heeft zich later zelfs wel voor den overleden graaf de Saint-Germain uitgegeven, en somwijlen ook heeft hij aan zijne vrienden te verstaan gegeven, dat hij het leven voortzette van zekeren Federigo Gualdo, die zeer oud was geworden. In 1779 is hij te Sint-Petersburg, in 1780 te Straatsburg geweest; hier is in Januari

1781 Lavater met hem komen kennismaken, en nog in 1785 heeft hij te Lyon zijne rol met glans gespeeld, de rol, die Maeterlinck in hem de diepere, mystieke en echte ziele schoonheid heeft doen ontwaren.

„Onverwoestbare gezondheid, een lang leven, onuitputtelijke rijkdom, genegenheid der menschen, gehoorzaamheid der dieren en macht zelfs over elementen en geesten” worden als zaken, die zich trapsgewijze laten verwerven, door den ‘conte di Rostro Impudente’ aan zijne bewonderaars voorgespiegeld in Goethe’s ‘Groot-Kophta’; A. Dumas, de vader, speelt in zijnen Balsamoroman, het zevende hoofdstuk en volgende, met de denkbaarheid, dat ‘de Groot-Kopht’ bij gelegenheid toch meer heeft geweten dan de door hem bij de neus geleiden, dewijl hij dan vrouwen had geraadpleegd, die hij gehypnotizeerd en zoo doende helderziende gemaakt had. „Waar is,” zegt (2:5) de Graaf in Goethe’s ‘Groot-Kophta’, „de onschuldige, waar is de duif?” — „Mijne duif, zie toe!” (3:9.) En hij laat een allermintst nog onbedorven meisje bedrieglijk helderziend staren in „een glanzenden bol”, „in verblindend glinsterend krystal”. „Cagliostro, zooals ge weet,” zegt in het derde hoofdstuk van haren roman George Sand, „verstond de kunst, om aan lichtgeloovigen tafereelen voor te houden, of liever tooverspiegels, waarin hij afwezige personen verschijnen liet.” En zij laat alsdan beweren: „het lijdt geen twijfel, dat de heer Cagliostro over buitengewone middelen beschikt,

om verschijningen teweeg te brengen, die zoo sterk gelijken op de werkelijkheid, dat het voor de meest bezadigden onmogelijk is, er niet door te worden ontroerd." Feitelijk moet het bij zijn rechtsgeding te Rome gebleken zijn, dat in zijne tabernakels een kind van onschuld, ook wees, pupil of duif genoemd, tusschen hem en 'zeven engelen' als 'middel' diende; „hij noemde die kinderen ook *mediums*,” zegt in 1869 broeder van Sijpesteyn; en dat hij aan zulk een kind onverklaarbare mededeelingen ontlokte, doordat hij het de hand op het hoofd hield en eene karaf of een glas water liet zien. Léo Taxil beweert, dat er nog altoos vrouwenloges bestaan als aanhangsels van de mannenloges naar den ritus van Miçràïm, vrouwenloges van den „rite égyptien dit de Cagliostro”, waarin men op 'tooverachtig' maçonnieke wijze meesteres wordt; „une réception de maîtrise égyptienne,” zegt hij, „est une vraie séance de *spiritisme*, avec les plus exécrables *évocations*. On se croirait au sabbat des sorciers et des sorcières, aux temps du moyen-âge. Ce qui caractérise ce grade, c'est le rôle qu'on fait jouer à une jeune fille, appelée '*la colombe*', que l'on enferme dans un réduit nommé '*tabernacle*', communiquant par un fenestron avec l'orient de l'atelier.” ('Les mystères de la Franc-Maçonnerie', p. 757.) Dat Cagliostro geesten konde oproepen, is te zijner tijd algemeen geloofd, en toen hem eens, zegt het verhaal, door de politie te Berlijn bevolen was, om

binnen een bepaalden tijd de stad te verlaten, heeft hij ze met een wonderlijk gezichtsbedrog bestraft; „het is,” schrijft (in h. 2) George Sand, „van algemeene bekendheid, dat hij toen klokke twaalf des middags in zijn rijtuig vertrokken is door alle poorten van Berlijn tegelijk.”

In 1785 is Cagliostro betrokken geraakt in de zaak van het halssnoer, dat Jeanne de Saint-Remy de Valois comtesse de Lamothe den toenmaligen aartsbisschop van Straatsburg, Louis René Édouard prince de Rohan Guemené, een kardinaal der Roomsche kerk, had laten koopen van de juweliërs Bœhmer en Bassange, ten behoeve, zooals zij hem had diëts gemaakt, van koningin Marie Antoinette, wier liefde zij hem had voorgespiegeld, eerst met behulp van zekeren Retaux de Villette door middel eener valsche briefwisseling, en daarna door vertooning van Nicole le Guay, dite Doliva et Dessigny, die op de koningin geleek, en zich in 1784 te Versailles aan den kardinaal had laten zien, om hem eene roos te overhandigen, met de woorden: „vous savez ce que cela signifie.” Jeanne de Lamotte, die het halssnoer aan haar slachtoffer daarop ontroggeld had, is toen den 31 Mei 1786 veroordeeld „à être fouettée, marquée et détenue”, doch Cagliostro, dien men in de Bastille had gezet, is met mejuffrouw Doliva of Oliva en den kardinaal vrijgesproken; hij is toen na zijne loslating naar Engeland vertrokken, maar heeft daar niet meer op

dreef kunnen komen. En toen hij, door een zijner adepten verraden, op pauselijk bevel den 27 Nov. 1789 te Rome gevangen gezet werd in den Engelburg, was hij geheel aan lager wal geraakt. In 1791 is hij te Rome veroordeeld tot de doodstraf, doch bij wijze van gratie tot levenslange gevangenschap in het fort San Leone bij Urbino gebracht, waar hij in 1795 is gestorven; H. P. B. weliswaar moet beweerd hebben, dat hij niet in den kerker gestorven maar naar Odessa ontvlucht was, en daar in den boezem van de familie von Hahn eene schuilplaats had gevonden, waar hij zijn leven had geeindigd. (Vgl. hier 'the Secret Doctrine' 3 : 285.)

In Goethe's 'Groot-Kophta' noemt (3 : 9) de Graaf zich zoo oud als de Ægyptische priesters en zoo verheven als de Indische wijzen, bewerende, dat hij als Groot-Kopht lid is van een geheim genootschap, dat over de geheele wereld is verbreid; hij heeft verborgene gelijken, die zelve zelden voor den dag komen, maar zich veelvuldig openbaren door hunne werken. „Is de kring dier groote mannen gesloten, of is het mogelijk, daarin te worden toegelaten?” „Voor velen ware het mogelijk, aan weinigen gelukt het: de hinderpalen zijn te groot.” Doch voor eenen prins blijken die hinderpalen niet onoverkomelijk in — 'De Tooverfluit', het stuk van de bb.: K. L. Giesecke (C. F. Metzler) en E. Schikaneder, met de beroemde toonzetting van b.: Mozart, eene soort van schouwburgpleidooi voor

de Vrijmetselarij, dat in 1791 te Weenen voor het eerst is opgevoerd, en waarvan naar het zeggen van br.: Goethe de hoogere zin aan de ingewijden niet ontgaan kan, gelijk dan ook de groote, te midden der pyramiden daarin door den wijzen tempelmeester gezongene, aria „in deze heil'ge hallen” door een maçonnieken zanger allicht in het groote logeteeken ¹ zal worden voorgedragen; dat die aria bij gelegenheid ook in de loges zelve gezongen wordt, blijkt bijv. uit het jaarboekje voor Nederlandsche vrijmetselaren in 1897, blz. 32. De godin der nacht, die het volk aan den leiband houdt met bijgeloof en guichelspel, wordt in De Tooverfluit in tegenstelling gebracht met den goddelijken wijze, die gezag voert in het heiligdom van het Groote Licht, in een Ægyptischen wijsheidstempel met mysteriën van Isis, waar hij te midden der pyramiden het booze vooroordeel tegen zijne geheimen en verborgenheden verdrijft, of althans den tempel daaromheen bevestigt, doordat hij tegen belofte van geheimhouding ² tot de hemelsche geneugten der inwijding een veelbelovend prins toelaat, in gezel-

1) Dat is in de houding, bij gelegenheid ritueel aangenomen door meesters, gezellen en leerlingen tezamen, in eene vergadering van den eersten graad, eene vergadering van de geheele loge; zij wordt aangenomen, wanneer de achtbare zegt: „broeders, ziet naar mij, — in orde, broeders!”

2) De eerste plicht van den broeder vrijmetselaar is het algeheele zwijgen over hetgeen hij in de loge ziet en hoort; volgens den Franschen ritus bijvoorbeeld bezweert iemand bij zijne toelating als leerling, dat hem de keel mag worden afgesneden, wanneer hij zich aan het verraden van de geheimen der orde ooit mocht schuldig maken. En bij de bevordering tot hooger graad wordt alsdan de eed van geheimhouding herhaald.

schap van de dochter der nachtgodin ¹, de goede dochter eener booze moeder, wier afkomst haar niet verhindert, een toonbeeld der onschuld te zijn; is niet de onschuld de onnoozelheid zelve? Eigenlijk was het al aan de moeder bekend, dat zij zichzelve en hare dochter aan de leiding van 'wijze mannen' zoude moeten toevertrouwen; „dra zal het bijgeloof verdwijnen, dra wint de wijze man,” zingt in het stuk de hoopvolle jeugd, al bekent reeds daarin de dwaas, dat 'hij' in zijn hart naar de wijsheid in het geheel geen verlangen draagt. Des te meer verlangt hiernaar in Goethe's 'Groot-Kophta' de ridder, die (1 : 3) als Ægyptische 'leer' voor den eersten graad van inwijding het woord van Luc. 6 : 31 heeft te hooren gekregen, doch wien dan in den tweeden (3 : 15) de — met den zin der 'Cophtische' liederen te vergelijken — beproeving gewordt van de mededeeling, dat de wijze niets anders weet of wil, dan wat hij beleeft, en dat nu de leuze heeft te luiden: „Beklaag, zoo ge wilt, de dwaasheid, maar doe met de dwaasheid uw voordeel! Alle menschen zijn zelfzuchtig, en men krijgt van hen niets gedaan, zonder dat men hen om den tuin leidt en hunne eigenzinnig-

1) In ons land kunnen vrouwen geene vrijmetselaren zijn en zijn bij besluit van de Hollandsche groote loge den tienden Juni 1810 de zoogenoemde adoptieloges verboden. Maar bij George Sand wordt eene zangeres toegelaten, die „zelfs het onreine gezelschap van *de Mopsen*” zal moeten leeren kennen, en Léo Taxil beweert (t. a. p. blz. 76), dat vrouwelijke bijloges onderscheidenlijk van palladisten of intellectueelen en minder koele hulpvaardigen, genaamd '*Mopsen*', als 'loges d'adoption' in Frankrijk voorkomen; aan het einde van Ragon's ritueel voor den meestergraad schijnt *de Mops 'maçonnieke épouse'* te blijken. Vgl. nog Clavel op blz. 159 der Hollandsche vertaling.

heid in het gevele komt, terwijl men zich onverzoenlijke vijanden maakt, wanneer men de onnoozelen bijlichten, de slaapwandelaars wekken en de dolenden terechtwijzen wil."

Naar het zeggen van mevrouw Annie Besant woont nog altoos meester Hilarion, die eens Iamblichus heeft geheeten, nu een Kretenzisch lichaam draagt, en door de pen van M. C. 'Licht op het Pad', door die van H. P. B. 'De Stem der Stilte' heeft laten verschijnen, — woont nog altoos meester Hilarion in Ægypte. ('Theosophia' XIX blz. 426.) En van de Pyramiden sprekende had in 1785 te Lyon Cagliostro gezegd: „de là des êtres inconnus au reste des humains peuvent, suivant leur volonté, ou selon les décrets de l'Éternel, agiter telle partie du globe, qu'il s'agit de bouleverser, et susciter le héros ou le scélérat qui doit être l'instrument visible de la révolution, sans qu'il puisse jamais se douter de la puissance qui le fait agir." Waarna dan de jaren 1789 en 1793 gekomen zijn. En met het oog op de gebeurtenissen dier jaren zullen hier van de boeken, die tot bestrijding der vrijmetselarij tegen het einde der achttiende eeuw zijn verschenen, tenminste de volgende drie te noemen zijn. Het in 1791 verschenene geschrift van zekeren abbé Lefranc, getiteld 'De sluier voor nieuwsgierigen opgelicht, of het geheim der omwentelingen opgelost met behulp der Vrijmetselarij'. Het in 1793 uitgekomen boek van John Robison over 'Bewijzen eener samen-

zwering tegen de godsdiensten en regeeringen van Europa'. En de in 1799 door abbé Barruel uitgegevene 'Gedenkschriften om te dienen voor de geschiedenis der Jacobijnen'. Van de drie genoemde schrijvers was de middelste, Robison, een geleerde te Edinburg, zelf een ervaren vrijmetselaar, en hij verkondigde de onschuld der Engelsche maçonnerie, maar de op de Engelsche geënte 'hoogere graden' beoogden volgens hem inderdaad omverwerping van altaren en tronen. Hij, die bekend is met den „leergang van hooger onderwijs in de vrijmetselarij", zooals die door een der in 1875 te Lausanne vergaderde oppermaçons moet zijn te boek gesteld en bij E. Baltenweck te Parijs in 1885-'86 is aan het licht gebracht, zal het er allicht voor houden, dat althans Robison het bij het rechte einde heeft gehad; niemand zal licht gelooven, dat bij de Fransche omwenteling de Vrijmetselarij niet is betrokken geweest. „De Tempelheerenorde en de dood van Jacques de Molay," zegt in 'De Vrijmetselaar' van 1911 br.: Langeveld, „werden, zooals voorspeld was, gewroken, het absolute koningschap ontwricht, en de Kerk uit hare voegen gerukt; het is merkwaardig, dat terwijl het ancien régime in Frankrijk den hevigsten schok ontving, de spanning tezelfder tijd het grootste was in de Kerk, als hadden beiden eenzelfde aanval van onzichtbare machten te doorstaan."

Door de maçonnieke Tooverfluit niet bewogen, heeft keizer Frans II anno 1795 in zijne staten de Vrij-

metselarij verboden, waarmede dan voorloopig door hem de zaak was afgekeurd van eene zijde, wier ommezijde later o. a. door H. P. B. is gezien. „Ofschoon,” zegt deze in ‘Isis Ontsluierd’ (2 : 375), „in naam de volmaaktste democratie, is zij feitelijk een werktuig van aristocratie, rijkdom en persoonlijke eerzucht; de leerling, die gedurende de inwijding van den eersten graad half naakt gebracht wordt voor den meester ¹, krijgt te hooren, dat aan den ingang der loge elk maatschappelijk onderscheid wordt ter zijde gesteld, en de armste broeder de gelijke is van ieder ander, al was die regeerend vorst of keizerlijk prins, doch feitelijk wordt het genootschap in ieder monarchaal geregeerd land tot pluimstrijker van iederen vorstelijken telg, die het als werktuig van staatkunde wenscht te gebruiken, en zich te dien einde verwaardigt, om het vroeger zinnebeeldige schootsvel voor te doen.” Getuige, zouden wij daar kunnen bijvoegen, de vrijmetselarij in ons eigen land, die principis ancilla geweest is in de dagen van prins Frederik. Wat niet wegneemt, dat de ‘Indische’ wijsheid van H. P. B. hare eigene Mahâtmas te danken heeft aan de vrijmetselarij der achttiende eeuw en hare negentiende-

1) Dr. M. S. Polak in 1854: „De symboliek van den bond wil, dat men den candidaat, eer men hem den tempel doet binnentreden, van alle munten, metalen en versierselen ontdoe, en hem in eenen toestand brenge, waarin hij niet naakt en niet gekleed is.” (‘De loge Post Nubila Lux’ blz. 25.) Het jaarboekje voor Nederlandsche vrijmetselaren in 1908: „niet naakt en niet gekleed, niet barrevoets, en niet geschoeid.” (Blz. 39.) Vgl. hier de platen op blz. 17 en 25 van Léo Taxil’s ‘Mystères de la Franc-Maçonnerie dévoilés’.

eeuwsche beschrijvers, met name echter aan de pyramidale vrijmetselarij van den occult maçonnieken Groot-Kopht uit Palermo de grootste verplichtingen heeft, en dat hare wijsheid, toen zij gedurende 1875—1877 in America 'Isis Ontsluierd' liet verschijnen, zelfs nog onder het 'Coptische' tééken stond; de 'Tibetaansche Mahâtmas' of 'esoterisch Buddhistische' Brahmanen (!) van hare latere 'geheime leer', de Maurya en de Koet Hoemi, die volgens mevr. Besant nog altoos Indische lichamen dragen en in Tibet bij Sjigatsee wonen, zijn eigenlijk niets dan de verkleede Kopten, wier zichtbaar toonbeeld in Europa als 'Groot-Kopht' gedurende de jaren 1775 tot 1785 zooveel van zich heeft doen spreken, en dit als Ægyptisch visitator generaal der vrijmetselaarsloges. Bij A. Dumas zegt in het derde hoofdstuk de Groot-Kopht, dat hij *theosóóf* is geweest, gelijk aan het einde van George Sand's roman de raad wordt gegeven, om de geschriften te lezen, die onder den naam van den goddelijken theosoof *Trismegistus*¹ voor ons zijn bewaard gebleven; deze geschriften van *Hermes*, heet het daar, die tegenwoordig versmaad worden door waanwijzen, die dwaaslijk meenen, dat zij een verzinsel van den eenen of anderen Christen der tweede of derde eeuw zijn, bevatten *de oude Ægyptische wetenschap*. Mevr. Blavatsky heeft ze kunnen lezen in de Fransche vertaling, die Ménard in 1866

¹) Hermes als Ægyptische wijze, die vóór Pharao gebloed heeft, is te vinden bijv. in het lexikon van Suidas: Bekker 421 b.

ervan had laten verschijnen, en zijzelve heeft later 'Isis Ontsluierd' in het licht gegeven tot openbaring van hetzelfde 'Hermetisme', dat bij Goethe 'de Geheime Wetenschap' genoemd wordt door den 'Groot-Kopht', en ook bij Dumas in (h. 6 van) zijnen roman wordt bedoeld, wanneer daar Balsamo van 'de occulte wetenschappen' gewaagt.

Met zijne Ægyptische maçonnerie, den ritus van Miçràim, waarin symbolisme, 'philosophie', mysticisme en kabbâlâ hunne afzonderlijke afdeelingen hadden, had Cagliostro de overtuiging ingang willen verschaffen, dat er hogere wezens zijn dan wij met onze oogen waarnemen, dat er andere werelden bestaan, waar zich ijlere en sneller werkende krachten doen gelden, dat er een leven na dit leven is, en dat hijzelf de mogelijkheid in uitzicht konde stellen van eene wedergeboorte¹; dat alles had hij medegebracht uit Ægypte, waar hij de pyramiden had bezocht, met tempelpriesters had kennis gemaakt, die hem op plaatsen brachten, waar andere reizigers geen voet mochten zetten, en in de pyramidale gewelven zelf tot Groot-Kópht was gemaakt. Van daar uit wilde hij door onbekende oversten als visitator generaal der Vrijmetselarij en invoerder van den 'Ægyptischen' ritus gezonden zijn. Verdwenen is die ritus met hem niet: in het begin der negentiende eeuw moet een zekere Lechangeur,

¹) „Niemand wordt behouden zonder wedergeboorte." Het Hermetisme, blz. 137 bij Ménard.

verdreven uit Milaan, te Napels met den ritus van Miçraïm zijn aangekomen, en op grond van maçonnieke 'bescheiden', die door br.: Marc. Bédarride te Napels, Milaan en elders gevonden heeten, duurt hij sinds 1814 weer zwakjes voort in Frankrijk, België, Zwitserland en Italië, al is eene poging van dit Balsamisme, om in 1818 ook in Holland vasten voet te verwerven, geheel mislukt. Want ten onzent heeft in 1818 prins Frederik als Nederlandsch grootmeester het door de gebroeders Marc. en Michael Bédarride te Avignon ingevoerde en uit Frankrijk naar ons land overgewaaide Miçraïmistische stelsel geheel verboden. Dat was dan zonder twijfel voor de vrijmetselarij ten onzent eene weldaad; „le rite de Miçraïm est le nec plus ultra du grotesque, c'est certainement le plus bouffon de tous les ritus maçonniques actuellement pratiqués.” (Taxil t. a. p. blz. 752.) Toch zweven ook hier voor de theosophische verbeelding op nieuw de door Cagliostro in Ægypte gedachte maçonnieke 'chefs inconnus', al heeft in 1843-'45 (h. 41 in 'De gr. van R.') van de 'chefs invisibles' George Sand gezegd: „ofschoon wij van het bestaan dier onzichtbaren nog door geene eeuw gescheiden zijn, is het een voorwerp van twijfel geworden voor den geschiedkundige.” In 'Isis Ontsluierd' (2: 307) wordt van de verstrooid levende, zeer moeilijk te vinden Kopten, 'de Hermetische broeders van Ægypte', door H. P. Blavatsky nog eens gezegd: „hun bestáán zelfs begint een mysterie te worden.”

Maar juist zij, zij kent weer, niet de door den gemiddelden of enkel 'blauwen' meester vrijmetselaar vertegenwoordigde ¹ onbekend blijvende leiders der groote menigte, maar *Droezen en Kopten eener geheime school*, die men hier en daar soms nog kan ontmoeten; 'zij' wéét van de verstrooid levende Kopten in Ægypte, Palestina, steenachtig Arabië en Abessinië, die ze voorloopig 'Hermetische Broeders van Ægypte' noemt op gezag van br.: K. R. H. Mackenzie, volgens wien ze behooren tot „eene geheime broederschap, die al bestaat sinds overoude tijden, en eene hiërarchie heeft van beambten, alsmede heimelijke teekenen, wachtwoorden en eene eigenaardige leerwijze; de getrouwe leden beschikken over wetenschappelijke geheimen van groot belang.” En „in de Vereenigde Staten” zegt H. P. B. ('Isis' 2:308), „bestaat tegenwoordig eene mystieke broederschap, die tot eene der oudste en machtigste Oostersehe broederschappen in enge betrekking zegt te staan, bekend is als *de broederschap van Louxor*, en volgens Mackenzie op den grondslag staat der Rozekruisers, waarin hij zich echter vergist; de naam Luxor is oorspronkelijk afkomstig van de oude stad Loeksoer in Beloedzjistan, die tusschen Bela en Kedzjie ligt, en ook aan de Ægyptische stad (!) haren naam heeft gegeven.” Dit Loeksoer in Beloedzjistan is eene ge-

1) „C'est dans le peuple que réside la plus grande puissance politique, mais elle existe à l'état de force inconsciente; il faut donc que des hommes actifs, éclairés, ... dirigent cette puissance, *sans se faire connaître d'elle*, et en vue du progrès de l'humanité.” De gemiddelde meester volgens Taxil t. a. p. blz. 151.

schikte doorgangplaats geweest, om de onbekende oversten van Cagliostro, de ongeziene oversten van George Sand's maçonnerie, als Boeddhistisch Brahmaansche, als Tibetaansche mahâtmas, in 1880 voorloopig te laten verhuizen naar het Himalâyagebergte, al wordt nog in het door H. P. B. nagelatene Theosophische Glossaar van Mesmer gezegd, dat 'hij' behoord heeft tot de ingewijden van de Broeders des Lichts 'en' van de broederschap van Loeksjoer of Luxor, of de Ægyptische afdeeling daarvan, die hem had uitgekozen als pionier, om een klein gedeelte der Westersche volken van occulte leeringen in kennis te stellen.

Reeds voor het einde der zestiende eeuw was in West-Europa door onbekende oversten gewerkt, — — inzoverre van Rome uit in allerlei vereenigingen tot weerstreving van het protestantisme de leiding was opgedragen aan reguliere en wereldlijke geestelijken, wier namen gemeenlijk onbekend bleven aan de leden. In 1764 heeft een zekere Becker, een Duitscher, die zich Johnson noemde en voor eenen Engelschman wilde doorgaan, in een vrijmetselaarsconvent te Jena grooten indruk gemaakt met de verzekering, dat hij uitsluitende volmacht tot benoeming van tempelridders had medegebracht van *onbekende oversten in Schotland*; hij voegde erbij, dat *in Italië en het Oosten nog andere onbekende oversten* waren, die zich vertoonen zouden, zoodra het tijd was. Door baron von Hundt, die zelf

beweerde, dat de ware vrijmetselaar tempelridder was en later Roomsch is geworden, als bedrieger en oplichter in het openbaar te schande gemaakt, is Becker in 1775 als gevangene gestorven in de Wartburg, maar in 1767 hebben zich te Weenen van baron von Hundt's dusgenoemde striete observantie Roomsch-Katholieke betrachters van 'ruime observantie' afgescheiden, die van vorenaf verzekerd hebben, dat zij *onbekende oversten* hadden. En hiermede is dan eigenlijk gezegd, welke onbekende of ongeziene oversten verkeerdt gewerkt of niet meer gewerkt hebben door middel van B.: Cagliostro, die een groot ritualist is geweest, en zich nooit ongunstig heeft uitgelaten over de Jezüieten, doch met dat al een groot bevorderaar en voorbereider der Fransche omwenteling is geweest. Het is op een krypto-katholiek mysticisme van 'ridderlijke' tempeliers ¹ dat in de achttiende eeuw door de meer protestantsch gestemde verlichting van 'verstandige' tempelmetselaars in alle stilte de overwinning behaald is; eene 'orde' van tempeliers, die het 'genootschap' van metselaren bijna terstond na deszelfs ontstaan heeft willen verkeerden en opzuigen, is van zijne vriendenkerij en omwentelarij zelve vervuld geraakt en er tezamen mede in 'de orde der vrijmetselaren' opgegaan. Tot op heden weliswaar is juist hierom het meer

1) De bekleeder van den hoogsten graad in de roode of capitulaire vrijmetselarij, die ook vrijmetselaar niet van drie maar van vijf punten is, heet nog altoos 'ridder' van het Rozekruis.

eenvoudige en verstandige maçonnieke symbolenspel door het meer gevoelvolle en verbeeldingrijke of bedrieglijke gebeuzel van een inderdaad kinderachtig mysticisme besmet en verontreinigd gebleven, al kan men met het oog op de bedoelde tweeledigheid ook weer zeggen, dat eigenlijk de geheele Vrijmetselarij in dezen slechts voortduurt in overeenstemming met het eene groote verschil in West-Europeeschen volksaard. Want meer bepaaldelijk is 'de orde' op 'vrijheid', dat is op kerkelijke en staatkundige ómwenteling, gericht gebleken in Roomsche en Romaansche landen, terwijl, wat wij het liefst het maçonnieke genóótschap zouden noemen, in de Germaansche meer is geworden eene anticlericale geslotene vereeniging tot rustig onderling hulpbetoon, eene broederschap tot bevordering van gezellige avonden der broeders onderling, die zich dan hebben te verbeelden, dat zij na buitensluiting van 'profanen' in stilte arbeiden aan den bouw van den tempel der 'waarheid', en zich te dien einde met een duren eed hebben verbonden om geheimen te bewaren, die ze niet hebben. „Pour le public un franc-maçon sera toujours un vrai problème, qu'il ne saura jamais à fond qu'en devenant maçon lui-même.” Aldus in de achttiende eeuw een zekere Ricaut; Voltaire echter, de zelf als vrijmetselaar gestorvene Voltaire, zegt in het artikel 'Initiation' van zijn Dictionnaire Philosophique: „aujourd'hui même encore nos pauvres francs-maçons jurent de ne point parler de leurs

mystères; ces mystères sont bien plats. Mais on ne se parjure presque jamais.” En Frederik de Grootte, de eveneens maçonnieke Pruisische Grootte Frits, moet gezegd hebben: „*la Franc-Maçonnerie est un grand rien.*” Toen in 1770 te Hamburg Lessing in den bond was opgenomen en men hem vroeg, of hij ook iets gevonden had, dat met godsdienst of goede zeden streed, moet hij hebben geantwoord, dat ingeval hij zóó iets had gevonden, hij ten minste nog *iets* gevonden had; waarheid is hier blijkbaar niet te verbergen geweest, al is en blijft de geest van intrigeerend onderling hulpbetoon uiteraard geheimhoudend. En het is dan ook te begrijpen, dat er geene onthulling gevolgd is op de verzekering van zekeren maçonnieken abbé Fauchet, die in 1790 in het openbaar heeft verzekerd, dat het oogenblik naderde, waarop de sluier van geheimhouding zonder onvoorzichtigheid zoude kunnen worden opgeheven: jaarboekje voor Nederlandsche vrijmetselaren in 1897, blz. 113. In 1798 reeds heeft Kant van de Vrijmetselarij gezegd, dat men met die ‘metselarij’ tevoren van alles had beoogd, doch dat ze toen vermoedelijk niet meer was dan een tijdverdrijf en een spelletje. En dit laatste is het, wat meer dan ooit allereerst ten onzent van de Vrijmetselarij in onze dagen zal te zeggen zijn, juist inzooverre zij geene ontoonbare roode of zwarte maar fatsoenlijke ‘blauwe’ maçonnerie is.

Uit Amerika is in 1803 graaf de Grasse Tilly, de zoon

van een admiraal, met de vrijmetselarij gekomen, die hij den ouden en aangenomen Schotschen ritus noemde, die de tegenwoordige Fransche drieëndertig graden had, en volgens hem de bijkomende jongere dankte aan Frederik II van Pruisen, die ze 1 Mei 1786 heette te hebben ingesteld, niet veel meer dus dan drie maanden voor zijnen dood, ofschoon 'de Grooten Frits' al sedert 1774 met de vrijmetselarij niet meer had te doen willen hebben. Den 4 Dec. 1802 had een 'supreme council', een opperraad, van Charleston bij rondgaand schrijven kennis gegeven van zijne vestiging en de namen zijner graden, maar langs welken weg het bijbehorende ritueel in zijne handen was gekomen, is nooit aangetoond, en het schijnt bewezen, dat 'de oude en aangenomene Schotsche ritus', waarvan de inwijdingen door veel wat Joodsch is heen op het hoogtepunt van den Kadoosj uitloopen, in 1797 te Charleston door vier Joden was ter wereld gebracht. Schotsch is dus deze 'Schotsche' ritus allerminst, en volgens een woord van br.: Clavel zijn „de verborgenheden van het 'Eccossisme' eene vormlooze en onverteerbare massa, eene gedenkzuil van onverstand en dwaasheid, een vlek op de vrijmetselarij geworpen door eenige schaamteloze gewinzoekers"; treffend kinderachtig is dan ook bijv. de toelating tot den 26sten graad, dien van 'prince de merci'. En naar luid eener verklaring van 1836 beoefent de Grooten Loge van Schotland zelf geene andere graden van vrij-

metselarij dan die van leerling, gezelschap en meester, genaamd, zegt zij, de metselarij van Sint Jan. ('The laws and constitutions of the Grand Lodge of the ancient and honourable fraternity of free and accepted masons of Scotland', ch. 1 art. 4.)

De gevoelvol en verbeeldingrijk, de kinderlijk ritualistische richting der maçonnieke Tempeliers, die tusschen 1735 en 1740 tot bevordering van de belangen der Stuarts ontstaan was, heeft nog den vierden November 1804 het aanzijn gegeven aan eene gemeenschap, die zich met bedrieglijke aanspraken op oude afstamming op grondslag van verzonnene overleveringen en valsche bescheiden of bewijsstukken onder den geneesheer Fabré-Palaprat, alias grootmeester Bernard Raymond, te Parijs gevormd heeft. En nog altoos noemen in eene deftige afdeeling van vrijmetselaren te Parijs de leden zich Tempeliers¹, bewerende, dat ze sedert de verbranding van Molay de volgorde der grootmeesters onverbroken hebben bewaard en nog de archieven der orde in hun bezit hebben. Wat zij dan allerminst ooit hebben waargemaakt. Een oud symbool der oneindigheid is de *óphis ourobóros*, de slang die zich in eigen staart bijt, en in het gnosticisme der tweede eeuw is de slang als het symbool eener eeuwige wijsheid aangemerkt; de tempeliersgraad nu van de Fransche vrijmetselaren, de 27ste van de 33,

¹) In den 27sten graad van den zoogenoemd Schotschen ritus heet men 'souverein commandeur van den Tempel'.

moet eene slang vertoonen als zinnebeeld van Christus, en men zoude daarom kunnen vragen, of de tempeliers te Parijs van de oude tempelheeren, die in het Joodsche land het gnosticisme hadden geleerd, bijgeval iets hebben geërfd van het vroegere *Ophitisme*. Maar de geheele afkomst onzer Parijssche tempeliers van de oude tempelheeren is een sprookje te achten; „the modern Templars,” zegt onder anderen ook Br.: Ch. Sotheran, „are mere magpies in peacock's plumes”, en wij zullen in dezen moeten blijven bedenken, dat in het midden der achttiende eeuw het Jezuïetencollege van Clermont te Parijs een middelpunt is geweest van sluwe bemoeiingen, om met schijnvertoon en guichelspel den geest der uit Engeland binnengekomene Vrijmetselarij in een voor de Roomsche kerk meer belovenden zin te wijzigen, ongeveer zooals nog in de negentiende eeuw Jezuïeten ritualistisch hebben dienst gedaan in de bisschoppelijke Engelsche kerk. Dat reeds in 1754 een aantal voornamen leden van het jonge genootschap zich tot eene afzonderlijke Tempeliersloge vereenigd hebben, zal aan de loge van Clermont te wijten zijn, en wat wij dan met het oog op de nog levende Fransche tempeliers hebben te zeggen, het is, dat hunne zaak niet meer is dan een sterk sprekend geval van den geest der mystificatie, die in de Vrijmetselarij ook van het Engelsche slag van den beginne gewerkt heeft, doch in de Fransche geworden is tot eene volslagene bespottelijkheid.

Allereerst is in dezen eene bij Thory ('Acta Latomorum' 2:145) in 1815 afgedrukte oorkonde van den grootmeester der tempelheeren J. M. Larmenius valsch te noemen, een stuk zoogenaamd van 1324, dat door diens gezamenlijke opvolgers tot op Louis François de Conti, den grootmeester der Fransche vrijmetselaren in 1741, en voorts ook door de opvolgers van dezen laatste tot in 1804 onderteekend heet, maar door pater Bonanni S. J. in de 18de eeuw vervaardigd schijnt. Jacques de Molay is den 19 Maart 1313 ter dood gebracht, en grootmeester Larmenius, die na hem komt, is eene van de mystificaties, waaraan de Vrijmetselarij, als alle echte en onechte theosophie, zoo beschamend rijk is.¹ De *tabula aurea Larmenii*, het in 1806 te Parijs aan het licht gekomene charter van Larmenius, heeft tot mystificatie van 'ridderlijke' Franschen gediend, evenals het zoogenoemde *charter van Keulen*, het stuk zoogenaamd van 1535, waarmede men in 1816 prins Frederik der Nederlanden en zijne omgeving maçonniek in de luren heeft gelegd, allereerst is berekend geweest op de meer verstandige kinderlijkheid van Néderlandsche broeders. Naar luid van dit kort na 1815 geheimzinnig aan het licht gekomene en eerlang even geheimzinnig weer verdwenen 'Keulsche' gedenkstuk zijn op Sint Jan (24 Juni) 1535 negentien uitverkorene meesters van evenzoovele huizen, tabernakels of plaatselijke vereenigingen

¹) Vgl. hier Clavel op blz. 222—227 van de Hollandsche vertaling.

uit verschillende landen te Keulen vergaderd geweest als 'vrije metselaren'; onder die tabernakels wordt een te Amsterdam, een te Rotterdam en een te Middelburg genoemd. En wat in het stuk dan goed uitschijnt, is de verstandige braafheid, de brave verstandigheid van den echten vrijmetselaar, die niets wil te maken hebben met de orde der tempeliers; „vele leden onzer orde,” zoo heet het hier in 1535 net van pas voor 1816, „worden beschuldigd van het misdadige oogmerk en eene plechtige geheime overeenkomst te dien einde, om de oude orde der tempelheeren te herstellen,” maar tusschen die tempelridders en de vrijmetselaren is geen verband. „Het is ons nooit gebleken,” zegt hier tot bestrijding eener Fransche mystificatie de maçonnieke mystificatie van een Nederlandschen prins, „dat de broederschap vóór het jaar 1440 na Chr. onder een anderen naam dan dien van Johannisbroeders is bekend geweest; de naam 'vrije metselaren' is later voor het eerst te Valenciennes in Vlaanderen genoemd.” En „ofschoon wij bij de beoefening der weldadigheid niet letten op godsdienst of vaderland, achten wij het voorloopig noodzakelijk en voorzichtig, geene anderen in onzen bond toe te laten, dan die in de samenkomsten van buitenstanders en duisterlingen het Christendom belijden; bij het onderzoek en de beproevingen dergenen, die zich ter inwijding aanmelden, mogen geene lichaampijnigingen worden gebezigd, doch alleen beproevingen, welke dienen kunnen, om

de schrandtheid, de gezindheid en den aard van den nieuweling te leeren kennen." Wijlen prins Frederik heeft¹ naar aanleiding der Keulsche 'oorkonde' de wenschelijkheid van 'uitverkorene' en 'opperuitverkorene' meesters beseft, doch reeds de bijzonderheden, dat Joden niet lid mogen worden en men bij de beproevingen voor de toelating niet overhardhandig worden mag, verraden, dat de zoogenoemde oorkonde, waarin geklaagd wordt over geruchten daarbuiten en gesproken voor vrijmetselaars, een op het toenmalige maçonnieke Frankrijk en zijne Nederlandsche navolgers of napraters doelend onderschoven stuk is; overigens is het feit, dat de met de 'werkdadige' metselarij in tegenstelling gebrachte 'bespiegelende' haren naam eerst sinds 1717 heeft uit Engeland, van elders duidelijk genoeg. Het charter van Keulen is bedrog, en men heeft geen geloof te hechten aan de echtheid ook van de tegelijk daarmede voor den dag gekomene en weer verdwenene *notulen der loge Frederiks Vrededal*, volgens welke op 27 Dec. 1637 de elfjarige zoon van prins Frederik Hendrik, later Willem II, als kind der broederschap of 'loufton' (= louveron, louvereau)² is aangenomen; ook dit stuk zal met het oog op onzen prins Frederik verzonnen en vervaardigd zijn.

1) Vgl. hier de geschiedenis der vrijmetselarij van I. T. B. Clavel op blz. 126—128 en 228—230 in de anno 1843 bij G. B. van Goor te Gouda uitgekomene Hollandsche vertaling.

2) In artt. 447 en 448 van het reglement voor den zoogenoemd Schotschen ritus nog altoos *loufton* geheeten. Het schijnt, dat men bij den 'louveron' of 'louvereau' aan den vrijmetselaar te denken heeft als aan eenen 'wolf', omdat hij op zijne wijze eene — *zon* is, en Macrobius van de zon zegt, dat bij hare opkomst de sterrebeelden verdwijnen, gelijk bij de nadering eens wolfs de kudden vluchten. (Clavel, blz. 42 in de Hollandsche vertaling.)

De vraag blijft, wat wij in onze dagen aan de Vrijmetselarij nog hebben, of hebben kunnen. En voor ons Hollanders ligt hier een antwoord openlijk gereed, tot in de Nederlandsche Staatscourant; van de statuten voor het Nederlandsch vrijmetselaarsgenootschap luidt het eerste lid: „*De orde van Vrijmetselaren onder het Groot Oosten der Nederlanden is eene zelfstandige vereeniging van Vrijmetselaren. Zij bedoelt de bevordering van de veelzijdige harmonische ontwikkeling der menschheid, te beginnen bij het individu. Zij leert als eersten menschenplicht toewijding, zoo noodig zelfopoffering, aan het welzijn der gemeenschap. Zij zoekt op wat de menschen en volken verbindt, en tracht weg te nemen wat de geesten en gemoederen verdeelt. Zij streeft naar de toepassing van deze beginselen in het maatschappelijk leven, en verleent medewerking en steun overal waar men op denzelfden grondslag het welzijn der maatschappij poogt te bevorderen. Zij werkt in die richting, hetzij door hare leden persoon-*

lijk, hetzij, zoo noodig, collectief door hare wettige organen." (Jaarboekje voor Nederlandsche Vrijmetselaren 1899, blz. 3.)

Aldus van de statuten het eerste lid, zooals dat door het Groot Oosten ten onzent in 1894 is vastgesteld. Vroeger heette het: „De orde van Vrijmetselaren is eene vereeniging, die zich ten doel stelt, van een algemeen menschelijk standpunt uit, *door hare eigenaardige leer en oefeningswijze de geestelijke ontwikkeling, de zedelijke vrijheid, de algemeene verbroedering en verbetering van het menschedom te bevorderen.* Zij richt daartoe hare bemoeiingen rechtstreeks tot den mensch als zoodanig, zonder aanzien van maatschappelijken rang of stand." (Jaarboekje voor 1894, blz. 154.) En ziehier, hoe tot in 1877 het eerste lid geluid heeft in de grondwet van den Franschen ritus onder het Groot-Oosten van Frankrijk¹: „*De Vrijmetselarij is eene instelling, die in haar wezen menschlievend, wijsgeerig en vooruitstrevend is; zij beoogt opsporing der waarheid, beoefening van algemeene zedenkunde, wetenschappen en kunsten, en het uitoefenen van weldadigheid. Zij gaat uit van het bestaan Gods, de onsterfelijkheid der ziel en het gemeenschappelijk menschelijk belang; de vrijheid van geweten acht zij een recht, dat iederen mensch toekomt, en zij sluit niemand uit om zijne overtuigingen.*” Sinds

¹) Ontstaan in Dec. 1772 ten gevolge eener afscheiding onder den dansmeester Lacorne, die door den toenmaligen grootmeester tot diens gedeputeerde was benoemd, maar door 'de Grootte Engelsche Loge van Frankrijk' niet als zoodanig was aanvaard; later heeft de laatste zich met dat Groot Oosten weder vereenigd.

1884 luidt diezelfde aanhef als volgt: „*De Vrijmetselarij* is eene instelling, die in haar wezen menschlievend, wijsgeerig en vooruitstrevend is; zij *beoogt opsporing der waarheid*, beoefening der zedenkunde en behartiging van het gemeenschappelijk belang, en werkt aan de geestelijke en maatschappelijke volmaking der menscheid. *Haar beginsel is onderlinge verdraagzaamheid*, eerbiediging van anderen en zichzelf en *volledige vrijheid van geweten*; bovennatuurlijkheidsbegrippen beschouwt zij als uitsluitend te behooren tot het gebied van de persoonlijke opvattingen harer leden, en *zij weigert het opstellen van alle leerstellige beweringen*. Hare leuze is vrijheid, gelijkheid, broederschap.”

De vooropstelling van het geloof aan God en de onsterfelijkheid der menschelijke ziel is niet afgeschafft in de vrijmetselarij van den ‘Schotschen’ ritus¹ en den ritus van Miçráím. En omdat het Fransche Groot-Oosten die vooropstelling heeft laten vervallen, is in de negentiende eeuw de broederlijke verhouding tusschen dat college en de Groote Loge van Engeland verstoord. Evenzoo is de goede verstandhouding verbroken tusschen deze laatste en de drie oud Pruisische groote loges te Berlijn, daar echter ten gevolge van de Pruisische weigering, om Joden toe te laten, zelfs wanneer die kwamen met een bewijs van lidmaatschap

¹) Hier te vergelijken de vaststelling der beginselen van den 22sten September 1875 naar luid van le compte rendu officiel du grand convent de Lausanne: ‘Maçonnerie Pratique’ (Paris E. Baltenweck 1885-’86) 2: 84, 330.

in Engeland; wegens die uitsluiting der Joden verkeeren gezegde Berlijnsche loges in onnin ook met de door wijlen prof. dr H. Settegast opgerichte groote loge 'Kaiser Friedrich zur Bundestreue'. Ten onzent worden de Joden gaarne aangenomen en de leerstellingen betreffende God en de menschelijke ziel niet meer vooropgesteld, wat niet wegneemt, dat de Vrijmetselarij ten onzent nog heel 'fatsoenlijk' is, en wij ten onzent allerminst hebben beducht te zijn voor iets als datgene, wat den 13 Sept. 1826 in de Vereenigde Staten van Noord-America een William Morgan is overkomen. Dit echter beteekent niet, dat wij veel stelligs hebben aan eene verklaring gelijk die in het eerste lid van de statuten door het Groot-Oosten ten onzent in 1894 gegeven is; die verklaring zwijgt van de waarheid, is uiteraard een uithangbord voor buitenstanders, een paradestuk voor de 'profanen' of 'duisterlingen', en zegt, wat 'de orde' ten onzent in het openbaar meent te kunnen zeggen, of moeten zeggen. In confesso is het, dat zij niet openlijk zegt wat zij niet zeggen wil, al mocht het betrokkene hare eigene innerlijke werkelijkheid zijn; „het is van algemeene bekendheid,” schrijft in Maart 1912 voor het weekblad 'De Amsterdammer' wijlen br.: J. Menno Huizinga, „dat de naam Vrijmetselarij gebezigd pleegt te worden met betrekking tot genootschappen, die zich afkeerig betoonden van dien ten top gevoerden openbaarheidszin, welke de menschelijke samenleving

bracht onder de dwingelandij der onbescheidenheid, en vertrouwelijkheid scheen te beschouwen als misdAAD." *Onze vrijmetselarij is afkeerig van een ten top gevoerden openbaarheidszin.* Bij de toelating van nieuwelingen is van den beginne een eed van geheimhouding verlangd, en die eed placht dan te eindigen, met de woorden: „dit alles onder geene geringere poene, dan dat mij de keel afgesneden, mijne tong uit het verhemelte gerukt, mijn hart onder mijne linkerborst uitgescheurd wordt, om in eene zee ter lengte van een kabeltouw van strand, waar het in vierentwintig uur tweemaal eb en vloed is, geworpen en daar door het zand der zee begraven te worden, en dat mijn lichaam verbrand, mijne asch over de aarde gestrooid zal worden, in dier voege, dat er onder de metselaren van mij geene gedachtenis meer zal zijn." (Jaarboekje van 1908, blz. 39-40.) Toen Dr. M. S. Polak zijne nieuwe Amsterdamsche loge stichtte, prijkte in het reglement daarvoor als iets van zelf sprekends de verklaring: „Ik beloof, dat ik de geheimen van den bond, die mij worden toevertrouwd, niet mondeling en niet schriftelijk, niet ten deele en niet in hun geheel aan eenigen niet verbondene zal mededeelen." En nog laat de vrijmetselarij onder het Groot Oosten van Frankrijk den nieuweling bij zijne toelating verklaren: „je consens à avoir la gorge coupée, si jamais je me rendrais coupable de trahison en révélant les secrets de l'ordre." Bij toelating tot den tweeden graad belooft men weer,

dat men de geheimen der gezellen niet openbaren zal aan profanen en aan leerlingen; „si jamais je deviens parjure,” zegt de nieuwe aanschouwer der vlamme ster, „puissé-je avoir le cœur arraché.” En hij, die bekend is met de (beteekenis der) acacia, heeft onder het Groot-Oosten van Frankrijk gezworen, „de ne jamais révéler à qui que ce soit les secrets du grade de maître.”

De vrijmetselarij ten onzent heeft een legaat van meer dan f 225.000 te danken aan de overtuiging eener in 1874 overledene mevrouw Eksteen, dat zij bijzonder menschlievend is en weldadig; „ik weet,” had mevrouw Eksteen den vierden Maart 1874 in haar testament gezegd, „van de vrijmetselarij niets, maar heb begrepen, dat zij weldadig is en geen geloof uitsluit, — de reden van mijn verzoek (,mijne erfgenamen te willen zijn).” (W. D. J. van Meeteren Brouwer's 'Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche Vrijmetselarij', 's Gravenhage 1894, blz. 223.) En in de statuten van de maçonnerie onder het Groot Oosten van Frankrijk zegt, lees ik, het 258ste lid, dat de loges zich streng hebben te onthouden van het inwijden der profanen, die de lasten der orde niet zouden kunnen dragen¹: zie van Léo Taxil 'Les Frères Trois-Points' (Letouzey et Ané, Parijs 1886) I 193, en vergelijk I 263. Armen zijn dus om te

¹) Br.: M. Reepmaker: „onze bond is aristokratisch.” (Jaarboekje voor 1893, blz. 92.)

beginnen uitgesloten; is nu onze vrijmetselarij bijgeval eene geheimhoudende maatschappij van weldadigheid? Dat is zij in geen geval; eene vereeniging meer bepaaldelijk of in hoofdzaak bestemd tot beoefening en bevordering van wat men zoo philanthropie noemt, is zij niet. Zelfs niet naar binnen en in eigen boezem, al blijft zij in den donker min of meer ijverig en stelselmatig bezig als een gesloten gezelschap tot onderling hulpbetoon te midden der 'duisterlingen', hetgeen dan echter juist weer zeggen wil, dat de aanvaarding van mevrouw Eksteen's legaat niet zonder kwade trouw heeft kunnen geschieden. Afgezien van de vereenvoudigingen, die ten onzent in 1895 zijn ingevoerd, en van andere nieuwerwetsche wijzigingen, die aan den oningewijden en profanen schrijver dezès even weinig als aan andere duisterlingen bekend zijn, is te stellen, dat de recepties of toelatingen onzer vrijmetselarij vertooningen zijn van gegraduateerde inwijding, waarbij de betrokkene symbolische angsten doorstaat, ja, zinnebeeldig sterft, om zinnebeeldig te herrijzen; den leerling reeds is een licht opgegaan toen hem een blinddoek van de oogen viel, en als werkelijke of ingebeelde bouwers aan Salomo's tempel zijn onze 'vrije metselaren' stille *wijsheidsadepten*, ingewijden, die niet voor de ooren van oningewijden mogen bespreken wat zij door hunne inwijding hebben beleefd en te weten zijn gekomen. Voor den vrijmetselaar is de Loge, de maçonnieke Tempel, „een heilig oord, waar hem

bekoort 't aanschouwen van symbolen, omdat daarin een rijke zin van léering is verscholen": jaarboekje voor 1895, blz. 226. „Het is bekend," zegt in 1897 br.: J. D. Oortman Gerlings, „dat de ceremoniën, die de meeste ingewijden zelf niet begrijpen, ontleend zijn aan oude en nieuwe overleveringen en zinnebeeldig worden voorgesteld." (Lees 'bedoeld zijn'; jaarboekje, blz. 111.) „Die de meeste ingewijden zelf niet begrijpen!" Men mag wel vragen, waaraan dan eigenlijk de vrijmetselaar het zedelijke recht ontleent, om alle buitenstanders, tot de geleerden en wijsgeeren toe, als *profanen en duisterlingen* te qualificeeren! Feitelijk bestaat, van het verval, het verloop der zaak en hare ontredering in onze dagen hier nog eens afgezien, de kern van de leer in het 'symbolisch' of 'blauw' blijvende genootschap dood gewoon in achttiende-eeuwsch *deïsme*, een door de hoogere broeders ten onzent naar beneden nog altoos min of meer gehandhaafd Voltaireaansch *deïsme*, — verbonden met wereldburgerlijke veronzijding van gevoel ten aanzien des vaderlands; *vaderlandlievend* namelijk is de beeldsprakige vereerder van den Opperbouwmeester, den Bouwmeester des Heelals, als zoodanig *ook niet*. „De Vrijmetselarij," heeft in het Maçonnieke Weekblad van 2 Sept. 1872 br.: J. F. Jansen erkend, „die *wereldburgerschap* bedoelt, ... kan in beginsel geacht worden, lijnrecht tegenover nationaliteit te staan, of althans tegenover datgene, wat in den regel voor nationaliteit doorgaat." En uit

het Duitsche Algemeene Handboek der Vrijmetselarij (2 : 202) vind ik aangehaald: „De Vrijmetselarij is het eenige genootschap op aarde, dat zich het aankweken en bevorderen van het wereldburgerschap heeft ten doel gesteld; dienovereenkomstig mogen de loges alleen wereldburgerlijke en algemeen menschelijke oogmerken bevorderen, en geen deel nemen aan vaderlandsche of staatsburgerlijke bemoeiingen.” In dien zin dus is het, dat het ‘humanisme’ der Vrijmetselarij gewoonlijk niet aan politiek doet. Is het allicht bevorderlijk aan den *vrijheidszin*? Dat zoude dan meer bepaaldelijk na den dood van prins Frederik ten onzent zoo moeten gewórdén zijn. In 1908 verzekert aan de profanen Dr. W. Zuidema op blz. 13 eener brochure Pro en Contra, dat men de Loge terecht „den vluchtheuvel van het individualisme” genoemd heeft, en eenen duisterling voegt het al weer niet eene eenvoudige verzekering van ongeloof te stellen tegenover zulk eene mededeeling van ervarene zijde.¹ Maar hoe hebben de broeders gehandeld omtrent 1850 tegenover Polak en de zijnen, wier groote zonde in den wensch bestond, om in allen ernst — maçonniek te studeeren? En heeft in onze dagen de Loge zich verdraagzaam getoond ten aanzien van het theosophisch eigenaardige in het ijveren van

1) „De Z.: Achtb.: B.: Dr. J. Helder uit het O.: van Zierikzee.. betreurde, dat juist het individualisme bij de liberalen in de meeste gevallen de oorzaak der geledene nederlagen was; alleen in aansluiting en in eene breede opvatting der vrijzinnige beginselen met terzijdestelling van individueele opvatting zag de spreker eene betere toekomst.” Jaarboekje voor 1896, blz. 65.

den op zijne wijze zeer fatsoenlijken, ernstigen en welmeenenden heer L. Justman Jacob? Naar het zeggen van Léo Taxil ('De Geheimen der Vrijmetselarij ontsluit' blz. 58) zweert men bij zijne toelating *getrouwe gehoorzaamheid aan de oversten* der orde. En de Limburger heer J. P. van Term, voor de Roomsche kerk het woord doende, haalt op blz. 28 van de brochure 'voor en tegen' een woord aan van den vrijmetselaar P. Tempels, die de belijdenis heeft laten drukken, dat de Vrijmetselarij hare kracht vindt in eene tucht, wier gestrengheid door allen gewild is, in eene *onderwerping aan den voorzitter*, waarvan men het overeenkomstige in geene andere vereeniging aantreft. „A lodge,” aldus naar het schijnt in 1850 op blz. 43 'The Free-Mason's Quarterly Magazine and Review', „is a democracy, but *no autocrat was ever so powerful as the master of a lodge.*” In ons land weliswaar heeft de loge geen 'regeerend meester' meer, en heet haar hoofd, in vergaderingen van den eersten en tweeden graad achtbare, in die van den derden zeer eerwáarde meester genoemd, nog slechts voorzittend meester. Maar diens hamer heet nog altijd een 'moker des gezags'.

Maar wat heeft, de gez.: av.: voor en na en het occulte onderlinge hulpbetoon te midden der duisterlingen welwillend daargelaten, de broeder der drie punten in ruil voor zijne onderwerping aan de vrijmetselaarstucht door zijne toelating en inwijding nu toch als *verborgenheden* leeren kennen? Want de geheim-

houding heeft en houdt het genootschap van de Zonen der Weduwe gemeen met het mysteriewezen der ouden, al mag men wel vragen, of binnen hun naar buiten getanden rand zelfs de bezitter van Ragón's 'manuel de l'initiation hermétique' iets weet, dat de moeite van de geheimhouding waard is. De gezelschapsvrijmetselaar kent vooreerst *het tableau*, dat men in iedere loge vindt, het met kolommen, metselaarsattributen, zon, maan, sterren en andere symbolen beschilderde doek, dat op den vloer wordt uitgespreid, doch niet mag worden betreden, en in het algemeen gezegd een voorwerp van groote vereering is; in den tweeden graad¹ wordt voorts plechtig *de vlammende ster*, het pentagram met de G erin, het hoogste ordesymbool, aangewezen, waarvan echter niemand de beteekenis weet. Voor den gezelschap om te beginnen beteekent de G de *Geometrie*, en later wordt zij achteraf de beginletter van *Generatie*; men maakt er zelfs eene kabbalistisch bedoelde *Geboerá* of *Kracht* (der liefde) en eindelijk ook de *Gnosis* of *Kennis* van; best mogelijk, dat zij op Engelsch deïstische wijze van Londen uit oorspronkelijk eenvoudig als beginletter van *God* is bedoeld geweest.²

¹) Men zie hier de plaat op blz. 41 van 'De Geheimen der Vrijmetselarij', zooals die ontsluitend zijn door Léo Taxil.

²) Het hógere vrijmetselaarsonderwijs: „Deze 'opperbouwmeester des heelals' heeft in de vrijmetselarij geenerlei uitsluitende, en vooral geenerlei godsdienstige, beteekenis; het is niet meer dan zuivere en eenvoudige woordverbinding, die zich naar alle meeningen voegt, ook naar die der godloochenaars." 'Maçonnerie pratique; cours d'enseignement supérieur de la franc-maçonnerie, rite écossais ancien et accepté' (Paris E. Balteneek 1885-'86) 1: 182-183.

Den meester is *de acacia* bekend, *η ακακία*, het symbool der vertredene en aanhoudend vermoorde maar weer oplevende onschuld¹, het maçonnieke zinnebeeld der onsterfelijkheid in verband met eene occult maçonnieke legende; de leerling wederom weet zich alvast 'in orde' te stellen, in de houding van den eersten graad, bij ontmoetingen het rechthoekige 'halsteeken' te geven, de hand te vatten, zoodat een ander vrijmetselaar aan hem terstond 'den broeder' voelen kan, het woord van den eersten graad te spellen, het paswoord van dien graad te geven, en wat dies meer zij. Hij heeft leeren spreken van de kolommen, van den troon en de — teekenplank des meesters, van het schietlood met de zeven sterren, van de drie vensters, het liefdekoord en de netten (van oorzaak en gevolg) over de beide zuilen, en hij heeft den meester redenaar 'de gebrokene kolom' zien vatten, maar weet wat hem te doen staat, wanneer hij 'den tempel moet dekken', omdat de loge overgaat tot zitting in hooger graad. Waarin evenwel bestaat nu de eigenlijke en echte, de wáre verborgenheid, *de verborgene waarheid*, die de vrije metselaar voor zich houdt, nadat hemzelve het licht opgegaan, de vlammende ster vertoond en de acacia bekend geworden is, — nadat hij het recht heeft verworven, om zich 'zeven jaar en meer' oud te noemen?

1) Vgl. hier de acacia als *integritas vitæ* bij Tertullianus 'de cultu feminarum' 2:6. De naam van den acaciaboom wordt anders in verband gebracht met *ἀκί*, spitse punt, en met *ἀκακίμος*, puntig.

Br.: Goethe heeft na zijne opneming om te beginnen zonder veel ontzag of zelfs waardeering aan zekeren Kayser geschreven, dat hij nu het ongelooflijke wist, en later heeft hij zelfs ronduit van 'quasi-mysteriën' gewaagd, gelijk in zijne dagen ook de grootmeester v. Fritsch bij de vermelding der verborgenheden in eene logerede de woorden gevoegd heeft „wat men gemeenlijk zoo noemt”; een ander maçonniek bespreker der 'koninklijke kunst' heeft verstandsverlichting en werkdadige menschlievendheid het ware geheim der orde, en de plechtigheden, waarmede iemand uitwendig tot vrijmetselaar wordt gemaakt, minachtend 'nevengeheimen' genoemd. Dat de vraag naar het eigenlijke doel der vrijmetselarij niet zoo gemakkelijk was te beantwoorden, is van de loge te Weimar uit erkend door haren voorzitter Fritsch: I. Minor in de 'Deutsche Rundschau' van Januari 1912. Dit echter zal voor den geschiedkundige wel moeten beteekenen, dat haar doel van Engeland en Frankrijk uit als bepaald achttiende-eeuwsch is te denken, en dat bij wegdenking van achttiende-eeuwsche vrijdenkerij en omwentelarij van de geheele zaak eigenlijk niets dan eene huls zonder kern, een dop zonder pit, overblijft; het tegenwoordig weer veel vernomene en op den voorgrond gestelde woord 'humanisme' kan aan onze Vrijmetselarij geen eigen inhoud geven.

De heer L. Justman Jacob vermeldt in 1906 „het groote geheim van den achtergrond des tempels,

gesluierd gehouden voor den profane." ('Verleden en Toekomst' blz. 4.) En daarmede verwijst hij dan bewust of onbewust naar de achterloges of kapitfels en raden der hoogere graden, waar men het deïsme te buiten en naar pantheïsme of zelfs 'absoluut relativisme' schijnt uit te gaan, maar ook buiten de erkende vrijmetselarij komt te staan; de 'koninklijke kunst' van 'symbolisch' blijvende vrijmetselaren is met eenig wezenlijk geheim van theosophen en psychosophen nooit langs den weg der overlevering vertrouwd geweest. 'De duistere achtergrond des tempels' ligt voor leerlingen, gezellen en meesters tezamen in den donker, en de eigenaardige leer en oefeningswijze, waarmede het genootschap geestelijke ontwikkeling wil bevorderen, is leer en beoefening van niets dan innerlijk holle zinnebeeldigheid; „no mystery of nature worth running after,” zegt (S. D. 3:186) ook H. P. B., die op hare eigene verwarde en Balsamistisch bedrieglijke wijze aan hare volgelingen dan toch iets geleerd heeft, „can be revealed to humanity by settling whether Hiram Abif was a living Sidonian builder or a solar myth.” En in 'de orde' zelve erkent men: „Niemand zal ontkennen, dat er in onze ceremoniën veel is wat ons doet glimlachen in plaats van ernstig te stemmen; nu zouden wij nog wel geneigd zijn, om dat alles op den koop toe te nemen, wanneer er buitendien nog iets anders was, iets waardigers en ernstigers, doch bijna overal wordt vaak de geheele avond besteed

aan zulke kunstenmakerij, en voor waren arbeid blijft geen tijd over." ('L'Union Fraternelle', tijdschrift voor vrijmetselaars, Amsterdam I 418.) In 1872 zegt (t a. p. blz. 410) br.: Maarschalk, dat de Vrijmetselarij eene vereeniging is, welke geene andere vraagstukken behandelt dan die, welke met de zedelijke bestemming van den mensch in verband staan. En in 1894 verklaart br.: G. de Goede: „wij wenschen brave menschen te worden, niets meer en niets minder." (Jaarboekje, blz. 109.) Zoo ware dan de geheimhouding der Vrijmetselaren de geheimhouding van hunne bestudeering en beoefening der deugd, — zoo zijn dan, in allen ernst gesproken, hunne geheime teekenen, aanrakingen en woorden niets dan bedrieglijke omhangselen van geestelijke leegte.

Het occultisme, dat zoo welig heeft getierd in de vrijmetselarij der achttiende eeuw, de eeuw van hare geboorte en haren bloei, heeft zich uit hare loges losgemaakt in de negentiende; al is, allereerst in Frankrijk, de achtentwintigste graad, die van den 'zonneridder' of 'prins adept', nog altoos kabbalistisch, sinds 1882 of daaromtrent gedijt *het occultisme in het* — *openbaar* meer bepaaldelijk als wijsheid uit Adyar, waarin de onbekende doch veel reizende oversten of meesters op nieuw veel stichting en ontroering doen beleven aan overgevoelige vrouwelijkheid en vrouwelijke mannelijkheid. Zoo echter is dan binnen de maçonnieke loges zelve niet veel anders achter-

gebleven dan ouderwetsch anticlericalisme en leerstellig ledige verstandigheid. In het rituaal van den meester, zooals dat is nagelaten door het groote vrijmetselaarslicht br.: J. M. Ragon, van den drieëndertigsten, wordt bijkomstig beweerd, dat in geen bekenden graad van vrijmetselarij de waarheid geleerd wordt of ontsluierd, maar elke graad den sluier dunner maakt, en dat de nieuweling, die met de vernomene leeringen zijn voordeel leert doen, tot meer en betere kennis komt, dan iemand, die komen mocht uit een profaan philosophiecollege. Daarmede moet op iets anders dan inhoud van 'blauwe' vrijmetselarij zijn gedoeld. „Een eigenlijk onderwijs wordt in onze tempels niet gevonden,” zegt in 1854 br.: Polak op blz. 28 van zijne brochure over de loge 'Post Nubila Lux', en dat de 'orde' niet in den eersten noch in den tweeden en even weinig in den derden graad eenige leering vermag aan te bieden, erkent ook de heer Justman Jacob op blz. 14 zijner brochure, die hem trouwens, tot schande der Nederlandsche vrijmetselaren, onder verschillende gezochte voorwendzels zijn lidmaatschap heeft gekost. Denkbaar blijft het, dat alleen de symbolische metselarij, de eenige allicht, waarvan de heer Justman Jacob werkelijk ondervinding heeft, blijft steken in het naakte en bloote, het exoterische of op — duisterlingen berekende deïsme der achttiende eeuw, dat zij dus nu eigenlijk ademt in symbolische léégte, dat daarentegen reeds de capitulaire vrijmetselarij,

die, waarin men tot de volmaakte meesters en de 'uitverkorenen' gaat behooren, om op het hoogtepunt van *het Rozekruis* post te vatten, zich tot de leerstelligheid van het pantheïsme verheft, en dat in de 'zwarte' of hoogste vrijmetselarij, de kabbalistische, die, waarin men, wanneer het lukt, Groot Schot van Sint Andries van Schotland en ridder *Kadoosj* wordt ¹, door grillige vormen en omhangselen heen niets meer of minder wordt bereikt dan eene soort van onontwikkelde doch volstreckte betrekkelijkheidsleer, de leer, waarin het goddelijke niet vrij van het duivelsche en het duivelsche niet verstoken van het goddelijke wordt geacht. Blijven wij echter buiten de meer dan eenvoudig apokryphe zwarte en roode vrijmetselarij in de Loge zelve, bij de symbolische, blauwe of lagere vrijmetselarij, de eenige, die toch eigenlijk voor onze broeders van de drie punten in het openbaar gelden mag, dan blijven wij bij de leerstellige leegte eener zinnebeeldigheid zonder gehalte; C. W. King, de Engelsche kenner van het gnosticisme, heeft de vrijmetselarij dan ook „a mere daw in borrowed plumes” genoemd. Schrijver dezès zoude onze

1) „L'initiation au grade de grand élu chevalier Kadosch exige quatre chambres ou appartements. La première chambre est la chambre noire, de la couleur des tentures; une lampe sépulcrale l'éclaire seule. Au centre un sépulcre... 'A angles droits avec le sépulcre, un banc pour le candidat; en face, un transparent avec les mots: *Celui qui saura surmonter les terreurs de la mort s'élèvera au dessus de la sphère céleste et aura droit à être initié aux plus grands mystères.*" ('Maçonnerie Pratique' 1: 329—330.) Dat zijn woorden uit... *De Tooversluit*. Léo Taxil: „L'escalier est gardé par un chevalier servant d'armes, cuirassé, casqué, visière baissée, le bras levé, armé d'un glaive.” ('Les mystères de la Franc-maçonnerie' p. 363.)

,blauwe' vrijmetselarij, de 'symbolische' en 'lagere', de fatsoenlijke vrijmetselarij, de eenige, die hier gelden mag, *een theosophische dop zonder pit* willen noemen; in allen gevalle verwondert hij zich niet, dat, aldra na den kunstmatigen bloei der orde ten onzent bij het leven van prins Frederik, de zaak met snelheid is achteruitgegaan, en onze 52 loges tegenwoordig tezamen niet meer dan een 2500 leden tellen.

Van de op den voorgrond blijvende 'symbolische' vrijmetselarij bestaat het theosophische meer bepaaldelijk in een mysteriespel, dat eerst aan den meester bekend wordt, het mysteriespel van Adoon Hiram, Hiram Abif, die apokryphelijk van de vrijmetselarij de stichter heet, zooals wel Jezus Christus 'de stichter' des Christendoms wordt genoemd; zijne afkomst is voorloopig eigenlijk niet bekend, al heet hij (vgl. 1 Kon. 7 : 14) de zoon der Weduwe, maar achteraf heet hij bij velen Kaïniet, en eigenlijk nog iets heel anders. Hij is de bouwmeester van Salomo's tempel, op wien de koning zelf al naijverig was geworden, en die nu door drie gezellen vermoord is, omdat hij hun het verlorene heilige woord — des levens — niet wilde of konde mededeelen, dat hun in staat zoude stellen, deel te nemen aan het bouwloon op den voet van het meesterschap. Hij was achtergebleven in den tempel. En hij wilde naar buiten door de zuiderpoort, waar hij is aangelopen tegen een hunner, die hem met zijn maatstok van vierentwintig (Engelsche) duim

tegen de keel geraakt heeft; hij is toen geloopen naar de westervoort, en is daar door den tweeden tegen het hart geraakt met een winkelhaak, en ten slotte is hij gesneld naar de oostervoort, waar de derde moordenaar hem heeft neergeveld door eenen slag tegen het voorhoofd met een houten hamer. Ter begrafenis hebben zij zijn lijk de noorderpoort uitgedragen, eene gebeurtenis, waaraan in de maçonnieke tempels nu nog de drie vensters herinneren, waarvan geen op het noorden uitziet; aan de noordzijde zoude de arbor cabbalistica, de Joodsch theosophische schematische voorstelling der drie en zeven Sephiróth moeten te vinden zijn. De moordenaars hebben het lijk des Meesters eerst verborgen onder puin, en daarna hebben zij het des nachts begraven onder eenen aardhoop bij een bosch van het Libanon-gebergte, waar ook Adoon Thammoez gedood is door den ever, die den winter beteekende; op het graf hebben zij ten slotte een acaciatakje geplant.¹ Oorspronkelijk was het getal der samenzweerders twaalf

¹) Van waar den vrijmetselaren de acacia? De sjittá van Jez. 41:19 heet in de Septuagint verkeerdelijk *πίξος*, waar in Exod. 25 van 'agee sjittiem sprake is, zeggen de Zeventig *ξύλα άσηπτα*, en aan Plinius, bij wien (H. N. 13:19) eene gom opleverende Ægyptische spina nigra ter sprake komt, waarvan het hout om zijne duurzaamheid voor de wanden van schepen wordt gebezigd, terwijl de boom na afhouwing in het derde jaar weer opkomt, aan Plinius (H. N. 23:31, 24:67, 30:19) is alleen acacia e spina bekend, de uit die Ægyptische spina getrokkenene (Arabische) gom. (Vgl. Petron. Satyr. 23.) De bedoelde spina heette in het Grieksch (Dioscor. 1:133) *βιανδα*. En in de Vulgata heet de sjittá van Jez. 41 spina; het sjittiemhout van Ex. 25:5. 10. 13 heet er ligna setim. In de Luthersche vertaling staat Föhre en Föhrenholz, de Authorised Version spreekt van de shittah tree en van shittim wood, en ook onze Statenvertaling zegt

geweest, maar negen, negen méesters, hadden berouw gekregen, en een groot deel van het ritueel schijnt nu betrekking te hebben op het weervinden en weghalen van het lijk door die negen beter gezinden; het acaciatakje heeft het geheim verraden, en dat hebben zij bij het graf gelaten, toen zij heensnelden om het bericht te brengen aan den koning. Salomo heeft last gegeven, om Hiram op te sporen en zijn lijk te halen, de negen meesters hebben het gevonden en weggehaald, waar de drie gezellen het begraven hadden, en Salomo heeft alsdan een schoon graf laten maken — onder het altaar van den tempel; Hiram's lijk is zoo dicht bij het allerheiligste begraven, als de — in zijne dagen nog niet voorhandene — Mozaïsche wet gedoogde. Maar: — (de in het teeken van den boogschutter gestorvene?) Hiram is aldra (in het teeken van den steenbok?) weer opgestaan, en hij leeft nog aldoor op in de broeders, die meester worden, nadat zij op hunne beurt zijn doodsangst symbolisch hebben doorleefd; de opstanding geschiedt dan met hulp en medewerking van drie ervaren meesters, van voorzitter en opzieners.

Angst en benauwdheid had op lager peil bij zijne

sittimboom en sittimhout; feitelijk is de sjittá van Jez. 41:19 de spina *Aegyptiaca* van Plin. 24:67 en 31:19, en deze weer de *acacia nilotica* Linnæi, maar van waar de acaciatak bij de vrijmetselaren? Uit een te Bordeaux verschenen 'traité sur l'arbre nommé acacia' van het jaar 1762 haalt Taxil de woorden aan: „L'acacia est un arbre qui nous vient d'Amérique, et il n'était pas connu dans les anciens continents avant la découverte du nouveau monde.” En het is in allen gevalle duidelijk, dat de acaciatak op late geboorte der legende wijst.

toelating als leerling reeds de nieuweling beleefd. Om te beginnen schijnt deze beroofd te zijn, of nog te worden, van 'kostbaarheden' als borstspeld, vinger-ring, goudgeld en horloge; men had hem geblinddoekt, met storm en onweer, met eedbeker, eindelooze trap, brandzegel en voorgewende aderslating schrik aangejaagd, met doodsteek en verworging gedreigd, en zoo van de maçonnieke geheimen en geheimzinnigheden eene eerste proevenreeks laten doorleven. Wij hebben reeds opgemerkt, dat hij eene gelofte had moeten afleggen van gehoorzaamheid, getrouwheid en geheimhouding; in Engeland schijnt hij voor den vorm zelfs te hebben beloofd, of nog te beloven, dat hij zoo noodig evenals Abraham eenen zóón zoude opofferen. In een gebed werd of wordt voor hem gevraagd om begiftiging met de noodige *goddelijke wijsheid*, en hemzelve daarbij te verstaan gegeven, dat het allerwenschelijkste de *zelfkennis* is, die men dan zeker rondom het gemeenschappelijke hoofd vereenigd zal moeten najagen. „Weet gijlieden niet, dat gij zonder mij niets vermoogt en wij tezamen alles kunnen?” Aldus nog in de binnenkamer, in den kring der meesters, 'de Zeer Eerwaarde' tot zijne wardens. Maar, heet het ook, „het licht van den meester metselaar is zichtbare duisternis.” Overigens moet men, om ten slotte den meestergreep te leeren, door de aan den ingang des tempels prijkende kolommen, om eerlang te doen, alsof men doodelijk ware getroffen,

en achterover te vallen, waarop men in sommige loges — men zie hier de plaat op blz. 57 van Léo Taxil's 'Geheimen der Vrijmetselarij' — in een 'graf' terechtkwam, of nog terechtkomt, naar het schijnt met eenen boom ernaast; de leer voor den meester bestaat dan juist in de vertooning en vertelling van al die tot het mysteriespel behoorende bijzonderheden. In de hoogere graden schijnt de Hiramfabel te zijn afgedankt of te worden overschreden, al is het, alsof zij het hoogste geestesvoedsel moet blijven voor den symbolisch blijvenden meester, den meester van het blauwe lint zonder meer.

Die er naar het zeggen van booze tongen slechts eene eerste lezing van te hooren krijgt, eene eerste allegorese. In § 20 van het geschrift over Isis en Osiris, dat tusschen de werken van Plutarchus (*46—*120) is overgeleverd, wordt ons te verstaan gegeven, dat de mythe van Osiris, Isis en Horus op zichzelf wansmakelijk, maar toch een weerschijn van de waarheid is, evenals de regenboog een weerschijn is van de zon; „wanneer ze dit,” aldus Plutarchus, of wie het boekje mag geschreven hebben, „voor werkelijke daden en gebeurtenissen uitgeven, dan is dat te verwerpen, en heeft men er, om met Æschylus te spreken, den mond bij te spoelen, maar het heeft zijn verborgen zin, en bericht van onzienlijkheden. Evenals de 'wiskundigen' zeggen, dat de regenboog de veelkleurige weerschijn is van de zon door de

spiegeling van het gezicht tegen het zwerk, zoo is ook hier de fabel de afspiegeling van eene rede, die op andere zaken hare gedachte weerkaatst." Dat zal den meester metselaar ook moeten blijken bij het Hirammysterie, dat hem onmiddellijk — of om te beginnen — als zónnemythe wordt uitgelegd, al heeft wijlen br.: J. Menno Huizinga als woordvoerder der Amsterdamsche vrijmetselarij zich moeten houden, alsof naar zulk eene uitlegging niet moest worden... geluisterd, waarbij hij het openlijk noemen van Hiram zoo mogelijk had te vermijden. „Hij schijnt," zoo zeide hij in 'De Amsterdammer', en bedoelde dan schrijver dezes, „bijzonder groote waarde te hechten aan eene ontdekkings, die hij meent te hebben gedaan, dat namelijk de Vrijmetselarij gebruiken zou toepassen, waarin een would-be theosophisch karakter uitkomt; dit theosophische zou dan voornamelijk bestaan in wat B. noemt een mysteriespel, in een ritueel gegrond op eene Oostersche legende, die door hem met eene zónnemythe wordt in verband gebracht."

„Door hem." Er zijn namelijk, schijnt het, voor de Hiramfabel drie wijzen van uitlegging, en de meester vrijmetselaar moet eene maand na zijne inwijding, in 'de binnenkamer' komen vertellen, hoe hijzelf ze opvat; zoo zeggen zelfs bij George Sand de vermomde maçonnieke oversten tot eene ongeleerde vrouw: „wij bezweren u, ons de mythe van Hiram uit te leggen, zooals gij ze verstaat." In 'Isis Ont-

sluierd' (1 : 9) zegt later H. P. B.: „we zouden wel eens willen weten, of de vrijmetselaren onzer dagen, zelfs de groot-redenaars en de knapste mannen van het 'vak' in voorname loges, begrijpen, wie de Hiram is, wiens dood zij vereenigd en tezamen willen wreken!” Blijkbaar wist zij over Hiram leelijke dingen, of ondingen, uit de achterloges van Rozekruiser en Kadoosj; hoevele vrijmetselaren wel ten onzent, tot in het Groot-Oosten toe, het geheim van het geheim in dezen hebben leeren kennen? Bij eene inwijding tot den derden graad beweert in Frankrijk naar het zeggen van Léo Taxil ('Les Mystères' p. 130) de meester redenaar, dat de persoon, die in de Hiram-fabel de hoofdrol heeft en bouwmeester van den tempel te Jeruzalem is, evenals Osiris¹, Mithra, Bacchus, Balder en alle in de mysteriën van vroeger of later beroemd gewordenen goden, een van de duizend persoonsverbeeldingen is voor de Zon, dat Hiram in het Hebreeusch hooger leven beteekent, en dit de verhouding van de zon tot de aarde heel goed weergeeft. En ziehier wat er staan moet in den Franschen meestercatechismus: „Que signifie donc l'histoire d'Hiram?” — „Je pense que, dans la vérité, cette histoire est une figure de la marche apparente du soleil dans les signes inférieurs du zodiaque pendant les trois mois qui s'écoulent depuis l'équinoxe d'automne; que ces trois mois

¹) Cfr. Euseb. Pr. Ev. 3:4, 2.

sont les trois conspirateurs, causes immédiates de sa fin apparente au solstice d'hiver." — „À quelle circonstance reconnaissez-vous cela?" — „Le soleil, à cette époque de deuil pour toute la nature, paraît vouloir fuir à jamais notre hémisphère; cependant, il semble bientôt se relever, retourner vers l'équateur et reparaître dans tout son éclat; de même, nous voyons notre Respectable Maître Hiram retiré des bras de la mort et revenir à la vie." Laat ons van onze zijde hierbij bedenken, dat de derde graad is gekenmerkt door een blauw lint bij wijze van symbool des dierenriems, en dat te midden van dien 'dierenriem' in elken meester de eerwaarde Hiram zelf herleeft.

De vraag is, waar dit mysteriespel en zijne allegorese van daan komt. Heeft de maçonnieke inwijding des meesters niet een ouderen achtergrond dan de voorstellingen en denkbeelden van het Engeland uit het begin der achttiende eeuw? In den dom te Würzburg, lees ik, aan de deur der doodenkamer, ziet men een zuilenpaar, waarop aan de eene zijde eene J en aan de andere eene B staat, en boven het rechter voorportaal van de abdij van Saint Denis houdt een Christusbeeld hand en arm 'in orde'.¹ Men denkt hier aan de Alexandrijnsche Therapeuten, die, wanneer zij vergaderd zaten, volgens Philo ('over het bespie-

¹) Hoe de lógeleden tezamen 'in orde' staan, toont de plaat op blz. 25 in 'Les Mystères de la Franc-Maçonnerie' van Léo Taxil; vgl. de plaat op blz. 137.

gelende leven' 3) „de handen binnen hielden, de rechterhand tusschen borst en kin, de linker afhanginge bij de zijde”, om hier niet te spreken van de voorstelling der om adoon Thammoez treurende Astarte op het Libanongeberge, waarvan (Sat. 1 : 21) Macrobius zegt: „*figitur capite obnupto specie tristi manu laeva intra amictum sustinens*”. Het bekende symbool van passer en winkelhaak is als merkteeken gevonden bij Johann Grieninge, in 1525 uitgever te Straatsburg, waar toen een voornaam bouwersgilde bestond; zoo zoude ook The Muses' Threnody, door H. Adamson in 1638 in het licht gegeven, de woorden inhouden: „We are brethren of the Rosy Cross, we have the Mason Word.” En ouder dan 1700 zijn in allen gevalle de maçonnieke symbolen, al is zijzelve niet meer dan eene met ouderwetsche geheimzinnigheden omhangene achttiende-eeuwsche vereeniging, waarin niet voor en niet na hare vervreemding van den oorsprong, waarop haar naam blijft wijzen, ooit eenige uit de oudheid geleidelijk en rechtsstreeks geërfde theosophie gescholen heeft; dat de vrijmetselarij niet beschikt over gegevens, om uit te maken van welke mysteriën der oudheid de door de loges gebezigde symbolen en ritualen afkomstig zijn, erkent onder ons br.: G. A. L. Ferguson op blz. 19 van het jaarboekje voor 1907. En van den meester redenaar schijnt de gewone vrijmetselaar bij zijne inwijding tot den meestersgraad zelfs te hooren te krijgen, dat de capitulaire en philosophische graden

te veroordeelen zijn juist om de theosophie, onder anderen, die erin wordt beoefend. Metselaars waren dan ook de 'vrije' metselaars voor 1700; men heeft zich hier voor te stellen, dat er voor de metselaren in Londen tusschen 1660 en 1700 veel werk is geweest, en dat toen dit minder werd, zoödat de mannen van het bouwvak naar elders togen en hunne 'loodsen' of 'bouwhutten' leegliepen, eene denkbeeldige metselarij in de plaats is getreden van de werkdadige bij wijze van gefinancierde vernieuwing. De in 1717 gestichte 'society of freemasonry' is een om te beginnen deïstisch genootschap tot stille bevordering van verstandsverlichting geweest, een genootschap ook, waarin men 'vrij godsdienstig' aan de onsterfelijkheid der menschelijke ziel geloofde, en dus wel 'occult anticlericaal' was, maar niet occult mystiek, en wat men zoo noemt theosophisch. De zielsverhuizing, in de geheime theosophie der Joden, in hunne middeleeuwsche Kabbälä, de eeuwen door trouw geleerd, heeft in de oorspronkelijke en rechtschapen Engelsche vrijmetselarij nooit medegedaan, al heet het, dat de zoon der Weduwe, zeggen wij hier de 'vrij metselende' zoon der Aarde, dient na te gaan van waar hij komt, en wat hij is, en waar hij heengaat, eene leuze, waarin een gnosticisme uit ouder tijd zoude kunnen heeten door en na te klinken¹; dat Hiram, wanneer het erop

1) Het hoogere vrijmetselaarsonderwijs: „D' où vient l'homme? Voilà le grade *d'apprenti*, le premier degré du rite; aussi son mot sacré signifie-t-il le cteis, l'utérus. Qu' est-ce que l'homme? Voilà le grade de *compagnon*, le deuxième degré; aussi son mot sacré signifie-t-il le phallus, la verge. Quelle est

aankomt, eigenlijk tot het geslacht behoort van Kaïn, klinkt al zéér gnostiek, want gnostiek is het geweest, den god des Jodendoms te laken, omdat hij het bloedige offer van Abel aanvaard en het onbloedige van Kaïn versmaad had. Maar Flavius Josephus onder anderen, die in zijne 'Joodsche Oudheden' (8:3, 4) te zijner plaatse den kunstigen Hiram ter sprake brengt, laat in het geheel niet merken, dat aan diens naam een mysterie verbonden is; ook is het aan schrijver dezes niet bekend, dat iemand anders voor 1717 ervan geweten heeft, terwijl bijv. de acacia hier is bekend geworden uit America, en vroeger ten onzent niet genoemd werd. Van waar dan is in de moederloge van 1717 het mysteriespel, van waar ook zijn de symbolen, van waar zijn de eerste geméenschapsteekenen binnengekomen? Allereerst blijkt het niet, dat de zelve reeds meer dan half mythische en onvatbare Rozekruisers het hebben gehad over Hiram; kan de moederloge in dezen iets geërfd hebben van Comenius? Of moeten wij aannemen, dat een koelbloedig mystificator als Ds. Anderson bij de attributen van het metselaarsgilde eene zonnemythe als allegorese van Salomo's tempelbouw gladweg verzonnen heeft? Het vóórkomen en de allegorése van het maçonnieke mystèriespel doen

la destinée de l'homme? Voilà le grade du *maitre*, le troisième degré; aussi son mot sacré signifie-t-il la putréfaction. Voilà l'étude complète de l'homme matière, première partie de l'étude de l'homme isolé; sa conscience révèle à l'homme qu'il n'est pas l'effet d'une cause." 'Maçonnerie Pratique' 2: 205.

denken aan Alexandrijnsch gnosticisme; de aanblik der Hiramfabel is die eener Alexandrijnsche verbinding van een Joodsch verhaal met eene Ægyptische zonnemythe, die van een overblijfsel of afschijnsel van Joodsch Alexandrinisme, alzoo. 'Zonen der Weduwe' zouden best 'jongeren van Ægypte' kunnen zijn: men vergelijke hier het Hermetisme bij Ménard op blz. 137. En Hiram de voorbèeldelijke zoon der Weduwe doet denken aan Horus den zoon van Isis, aan de rijzende zon, waarin de ondergegane Osiris herleeft; in zooverre alle broeders vrijmetselaren als deelgenooten des lichts zonen der Weduwe heeten, zijn zij dan in den zin van hun mysteriespel tezamen belichamingen van het beginsel, dat het licht der wereld zich door geene vijandige macht laat uit den weg ruimen en van kant maken, maar uit eigene kracht weer opstaat en herrijst. „Nous autres maçons,” schijnt in Frankrijk bij de inwijding tot den meestersgraad 'le Très-Respectable' te zeggen, „nous retrouvons dans Hiram la personnification de l'humanité, travaillant et luttant sans cesse, succombant parfois, mais se relevant toujours plus forte, plus vivace et plus vaillante pour continuer sa marche et arriver au but suprême, l'éternelle Vérité.” Is de mythische grondslag voor die opmerking verzonnen te Londen in het begin der achttiende eeuw, is hij verzonnen kort voor 1723 tot opluistering van Anderson's reglement? Het is te vreezen. En toch is het, alsof

Hirams moordenaars, zij die met maatstok, winkelhaak en moker, zeggen wij met etmaal, jaargetijde en jaarkring, eerst nogal zwak, dan sterker en eindelijk doodelijk op hem toeslaan, achter hunne metselaarsdracht Weegschaal, Schorpioen en Boogschutter vertegenwoordigen bij eenen held, die zelf tezamen met het overige maçonnieke symbolisme een verkleede Alexandrijnsche Osiris met bijkomstigheden is, al wordt de voorstelling van den vrijmetselaar als Horus weer niet aannemelijker door de overweging, dat zijne symbolen en attributen geërfd zijn van eene vrije metselarij, die niets dan metselarij was. Dat namelijk schijnt uitgemaakt; de 'free masons' van het Engeland der zeventiende eeuw en vroeger zijn *masons* geweest, en niets anders. Ook hebben de symbolische loges van de moederloge geenerlei 'gnosis' of eigenlijk gezegde kennis van theosophischen aard ontvangen, en de Hiramlegende blijft bij de dood gewone vrijdenkerij van de deïstisch maçonnieke Engelschen uit het begin der achttiende eeuw eene vréémtheid, die van de eene zijde een gnostiek erfstuk van elders, doch van den anderen kant een jonger oudheidkundig predikantenverzinsel schijnt.

Clavel spreekt in 1843 van reizende bouwgezellen, die er mysteriespelen zouden hebben op na gehouden, waarin door vijf booze gezellen op aanstoking van een zesden, le père Soubise geheeten, een moord begaan werd aan een der bouwers van Salomo's

tempel met name Jacob, en van 'vreemde gezellen', in wier mysteriën de allegorische dood van den eerwaarden meester Hiram zoude zijn voorgesteld. Dit laatste klinkt verdacht, en zal als iets uit de achttiende eeuw zijn uit te leggen, zoolang voor vroegeren oorsprong geene bewijzen geleverd zijn; even weinig vertrouwen wekt ook de verzekering van the Revd Haskett Smith, dat de Droezen — de oorspronkelijke onderdanen van den Tyrischen koning Hiram zijn, hunne voorouders Salomo's tempel hebben gebouwd, en hunne teekenen nog sterk op die der Vrijmetselaren gelijken. In de Bodleyaansche boekerij te Oxford wil prof. Marx, een hebraïcus, een Arabisch handschrift uit de veertiende eeuw hebben gezien, dat zoo iets als eene inleiding bij de Soenna, het Mohammedaansche gewoonterecht, leek, en waarin sprake was van een teeken of paswoord in de broederschap der metselaren, een woord, waarvan iedere letter de beginletter was van een ander, en wel in dier voege, dat de zin ontstond; „*wij hebben onzen heer Hiram gevonden*”. Men zie R. F. Gould op blz. 67 van diens in 1903 te Londen uitgekome ne 'Beknopte geschiedenis der Vrijmetselarij'. De heer Gould zelf blijft erbij: „De naam Hiram Abif schijnt in de legende van het metselaarsvak voor het eerst te zijn opgenomen door Anderson in diens constitutieboek van 1723, waar hij met eene lange en als betoog bedoelde voetbemerking de invoeging recht-

vaardigt. Aan de metselaars der zeventiende eeuw zijn de namen Hiram Abif en Hiram Abi niet bekend geweest; dat lijdt geen twijfel. En bijaldien Hiram Abif in de plechtigheden of overleveringen van het vak vóór de achttiende eeuw had medegedaan, zouden de handschriftelijk bewaarde statuten van overeenkomstige dagteekening aangaande het (legendair of anders gedachte) bestaan van zulk een hoofdpersoon in de latere geschiedenis en symboliek der zaak niet zulk een doorlopend en onverbroken zwijgen bewaren, als het geval is." (T. a. p. blz. 219.) Inderdaad wordt ons, naar het schijnt, uit *The Plain Dealer* van 14 Sept. 1724 als nieuwtje de mededeeling, dat twee ongelukkige en bemoeizieke 'metselaars' ingang willen verschaffen aan malle denkbeelden omtrent Adam, Salomo en Hiram, en van 'de oude dame' *eene Europeesche Hiramitische* zouden willen maken. En de Hiramlegende zal dus wel behooren tot „the heap of rubbish”, waarmede naar een woord van John Robison juist Anderson zijne statuten der vrijmetselarij, dien 'grondslag der maçonnieke geschiedenis', ontsierd heeft; zie hier echter wat nog Thory wordt nagesproken in het vermoedelijk van een Engelschen oppermaçon afkomstige 'hoogere onderwijs in de vrijmetselarij' dat bij E. Baltenweck te Parijs (door Léo Taxil) in 1885-'86 is aan het licht gebracht. „De graad van leerling is in 1646 'samengesteld' door Elias Ashmole, den alchimist en

Rozekruiser, en bij de versmelting van het Rosicrucianisme met de broederschap der vrije metselaren in de Vrijmetselarij gebracht; de graad van gezelschap is bij besluit van de centrale groep der Engelsche Rozekruisers door Ashmole 'samengesteld' in 1648. Den graad van meester heeft hij 'samengesteld' in 1649 tot voorstelling van den dood van Karel I, om daarmee wraakgedachten op te wekken bij de aanhangers der Stuarts, de erkende beschermers der Rozekruisers; Anderson en Desaguliers hebben *de legende van den Joodschen targoem* weer opgenomen, die reeds aan Ashmole bij diens arbeid tot grondslag had gediend, en zij hebben den maçonnieken graad van meester 'samengesteld', doordat zij voor den bouwer Karel I den bijbelschen bouwmeester Hiram in de plaats stelden. Dewijl van het in 1717 gestichte vrijmetselaarsgenootschap de bouw eens gnostieken tempels legende en grondgedachte was, is het van de aanneming dier legende een natuurlijk gevolg geweest, dat in de vrijmetselaarslezing Hiram gemaakt is tot hoofdpersoon." ('Maçonnerie Pratique' 1 : 176—182.) — Hierbij is dan weer op te merken, dat de Targoemkenner zal moeten zeggen, wat de zaak te maken heeft met den Targoem, doch dat alvast de statuten van 1723 niet meer dan twee graden kennen, en eerst in die van 1738 de graad van gezelschap of meester tot de graden van gezelschap en meester blijkt uiteengegaan. Omtrent het jaar 375 onzer telling weet Epiphanius

(26:4) van gnostieken te vertellen, dat zij bij het uitsteken van de hand tot begroeting van vreemdelingen of onbekenden de aangeraakte handpalm van anderen kittelen, om te weten te komen, of bijgeval de vreemdeling een der hunnen is. Dat doet denken aan hetgeen heet voor te komen bij de maçonnieke meesterwekking, en in het algemeen is het duidelijk, dat allereerst de maçonnieke gemeenschapsteekenen bij ontmoetingen en begroetingen aan oudere gnostieke geheimhouderij herinneren. „A master of the very highest degree,” aldus in 1887 C. W. King op blz. 427 in de tweede uitgave van zijn boek over ‘the Gnostics and their Remains’, „lately informed me that he had detected the signs now in use engraved among the sculptures in the cave temples of Elephanta; and, what is still more important, that, although the Brahmans are masons, yet if a European makes *the sign* to them, they immediately put their hands up before their eyes, as if to shut out the sight of the profanation of things holy.” Dit verhaal weliswaar heeft al weer iets van mystificatie. Dat men het pentagram, den in het meester-bijou schuilenden dubbelen driehoek en andere symbolen der vrijmetselaren ook in Indië vindt, zal waar zijn, maar is nu ook het eerste het beste maçonnieke begroetings-teeken iets heiligs voor de Brahmanen? Voor alle Brahmanen? Want anders heeft de mededeeling niets te beteekenen; wanneer deze of gene Brahmaan vrij-

metselaar is geworden en in zijne den Europeanen vijandige gezindheid eenen Europeaan niet gaarne het teeken ziet geven, wil dat voor óns doel hier niets zeggen. En zijn álle Brahmanen vrijmetselaren? Kennen álle Brahmanen *'het' teeken*, het allereerste en algemeene herkenningmiddel voor alle vrijmetselaren alzo? Het rechthoekige halsteeken, dat reeds gegeven wordt door den leerling? Beweerd wordt anders, dat dit niets is dan een teeken voor de straf, die overeenkomstig den receptie-eed den verráder heeft te treffen, en het is moeilijk, zulk eene doorzichtigheid te houden voor een in Indië als heilig aangemerkt en overoud symbool. Op blz. 12 van de brochure 'voor en tegen' heeft Dr. W. Zuidema beweerd, dat de wijze, waarop men zich onder vrijmetselaren als broeder doet kennen, het eenige geheim der vrijmetselarij is; achter 'het teeken' dus, schuilt althans bij de vrijmetselaren zelven geene leer.

En opnieuw rijst hier de vraag: wat alzo wordt met de 'vrij metselende' geheimdoenerij onthouden aan de openbaarheid? De platte achttiende-eeuwsche leer, dat er een God is, het houten leerstuk van den Opperbouwmeester, — dat eigenlijk niet meer bestaat? Of de Joodsche en ouderwetsche onderschatting der vrouw? Den nieuw aangenomen broeder wordt namelijk door den achtbaren meester, den voorzitter der loge medegedeeld, dat vrouwen in den tempel niet worden toegelaten, althans niet bij ritueelen arbeid; zoo mogen

van ouds ook in de Synagoge aan de godsdienstoefening geene vrouwen deelnemen. Maar dat ritueel, waarvoor de vrouwen te slecht zijn, houdt niets van belang in. En toch, br.: Maarschalk o. a. heeft er in 1872 op blz. 21 van het meergemelde boek aan herinnerd, zegt de oude maçonnieke eed, „dat iemand liever wilde, dat hem de keel werd afgesneden, het lichaam verbrand en de asch naar de vier hoeken des winds verstrooid werd, dan dat hij de geheimen der vrijmetselarij zoude verraden.” Welke geheimen? Zoo hebben altijd samenspanners, zelden wijsheidsadepten, gezworen, gelijk dan ook de broeders van de symbolieke of blauwe vrijmetselarij volgens hunne eigene bekentenis de wijsheid niet in pacht hebben. Al steekt toch achter hunne zaak allicht een weinig meer dan zijzelf weten; getuige hier de *‘Cours de maçonnerie pratique: enseignement supérieur de la franc-maçonnerie (rite écossais ancien et accepté), par le très-puissant souverain grand commandeur d’un des suprêmes conseils confédérés à Lausanne’* (1875): Paris, Letouzey et Ané éditeurs.¹ Léo Taxil beweert

¹) „Les deux principes, matière et forme, feu et eau, homme et femme, sont toujours deux en un seul, et un en deux éternellement générants. — Si le principe générateur est un en son intégrité, il est triple dans ses manifestations.” (1:177.) „Vie et mort sont toutes deux le principe, et toutes deux le terme, de tout ce qui existe, et l’une ne peut exister sans l’autre.” (1:185.) „Tout est formé par voie de génération, et non par voie de création, et la corruption ou destruction suit la génération dans toutes ses œuvres; la régénération rétablit, sous d’autres formes, les effets de la destruction.” (1:212-213.) „En résumé, les grades hermétiques et cabalistiques du rite écossais nous enseignent que Dieu non manifesté est la Raison Pure, que Dieu manifesté est la Nature, et que la sympathie des contraires et la proportionalité de l’invisible au visible

op blz. 144 van 'De Geheimen der Vrijmetselarij', dat de broeder vrijmetselaar bij toelating tot den derden graad verneemt, dat de ware vrijmetselarij daar ophoudt, en in de zoogenoemd hoogere graden daarbuiten theosophie, tooverkunst, goudmakerij en in het algemeen gesproken de zoogenoemd occulte wetenschappen op bespottelijke wijze aan het woord zijn, — dat het meerendeel dier graden zijn ontstaan heeft te danken aan de geheime vijanden der zaak, en dat met name de graad van het Rozekruis een werk is der Jezuïeten uit den tijd, toen die in de loges toegang hadden; hij voor zijn deel houdt hierbij dan vol, dat juist de achterloges de eigenlijke zaak inhouden, en dat die zaak ten slotte de zaak van — *het occultisme* is. Hij is geen man, om hem op zijn woord te gelooven.¹ Maar zijn niet inderdaad Ragon en Constant, onderscheidenlijk van den 33sten en den 30sten, groote occultisten en vrijmetselaren van onbetwijfeld gezag? Wijlen br.: Maarschalk gewaagt (t. a. p. blz. 71 en 72) van „de ziekte der hooge graden”, van

constituent le grand secret de la Nature.” (1:434.) — „Egyptenaren hadden gezegd, dat God ondeelbare eenheid is en deze zichzelf voortbrengt, dat uit haar alle dingen worden teweeggebracht; de Natuur noemden zij samengesteld uit tegendeelen, uit goed en slecht, evenals rechts en links, licht en donker, dag en nacht, leven en dood.” (Hippolytus van Rome omtrent 222 ‘over de secten’ 4:43, 44.)

1) Overigens is in Taxil te onderscheiden tusschen den aanvankelijken verrader der vrijmetselarij en den — lateren — bedrieger des Vaticaans. Toen hij bespeurde, hoeveel munt konde worden geslagen uit Roomsche lichtgeloovigheid, heeft hij met voorgewende onthullingen veel geld ‘verdiend’; uit zijne eerste boeken over de vrijmetselarij echter blijft veel te leeren, en hij blijkt daarin merkwaardig goed achter al hare geheimen.

den „zwijmel der oppergradenkoorts”. Als ‘fatsoenlijk’ Nederlander, die allermint in 1872 aan occultisme konde doen, of daarvoor uitkomen; Maarschalk heeft voor zijn deel mede geloochend, dat er in de Vrijmetselarij verborgenheden schuilen buiten de symbolieke loges, die naar het zeggen van den heer Zuidema en anderen geene wezenlijke geheimen hebben. In de Johannesgraden weet men niets bijzonders, en het verlangen naar hoogere graden of oppergraden is eene malle ziekte; aldus de verstandige Nederlandsche bekleeder van — de lagere graden. Taxil, de mysticator, die dan toch uitstekend van alles op de hoogte is, houdt vol, dat de zaak is om te keeren, en de ‘blauwe’ vrijmetselarij slechts kinderspel heeft te heeten, de ‘roode’, ‘zwarte’ en ‘witte’ de werkelijke richting geeft¹; „il est acquis,” zegt hij (‘De Geheimen’ blz. 472), „absolument acquis, que la vraie maçonnerie réside dans les hauts grades.”² Ook in de Freimaurerzeitung van 1874 n° 19 blz. 150 moet te lezen staan, dat het zwaartepunt van den arbeid der Loge in de hoogere graden ligt, en dáár de

1) „Les cordons distinctifs des différents grades maçonniques et ceux indicatifs des divers offices sont bleus pour les loges, rouges pour les chapitres, et noirs pour les conseils de Kadosch trentième degré.” Art. 245 van de constitutie der vrijmetselarij onder het Groot-Oosten van Frankrijk. (De ‘witte’ vrijmetselarij is die der drie hoogste graden, die geene hoogere inwijding meer medebrengen en alleen betrekking hebben op het bestuur.)

2) Het hoogere vrijmetselaarsonderwijs: „De gnostieke graden alleen zijn werkelijk maçonniek, dewijl zij het onderwijs bevatten van de leer, en wel de leer en de werkzaamheid van de zuivere rede en de natuur.” ‘Maçonnerie pratique’ 2: 13.

voortgang, de staatkunde en de wereldgeschiedenis worden bewerkt. En den kenner der latere theosophische letteren klinkt dit in de ooren, alsof achter de kinderlijk met symbolen spelende gelijkvloersche of liever voorgrondsche blauwe broederschap nog altoos de onbekende oversten te denken zijn, die als Groot-Kophten en Mahâtmas voor de verbeelding eener wonderzuchtige wijsgeerigheid zijn komen zweven; overigens worden grootmeester, gedeputeerde grootmeesters en groot-officiëren der hoogere graden hier te lande met namen en toenames geregeld opgegeven in de jaarboekjes. En zij schijnen zich in betrekking tot de lagere vrijmetselarij in de engte te voelen ten gevolge der verplichting, om hunne adepten uitsluitend onder de blauwe broeders te kiezen, waarom ze heeten te verlangen naar eene inrichting onder een geheel zelfstandig hoofdbestuur. De hoogere graden ten onzent schijnen zes in getal te zijn: 'uitverkoren meester', drie 'Schotsche' graden, 'ridder van het zwaard' of 'het oosten' en 'soverein prins van het Rozekruis'; vermoedelijk zijn zij nog de hoogere zes van de negen, waarvan niet lang na 1750 ook het stuk te Metz gewaagt, en zij zullen wel te beschouwen zijn als gedenkteeken van het uitgangspunt der Tempeliersbeweging in de tweede helft der achttiende eeuw. Als betrekkelijke oudheden doen zij zich voor vergeleken met den 'Schotschen' bovenbouw tot in den 33sten, zooals die tegen het

einde der eeuw tot stand is gekomen te Charleston in Zuid-Carolina, hoewel ook zijzelven niet vóór 1750 uit Frankrijk zullen zijn binnengekomen. De Fransche Grootte Loge van 1740 had zich nog aan de Engelsche gehouden, en nog in 1743 heeft zij zich „Grande loge anglaise de France” genoemd; de ‘Schotsche’ tempeliersbeweging schijnt niet ouder dan het midden der eeuw te zijn. Ten onzent getuigen van haar allereerst twee brieven van 1756 en 1757, door Dr. T. Manningham, gedeputeerd groot-meester in Engeland, onderscheidenlijk geschreven aan de groote Hollandsche loge en aan Br. Sauer te 's Gravenhage, brieven, die vóór al het andere ten bewijze kunnen strekken, dat de zoogenaamd Schotsche graden niet zijn uitgegaan van Engeland of Schotland, maar bijkomstigheden zijn van elders; Manningham noemt het Ecosisme de kwakzalverij der maçonnerie, zeggende, dat deze met ridderwezen en tempelarij niets heeft uit te staan. Zoo zegt ook in 1798 John Robison in Schotland, dat de uit Engeland ingevoerde eenvoudige vrijmetselarij in alle landen van Europa geheel is veranderd door den invloed van Fransche broeders en de aanvaarding van leeringen, plechtigheden en versierselen uit Parijssche loges. Voor het overige blijft de Nederlandsche vrijmetselarij, met de tegenwoordige Engelsche vergeleken, op hare wijze met eenige oorspronkelijkheid behept: de heilige woorden en de paswoorden van leerlingen en gezellen zijn,

evenals in Duitschland, bij ons het omgekeerde van die bij de Engelschen, en de 'batterij' is in alle drie graden verschillend, hetgeen dan beteekent, dat men bij ons inzoverre de geheimen van eersten en tweeden graad blijft mededeelen op de wijze van de oorspronkelijke groote loge te Londen, waar zich in 1813 eene geslonkene rechtzinnigheid naar eene tot overmacht geworden afgescheidene partij heeft moeten schikken. — Maar van de hoogere graden gesproken. Anno 1819 zijn in ons land door prins Frederik, den toenmaligen beheerscher der 'vrije' metselaren, 'uitverkorene' en 'opperuitverkorene' meesters ingesteld met het oog op het charter van Keulen, dat tot bevordering eener meer onschuldige en min gevaarlijke bevrediging, — tot 'stilling' der 'oppergradenkoorts' vervaardigd schijnt; of men ten onzent als uitverkoren en opperuitverkoren meester, inzoverre zulke Nederlandsche afzonderlijkheden nog bestaan, nu toch feitelijk ook in geestesontwikkeling iets hooger staat dan de gewone blauwe meesters?

In de brochure 'voor en tegen' heeft de heer Jac. P. van Term op blz. 17 eene plaats uit het Maçonnieke Weekblad van 5 Aug. 1872 bijgebracht, waar het heet, dat iedere vrijmetselaar het doel, het geheim, der vrijmetselarij zoekt, doch dat er weinigen zijn, die het zoeken waar zij het zouden kunnen vinden. En den 18 Febr. 1883 moet in het Weekblad voor Vrijmetselaren hebben gestaan: „Zéér weinig orde-

leden hebben het W.: L.: gezien, en plus minus zevenennegentig van de honderd laat men nog in de pikdonkere duisternis ronddolen." Of wel de schrijver hiervan zelf tot de overblijvende drie ten honderd behoord heeft? „Le secret de la Franc-Maçonnerie," aldus bij wijze van bijkomstigheid Ragon in zijn Rituaal voor den Meester, „est, par sa nature même, inviolable, car le maçon qui le connaît ne peut que l'avoir deviné." „Wij bedienen ons gaarne," zegt in het jaarboekje van 1895 voor de vrijmetselaren ten onzent op blz. 144 br.: W. F. P. Enklaar, „van overdrachtelijke uitdrukkingen en symbolen, die der buitenwereld dikwijls aanleiding hebben gegeven tot spot, maar voor ons eene diepe beteekenis hebben." Doch in 1850 had al (op blz. 3 van zijne brochure over de loge 'Post Nubila Lux') br.: M. S. Polak erkend, dat de sleutel tot verklaring der maçonnieke mythen 'verloren' was, en het meerendeel der vrijmetselaren zelf 'niet meer' wist te zeggen, wat eigenlijk hun bond was.¹ En nog in 1905 heeft br.: G. F. van Limborch van der Meersch laten drukken: „Zelfs de oudsten onzer zullen mij wel willen toegeven, dat wij 'nog steeds' niet volkomen weten of begrijpen,

1) Niet meer! Wanneer Clavel verhaalt van het in 1785 door de broederschap der Philalethen tezamen geroepene maçonnieke convent van Parijs, waar men te vergeefs voor- en inlichting had gevraagd ook van Cagliostro, formuleert hij aldus den uitslag der bemoeiingen: „De oorsprong, de aard en het doel der vrijmetselarij bleven een onoplosbaar raadsel voor de meeste vrijmetselaren van het vaste land." ('Geschiedenis der vrijmetselarij en der geheime genootschappen van vroeger en later tijd'. Naar het Fransch, Gouda G. B. van Goor 1843, blz. 206.)

wat onze koninklijke kunst behelst." (Jaarboekje, blz. 40.) „Zoo terloops," zegt in 'De Vrijmetselaar' van Nov. 1910 br.: Langeveld, „hooren wij van onze 'Koninklijke Kunst' nog spreken, maar blijkbaar weten wij niet meer, waarin die 'Kunst' bestaat, en hoe zij wordt beoefend; de oorsprong, het verloop en de uitwerking der zaak — laat ons het eerlijk belijden, — zijn ons 'niet meer' bekend." En in 'De Vrijmetselaar' van Nov. 1912, blz. 206, wordt erkend, „dat de vrijmetselarij van heden over het geheel niet weet wat ze wil, omdat ze niet weet, wat zij is." „De bond wil," had weliswaar (brochure blz. 19) Polak beweerd, „het groote leerstuk opstellen, dat de zuivere deugd niet denkbaar zonder wijsheid en daarom de wijsheid in de zedelijke wereld het hoogste goed des menschen is." En in 1897 getuigt br.: J. F. Jansen: „Het heugt ons allen, hoezeer ons in de ure der aanneming binnen den getanden rand op het gemoed is gedrukt, dat zelfkennis het uitgangspunt" — ?? niet het doel? — „moest zijn van elk maçonniek onderzoek, en altijd kwam men op datzelfde punt terug." (Jaarboekje, blz. 51.) „Doch diepzinnige wijsbegeerte," zegt in 1894 de goede br.: G. de Goede, „bespiegelingen in het afgetrokkene moeten wij weren, en wij moeten ons niet storen aan de klachten over onze oppervlakkigheid. Wij wenschen brave menschen te worden, niets meer en niets minder; *de vrijmetselarij is eene zaak van gevoel en niet van wijs-*

geerige leerstellingen." (Jaarboekje, blz. 108, 109, 112.)¹

Br.: J. L. E. Lührs noemt het in 1894 „eene valsche stelling, dat de Vrijmetselarij ten doel zoude hebben, het menschedom 'beter' te maken; wie meent," zegt hij, „dat zij moet dienen tot 'zedelijke verbetering', miskent hare hooge beteekenis." (T. a. p. blz. 154 en 161.) En in 1906 verklaart van Limborch van der Meersch: „Mijns inziens is onze wereldorde in de eerste plaats speculatief, bespiegelend, opvoedend, en eerst daarna operatief. — *Philosophen, brengt ons hier uwe wijsgeerige kennis; wij zullen van u leeren!*" (Jaarboekje, blz. 56 en 59). Een woord om te bedenken bij de leergangen van zuivere rede, die de beide laatste jaren in de hofstad hebben plaats gevonden in het logegebouw aan de Fluweelen Burgwal, het geschenk van prins Frederik, maar waarvoor het logebestuur het redelievende gezelschap liefdadig eene stevige huur liet betalen, terwijl het zich zelf, evenals de mindere broeders, van de leergangen niets aantrok. En br.: Polak had met het oog zelfs op de meesters gevraagd: „vergaderen zij werkelijk in de 'binnenkamer', om daar ongestoord met elkander de leeringen der wijsheid te onderzoeken?" (Brochure blz. 22.) Mistroostig had hij (aldaar, blz. 29) erkend, „dat vrijmetselaars-

¹) Het hogere onderwijs voor den derden graad volgens le très puissant souverain grand-commandeur d'un des suprêmes conseils maçonniques confédérés à Lausanne (1875): „*c'est l'intelligence seule qui constitue l'homme.*" ('*Maçonnerie Pratique*' 2:171.) Het convent van Lausanne zelf in zijne verklaring van beginselen: „*La franc-maçonnerie a pour but de lutter contre l'ignorance sous toutes les formes.*" (Aldaar, 2:330.)

vereenigingen beslotene gezelschappen zijn, waarin vrijmetselaren vergaderen om broederlijk wijn te drinken, kaart, domino of iets anders te spelen, en van tijd tot tijd een damesavondje te geven." Dat de overgrootte meerderheid der inwijdingen te Amsterdam slechts op ontgoocheling der nieuwelingen placht uit te loopen, heeft hij in sterke bewoordingen beklagd. „Nauwelijks," zegt hij op blz. 5 zijner meergemelde brochure, „heeft de nieuweling de loges eenige malen bezocht en zich vergewist van het zinledige vormen-spel en de niets beteekenende verrichtingen, waarin de zoogenoemde arbeid bestaat, die ten slotte op eten en drinken uitloopt, nauwelijks is hij dus ontwaakt uit zijne hooggespannene verwachting en geestdriftige droomen en heeft hij in zijne ontnuchtering de reden gevonden, waarom hij voor vijfenzeventig gulden méér den avond zijner opneming als leerling terstond ook den graad van gezelschap en meester had kunnen verwerven, of hij voelt het diep en met verbeterene schaamte, dat hij door anderen gefopt of door eigene droomen bedrogen is. En hij mort en wordt boos op zichzelf, omdat hij zoo kinderachtig heeft kunnen zijn, te gelooven, dat die geheimzinnige, de vlucht der verbeelding zoozeer opwekkende, Vrijmetselarij iets meer inhield, dan hij daarin heeft aangetroffen; met deze leegte in het hart gaat hij dan heen, en, vast besloten, om zijn kostbaren tijd niet meer aan zulk spel te verbeuzelen, scheidt hij zich voor altijd af, om over de Vrijmetselarij aller-

wege met schouderophaling te spreken, als over eene zouteloosheid, die geene zaak voor mannen is." ¹ „Is niet," vraagt in 1906 (jaarboekje blz. 54 en 55) br.: G. F. van Limborch van der Meersch, „ons ordeleven van de grootsche idee eene bespotting? Hebben wij niet meermalen vrijmetselaren hooren zeggen, dat zij hunne volwassene zonen niet in de orde brengen, om hun ontgoochelingen te besparen? Wij hooren, dat de belangstelling in ons logeleven verflauwt en verdwijnt, omdat er van onze loges geene daden uitgaan; welnu, ik zeg, dat er van onze maçonnerie geene daden uitgaan kunnen." In onze eigene dagen erkent dan weer br.: Langeveld: „Het is maar al te waar, dat terwijl overal (elders) de lust tot onderzoek merkbaar is en allerwegè naar meer licht wordt gevraagd, het meerendeel der 'broederen' niet leest, nog minder zelfstandig studeert."

Het is maar al te duidelijk, het geestespeil in onze loges staat niet hoog. „Indien gij bij de liefde voor het ware en het goede niet een weinigje geest hebt voor de poëzie," zegt in 1895 br.: W. F. P. Enklaar, „indien uwe rede niet iet of wat vermengd is met gevoeligheid, sluit u dan niet aan, want ge zult u

¹ Le 'très-puissant souverain grand commandeur' d'un des suprêmes conseils confédérés à Lausanne (1875): „La Franc-Maçonnerie traverse une période de décadence complète. — De nos jours, les ateliers maçonniques sont encore les asiles momentanés de tous les esprits élevés, qui en sont bientôt éloignés par le désenchantement absolu produit par des pratiques tantôt ridicules, tantôt absurdes, qui n'ont d'autre but apparent que la perte du temps, le bien le plus précieux de l'homme." 'Maçonnerie pratique' 1:1—2.

vervelen." (Jaarboekje, blz. 195.) Eene verbloemde belijdenis van de betrekkelijke *kinderlijkheid*, de betrekkelijke *onmannelijkheid* in het logeleven, dat op zijne wijze eenen trek behoudt van het kerkelijke leven, dat óók zijne dienstigheid heeft, doch den geestelijk volwassene niet meer voldoen kan. „Men klaagt," zoo moet weer gestaan hebben in het Maçonnieke Weekblad van 16 Dec. 1872, „over gebrek aan genoegzame intellectueele ontwikkeling bij vele broeders vrijmetselaren; die klacht is over het geheel (genomen) billijk, en (bevat) eene treurige waarheid, die ook wij in vele loges hebben opgemerkt." Blijkbaar is de eigenlijke intellectueel in de vrijmetselaarsloges even weinig op zijne plaats als in de Blavatskyloge van de hofstad, de Wáhanaloge van de hoofdstad, — of de 'orde' van de Ster in het Oosten, en dit niet bij geval, maar dewijl 'de orde' is wat zij is. Aan wetenschap en echte wijsbegeerte komt de Vrijmetselarij niet toe, dewijl zij boven de kinderlijkheid in hare omgeving uitstreeft op de wijze der jongelingsjaren, en stelselmatig een spel met symbolen en ritueele vertooningen blijft maken van wat zij haren arbeid noemt; iets mannelijks mag zij met dien arbeid bedoelen, zij tooit hare meesters gelijk een studentencorps zijnen senaat, en komt in eigen boezem aan rijpheid van kennis en inzicht niet toe. Waar is de loge, die inderdaad wijsgeerig is? Cagliostro heeft men te 's Gravenhage laten doorgaan onder 'het stalen gewelf'; waar is de loge, die eer

aan Ballant?!

bewijst aan den meester des begrips? En waar de vrijmetselaar, die boven het spel met, en het gebazel over, de maçonnieke zinnebeeldigheden naar leergangen van zuivere rede uitgaat? De loge, die binnen eigene wanden voor eigene rekening en eigene leden leergangen van zuivere rede wilde bevorderen, ware geene op de vrijmetselaarswijze aantrekkelijke verborgene vereeniging meer, en zelfs de hoogere achterloges, de kapittels en raden van den Rosekruiser en Kadoosj, die naar het schijnt de uitverkorenen op hunne wijze werkelijk 'iets' verder brengen, doen dit toch met behulp van uitwendigheden en denkbeeldigheden, waaraan maar al te zeer uitkomt, dat vrijmetselaren geene wijsgeeren zijn; de vrijmetselaar, die leergangen van zuivere rede bijwoont, is van aard geen vrijmetselaar meer, al mag hij voor het uiterlijke tot eene loge blijven behooren.

Van de stille verkeerdheid en gevaarlijkheid eener geslotene vereeniging tot heimelijk onderling hulpbe-toon in de zaak van ambten en betrekkingen, rechtsgedingen enz. nog afgezien, is en blijft eene loge van vrijmetselaren uiteraard en in haar wezen eene mystificatie van het verlangen naar hoogere of diepere en meer verborgene waarheid, naar meer dan alledaagsche kennis en wijsheid; binnen haar naar buiten getanden rand wordt gebeuzeld in overvloed van geestelijke leegte, en zoo hebben dan boven de duisterlingen daarbuiten de aanschouwers van het logelicht niet het geringste voor.

„Heeft,” zegt in de Deutsche Rundschau van Januari 1912 de germanist I. Minor te Weenen, „heeft de maçonnieke litteratuur (onzer dagen) ons al in ander opzicht niet veel verder gebracht, ze laat ons heelemaal in den steek bij de vraag om het bewijs, dat ook slechts een enkel van de groote denkbeelden, waarop onze nieuwere beschaving of letterkunde berust, in de loges ontstaan en uit de loges gekomen is.” (150 : 53.) „Schepende of ook slechts voorgaande geesten zijn ‘de broeders’ nooit geweest; de loges waren een milieu, een naar gelang van tijd, plaats en omstandigheden min of meer gunstig milieu, en anders niets.” (Blz. 54.) Wat hier onderschreven wordt, in weerwil van het bekende feit, dat eens Frederik de Groote, Voltaire, Mirabeau en Walter Scott, Franklin, Washington, Lincoln en Emerson, Lessing, Herder, Schiller en Goethe, Mozart, Wieland, Fichte, Jean Paul en Rückert in hunne dagen en te hunner plaatse vrijmetselaars waren; als vrijmetselaren zijn in vrijmetselaarskringen eigenlijk alleen mannen als Ragon en Éliphas Lévi groot geweest, en die zijn groot geweest als occultisten. Wanneer men in eene geschiedenis der vrijmetselarij gelijk die van Clavel de lange reeks van verdeeldheden en ‘afdwalingen’ nagaat, waarin zij gedurende de eerste eeuw van haar bestaan, van 1717 tot 1817 alzoo, naar het zeggen harer eigene ingewijden vervallen is, wanneer men ziet, hoe zij zich verbrokkeld heeft in eene verscheidenheid van secten, die elkander vinnig be-

streden, doch de ijdelheid en de mystificatie gemeen hadden, dan mag een br.: Clavel den wortel van dat kwaad uitsluitend in de hooge graden zoeken, maar zal een onpartijdig buitenstander gaan twifelen aan de waarde reeds van het maçonnieke uitgangspunt, aan het beschavend en veredelend vermogen van het beginsel, dat immers enkel een beginsel van openbaarheid schuwend symbolisme vol inbeelding is. Zie daar het uitgangspunt zelf; *het beginsel der veelsoortige afdwaling leeft van den beginne zelfs of juist in den zoogenoemden eenvoud der zuivere en oorspronkelijke vrijmetselarij.* En dat de uitwassen der vrijmetselarij niet al te zien waren bij hare geboorte, beteekent niet, dat zij zich anders heeft ontwikkeld dan zij zich ontwikkelen moest, — dat het door Clavel in haar erkende zedenbederf niet uit haar aard is voortgesproten. Het wezen der vrijmetselarij is een lichtschuwend wezen; zij kan en wil alleen in de verborgenheid, in den donker, gedijen. En het ongeloof, dat zich in haar ten aanzien der Christelijke leer ontwikkeld heeft, is als een ongeloof der ijdelheid niet het ongeloof gebleken, dat ernstig uitging naar wetenschap en zuiverheid van rede. *De verstandsverlichting der loge blijft met het kinderlijke en kinderachtige aangedaan;* haar boezem is een moederschoot van verborgenheden, waarin het ware licht, het licht der waarheid, wel kan genoemd maar niet beleefd worden. In allen gevalle gaat de Vrijmetselarij van onze dagen in niets van belang meer voor; dat de

Vrijmetselaren het profane verwijt „de bond is uit den tijd” niet vermogen te weerleggen, getuigt al in 1854 br.: M. S. Polak. En in 1893 erkent (in het vrijmetselaarsboekje, blz. 83) op nieuw br.: M. Reepmaker, dat de vraag, of de vrijmetselarij nog reden van bestaan heeft, ‘wel eens wordt gedaan’. „Een ieder uwer weet,” aldus in 1894 weer br.: T. G. G. Valette, „hoe het met de vrijmetselarij onzer dagen gesteld is. — Waar is de groote kracht, die van de vrijmetselarij weleer uitging? Waar is haar invloed gebleven?” (Jaarboekje, blz. 50.) De vraag, of de vrijmetselarij in onzen tijd nog past, heeft ook wijlen br.: J. P. Vaillant zich gesteld: jaarboekje voor 1897, blz. 16. En elf jaar later, in 1908, komt br.: H. P. Priester met het oude nieuws: „wat men nu wel konde vragen, het is, of de orde nog wel noodzakelijk is in onzen tijd.” (Jaarboekje blz. 54.) „Erkend moet worden,” zegt in De Vrijmetselaar van 1909 br.: Langeveld, „dat de Vrijmetselarij thans de crisis van het ‘zijn of niet zijn’ doorleeft, waardoor alleen krachtige gestalten, wijze mannen met meer dan gewone toewijding en inzicht, haar kunnen heen helpen.” En in Nov. 1910: „Wij willen leiders zijn der lijdende menschheid, maar vergeten, dat er meer van noode is, dan zich als zoodanig op te werpen, en te zeggen, dat wij het willen; ons ontbreekt de daartoe noodige adelbrief, dien wij nog moeten verdienen”.... zoodat „wij langzaam maar zeker het moeras indrijven, en de orde als vereeniging, hoe taai

ook haar leven is, aan uitputting van krachten zal moeten bezwijken, indien zij niet door groote en machtige figuren wordt opgehaald."

Feitelijk is zij overbodig. Als bouwer aan den tempel der wijsheid kan de meester vrijmetselaar zich onrustig en hartstochtelijk een voorman achten op eenen weg naar het hoogste, waar eene nieuwe maatschappij haren tempel van vrijheid en waarheid hebben zal na krachtdadige verkeering of omkeering en omwenteling van kerk en staat; 'omwentelend' echter werken thans voor eigene rekening partijschappen, die wat ze doen bij klaar lichten dag bespreken, en geene binnenkamers van burgerlijke vrijmetselarij van noode hebben. De 'vrij metselende' meester kan zich ook meer bedaard staatkundig beschouwen als een in zijne eigenlijke hoedanigheid onbekend blijvend leidsman, die als de stilweg meer verlichte aan goedwillig volk rustig de goede richting wijst op den weg van vooruitgang en verbetering; dit 'liberalisme' der vrijdenkerij echter kan zoo mogelijk nog veel minder in onze dagen de inhoud zijn van het streven eener, bezigheid van belang overhoudende, vrijmetselarij. En ten slotte kan hij zich als nakomeling van Hiram in zijne verlichtheid ook een naar buiten in het geheel niet schijnend, een verborgen, zonnetje achten in dien zin, dat hij als een zoon der Weduwe op en voor zichzelf een innerlijk zonnig en geestelijk verlicht kind is van Moeder Natuur; daarmede strookt dan fraai het blauwe lint, dat de

meester metselaar over rechter schouder en linker heup draagt, bij wijze van symbool vóór den aan het uitspansel hem omringenden dierenriem. Dit laatste zielige punt nu is het, waarop de vrijmetselarij, allereerst onder onszelf, is aangeland. *Zij moet nu theosophisch zijn of niets*¹; omwentelingsgezind is zij nog kwálijk, 'liberale' leiding heeft zij voor de buitenwereld óók niet meer, en wat er overblijft is aanschouwelijke bespiegeling zonder wetenschap of zuivering van rede, eene theosophische holheid, die om vulling roept. Iets anders, weliswaar, blijft ook in onze dagen aldoor over: de gemeenschappelijke betrachting van onderling hulpbetoon, de stille afspraak om elkander voort te helpen te midden der 'profane' buitenwereld; wanneer de vrijmetselaar te kiezen heeft tusschen eenen profaan en een zijner broeders, die beiden in verlegenheid of in gevaar verkeeren, moet hij de helpende hand bij voorkeur reiken aan den broeder metselaar, en wordt een der broeders bijgeval strafbaar, dan maakt de maçonnieke band het den anderen tot plicht, om al hun persoonlijken invloed of ook dien hunner vrienden aan te wenden, ten einde de zwaarte der opgelopen straf te verlichten. Tot de heiligste plichten eens vrijmetselaars behoort allereerst, dat hij zijnen broeder in geval van nood tehulp kome, diens eer, waar die wordt aangerand,

1) „Le gnosticisme pur constitue la vraie franc-maçonnerie.” Le 'très-puissant souverain grand commandeur' d'un des suprêmes conseils maçonniques confédérés à Lausanne (1875): 'Maçonnerie Pratique' 1: 291-292.

verdedige, en tegen hem geen rechtsgeding onderneeme, tenzij de Loge er niet in mocht geslaagd zijn, het geschil te verevenen, of de twistenden te verzoenen; den meester vrijmetselaar geeft dit collectieve egoïsme bijv. ook het recht, om, onverschillig waar, in geval van nood een teeken te geven, het noodsein, dat door geen van de bijgeval tegenwoordige broeders mag worden veronachtzaamd of in den wind geslagen. Maar welk vrijmetselaar zal durven zeggen, dat in dit beginsel van partijdigheid en onrechtvaardigheid de kern en het wezen der zaak is te zien? En van de intellectueele zijde genomen blijft hier het besluit wat het was gebleken; de maçonnieke landgenoot houde aan schrijver dezes de in gemoede opgemaakte slotsom ten goede, dat alles wel beschouwd en overwogen een wetenschappelijk en inderdaad wijsgeerig mensch van onze dagen alleen bij vergissing in het theosophisch omhangene, van binnen ledig verstandige, humanisme der Vrijmetselarij kan verdwaald raken.

Overigens kan zoo iemand het in de Vrijmetselarij onzer dagen gemakkelijker uithouden dan in de gemeenschap der Adyarwijzen, bij wie voor eenen mensch van wetenschappelijke en werkelijk wijsgeerige gezindheid het leven ter nauwernood mogelijk is. In een geruchtmakend rechtsgeding, dat in dit jaar beslecht is voor het hoog gerechtshof te Madras, heeft mevrouw Annie Besant, niet uit eigene beweging, weliswaar, er eenen eed op gedaan, dat zij gestaan heeft voor

het aanschijn van den opperleider onzer aardsche ontwikkeling, dat zij met bewustzijn de inwijding had bijgewoond van Krisjnamoerti ergens in Tibet, dat zij alle reden had om aan te nemen, dat de Christus of Heer Maitreya, zooals hij, zeide zij, in het oosten heet, over eenige jaren het lichaam in bezit zal nemen van den leerling Krisjnamoerti, om dit dan te gebruiken als een voertuig voor werk onder de menschen, zooals hij twee duizend jaar geleden — vóór het begin onzer jaartelling, wel te verstaan, — het lichaam genomen had van leerling Jezus, en dat in eene vergadering te Benares de Christus verschenen was, om enkele minuten lang zijnen uitverkorene te overschaduwen. De heer Leadbeater heeft, eveneens onder eede, gelijksoortige verklaringen afgelegd. En hij heeft hierbij gewaagd van onderzoekingen, die hij gedaan had op Mars en Mercurius; hij heeft verzekerd, dat hij in staat was, der menschen gedachten te zien, bewerende, dat hem eenige jaren geleden door bovenmenschelijke wezens de taak was opgedragen, veelbelovende jongelieden voor het toekomstige werk uit te kiezen; ook hebben de verklaringen der beide genoemden ingehouden, dat zij in geregelde gemeenschap verkeerden met de onzichtbare oversten der vereeniging, die verborgen zijn gebleven als Mahâtmâs en tegenwoordig meestal de Méesters worden genoemd. (C. L. Peacocke te Adyar den 23 April dezes jaars: 'Madras Times' van 25 April.)

Met de volgelingen van 'zulke' voorgangers worden onze broeders de vrijmetselaren tezamen genomen hier niet op dezelfde lijn gesteld. Is hier aan het licht gekomen, dat onze vrijmetselarij op hare wijze 'theosophisch' is, dan is gebleken, dat haar beginsel niet toekomt aan wetenschap en zuiverheid van rede: niet meer. Maar onverbiddelijk wil dit toch weer zeggen, dat haar eigenlijke inhoud op zijne wijze inhoud van 'gevoelvolle voorstelling' zijn en blijven moet, en dat zij, met de kerkelijke geloovigheid vergeleken, op hare wijze vrijzinnig mag zijn, maar nimmer hare wijsheid tot iets meer dan onontwikkelde zinnebeeldigheid zal kunnen verheffen, — zoolang zij is wat zij is. In zekeren zin is zij wel sympathiek; met hare eendrachtsketen zal hier niet gespot worden. Maar eene degelijke mannelijkheid is zij niet; zij blijft met kinderlijkheid behept, en wie zich leert zeggen, waarom de eerste helft van hare geschiedenis, die geene twee eeuwen oud is, zoo onzeker en vol van mystificatie blijkt, vindt het antwoord, dat binnen den getanden rand van den beginne *het occultisme* heeft gewerkt, — een trek naar het hoogere op de wijze der onnoozelheid.

LEIDEN, Juli 1913.

TER AANVULLING EN VERBETERING.

Bij blz. 14. *De moederloge van Kilwinning*. Dat James, lord steward van Schotland, in 1286 grootmeester eener te Kilwinning in het westen van Schotland gevestigde loge geweest was, is in 1737 beweerd door 'chevalier' Ramsay. En Robert Freke Gould zegt op blz. 259 van 'a concise history of freemasonry', een boek van 1903: „Geene andere loge, dat verzekert men ons terecht, heeft zulke overleveringen als die van Kilwinning, en niet de minst prachtige van de reeks is volgens the Revd W. Lee Ker de overlevering, waaraan reeds in 1658 geloofd is, naar luid waarvan de loge van Perth verklaart, dat de tempel der vrije metselaren te Kilwinning de tempel geweest is, die in Schotland het eerst is opgericht, en dat zijne grondslagen gelegd zijn omtrent het jaar 1190.” — „Met uitzondering der loge van Edinburgh echter, waarvan de 'minuten' teruggaan tot Juli 1599, zijn geene voorhandene stukken der oude Schotsche loges van vroeger dagtekening dan de zeventiende eeuw.” (Blz. 256.) „Vertalingen van de oude handschriftelijke constituties, in den loop der zeventiende eeuw overgeschreven, zijn in het bezit van de loges te Kilwinning, Stirling, Aberdeen, Melrose en Dumfries; het Kilwinninger handschrift is geschreven door den penvoerder van de loge te Edinburgh, en vervaardigd omtrent het jaar 1665.” (Blz. 262.)

Over '*the Ancient and Accepted Scottish rite*' bestaat sedert kort een geschrift van br.: Dr. W. Begemann, getiteld: 'Der alte und angenommene schottische Ritus und Friedrich der Grosse', Berl. E. S. Mittler u. S. 1913.

Bij blz. 16. *Het verhoor van Hendrik VI.* „De in 1748 te Frankfort verschenen brochure met 'zekere vragen en antwoorden

op dezelve betreffende het geheim der metselarij, eigenhandig geschreven door koning Hendrik, den zesden van dien naam', is indertijd algemeen aanvaard als authentiek gedenkstuk van het vak. Maar die zienswijze wordt niet gedeeld door nieuwere schrijvers, die het stuk als tastbaar bedrog beschouwen, en het de aan den inhoud verkwiste critische scherpzinnigheid geheel onwaardig achten." R. F. Gould t. a. p. blz. 166.

Vrije metselaren. In Engeland is van ouds the freedom of a guild het lidmaatschap van een gilde, zoodat *to be free of the masons' company* zooveel heeft beteekend als lid zijn van het gilde der metselaren en de oud Engelsche free mason de tot het gilde behorende metselaar is geweest; zoo was zelfs the 'mystery' of the masons heel gewoon het mestiere, le métier, het vak of ambacht, der metselaren. De woorden '*frank mason*' worden gezegd voor te komen in eene Engelsche wet van 1445, en de woorden '*free mason*' moeten voor het eerst in statuten van 1495 te vinden zijn; in de kerk van Sint Helena, Bishops-gate London, leest men op een graf: „Hier ligt het lichaam van Willem Kerwin, van deze stad Londen *vrij metselaar*, die dit leven heeft verlaten den 26sten dag van December in het jaar 1594." En op een gedenksteen te Fairford in Gloucestershire moeten de woorden staan: „Hier ligt het lichaam van Valentijn Strong, *vrij metselaar*. Hij verliet dit leven. . . November A. D. 1662." Voorts is bijv. in 1640 Alexander Hamilton, gezagvoerder over het Schotsche geschut, als '*gezel en meester*' van het metselaarsvak aangenomen, waarbij dan te bedenken is, dat 'heeren' metselaars of 'theoretische' en toch 'aangenomene' metselaars zooveel als eereleden van het gilde zijn geweest; ook in zulke gevallen heeft men allereerst aan het ambacht te denken. Wat niet wegneemt, dat het gilde zijne geheimen had. Kort na het midden der zeventiende eeuw „ontmoeten wij het geval van den eerwaarden heer James Ainslie, tegen wien het bezwaar was geopperd, dat hij vrij metselaar was, en aan wien nu het presbyterium van Kelso den 24 Febr. 1652 als zijne overtuiging berichtte 'dat in dit woord geene zonde steekt of schande, dewijl in de zuiverste tijden dezer Kerk *metselaren*,

die dat woord hebben, predikant zijn geweest'." (Gould t. a. p. blz. 263.) „Omtrent 1678 schrijft de eerwaarde heer George Hickes, later deken van Worcester: . . . de heeren van Roslin zijn gedurende vele geslachten groote bouwmeesters en bevorderaars der bouwkunst geweest; zij zijn gehouden, het metselaarswoord te aanvaarden, hetwelk een geheim teeken is, dat de metselaars over de geheele wereld hebben, om elkander daaraan te herkennen. Zij beweren, dat het zoo oud is als de torenbouw van Babel, waarbij men elkander niet konde verstaan en met teekenen van gedachten wisselde; anderen willen, dat het niet ouder is dan Salomo. Wat hiervan zij, wie erover beschikt kan den medemetselaar tot zich laten komen, zonder dat hij hem roept, of iemand anders het teeken opmerkt." (T. z. p.) Uit de 'Secret Commonwealth' van Robert Kirk, predikant te Aberfoill, een boek van 1691, haalt Gould de woorden aan: „Nog heb ik in Schotland vijf merkwaardigheden gevonden, die men elders niet licht aantreft. . . 2° het metselaarswoord, waarvan sommigen eene verborgenheid maken, doch ik het weinige, dat mij ervan bekend is, niet verbergen wil. Het lijkt op Rabbijnsche overlevering bij wijze van toelichting bij Jachin en Boaz, de twee zuilen opgericht in Salomo's tempel, onder toevoeging van een geheim teeken, dat van hand tot hand gaat, en waaraan zij elkander herkennen en met elkander gemeenzaam worden." (Blz. 294.) In 1702 blijkt in Schotland in verband met het metselaarswoord van eenen 'meestergreep'. En in 'The Tatler' van Richard Steele wordt den negenden Juni 1709 afkeurend gesproken over „een stel van lieden, die den naam aannemen van 'lieve jongens', nieuwe namen krijgen, hunne kenmerken en teekenen hebben net als vrije metselaren, op de vrouwen afgeven," enz.; den tweeden Mei 1710 heet het dan: „Iemand, die van hunne gemeenzaamheden de ware oorzaak niet kende, zou meenen, dat ze van elkander geheime aanduiding hadden, net als de vrije metselaren." In Mary's Chapel te Edinburgh hebben den 24 Aug. 1721 diaken, opziener en meester metselaar bevonden, dat Dr. J. Th. Desaguliers, gewezen oppermeester van de metselaarsloges in Engeland, op alle punten der metselarij naar behooren bevoegd was, en hem

in hunne vereeniging als broeder toegelaten. (Gould, blz. 270.) En in 1729 is aangaande twee ingeschrevene leerlingen uit de loge van Kilwinning in die van Dunblane verklaard, „dat zij eene behoorlijke kennis hadden betreffende *de geheimen van het metselaarswoord*”. (Blz. 270.) Wat Chetwode Crawley en Gould niet verhindert te stellen: „Alle nu bestaande vrijmetselarij kan door een of ander kanaal worden afgeleid uit de groote loge van Engeland.” (Gould blz. 271.)

Bij blz. 17. *Leerlingen, gezellen en meesters*. „Nous avons parmi nous trois espèces de confrères; des novices ou des apprentis, des compagnons ou des profès, des maîtres ou des parfaits.” M. A. Ramsay als grootredenaar der ‘orde’ in 1737 te Parijs. Maar Gould laat zien, dat de Groote Loge van Londen aanvankelijk niet meer dan twee graden heeft gekend, en er niet voor 1730 aanwijzing is van drie, dat de statuten van 1723 twee en eerst die van 1738 drie graden erkennen, en dat dit wil zeggen, dat de graad van ‘fellow craft’ of ‘master’ toen tot de graden van ‘fellow’ en ‘master’ was uiteengegaan.

Bij blz. 22. *Thomas de Quincey*. Het opstel van De Quincey, in het negende deel van the London Magazine voorkomende, schijnt eene verkorte vertaling te zijn van eene verhandeling, door prof. Joh. Gottl. Buhle te Göttingen anno 1803 in het Latijn en anno 1804 in het Duitsch uitgegeven.

Bij blz. 25. *De vrijmetselaren van Parijs*. Van eene door ‘Lord Derwentwater’ te Parijs in 1725 gestichte loge heeft in 1773 Lalande gewaagd. Maar in eene anno 1738 te Frankfort uitgekomen ‘Gründliche Nachricht von den Freimaurern’ wordt gezegd, dat men in Frankrijk vóór 1736 van de Vrijmetselarij niet heeft gehoord. En Dr. W. Begemann noemt in 1906 alle uitspraken over officieele stichting van Engelsche loges in Frankrijk vóór dien tijd „sagenhaft”.

Bij blz. 26. *Duitsch mythische Rozekruisers*. Te Sleswijk zouden Rozekruisers bestaan hebben in 1484, maar feitelijk schijnt vóór 1598 zelfs de náám Rozekruiser in de boeken niet te vinden te zijn. En het geslachtswapen van Andreae vertoont een Sint-Andrieskruis met vier rozen, eene reden te meer, om

de opkomst van het Rozekruiserswezen met hemzelve in verband te brengen. Uit de Muses' Threnody van Henry Adamson, een burger van Perth en meester der vrije kunsten, haalt Gould woorden aan van de derde muze, woorden van 1638 uit eene berijmde bespreking der stad, en waarin gezegd wordt: „want wij zijn broeders van het Rozekruis, wij hebben het metselaarswoord en tweede gezicht.” Maar in 1696 moet Leibnitz verklaard hebben, dat naar zijn vermoeden de broeders van het Rozekruis verzonnen waren, en hem dit ook door Helmont was bevestigd. En in 1903 getuigt Gould op blz. 82 van zijne 'beknopte geschiedenis': „of er wel heelemaal ooit eene Rozekruiservereeniging of broederschap bestaan heeft, is eene vraag, waarover veel is getwist.”

Comenius. In het tweede gedeelte van een bij E. S. Mittler en Zoon in 1906 te Berlijn verschenen geschrift over 'Comenius en de Vrijmetselaren' betoogt Dr. W. Begemann, dat men ten onrechte bij de stichters der groote Londensche loge afhankelijkheid van Comenius heeft aangenomen; naar zijn zeggen is tusschen dezen en de Groote Loge van 1717 geenerlei verband te erkennen.

Bij blz. 28. *De Engelsche geboorte.* „England ist die Mutter dieser klugen Gesellschaft.” 'Der sich selbst verteidigende Freimaurer', Frankfort en Leipzig 1744, blz. 11; aangehaald door br.: L. A. Langeveld in 'L'Union Fraternelle', 5 Juli 1913, blz. 217 b.

Anderson, Payne en Desaguliers. Gould zegt op blz. 286 zijner 'beknopte geschiedenis', dat er voor de bewering, als zoude door de genoemde drie mannen aan de stichting der groote loge van 1717 zijn deelgenomen, — geen bewijs is.

The masonic impostor Anderson. „Professor John Robison, the eminent Scottish mathematician, in his now forgotten 'Proofs of a Conspiracy' (1797) comments very justly 'upon the heap of rubbish with which Anderson has disgraced his Constitutions of Freemasonry, the basis of masonic history'.” Gould, blz. 325. Begemann: „Anderson en andere schrijvers der achttiende eeuw hebben als maçonnieke phantasiehistorici het ongelooflijke ver-

richt." ('Die Tempelherren und die Freimaurer' Berl. 1906, blz. 48.)

Bij blz. 29. *The documents... destroyed.* „Dertig jaar of korter geleden was van nog niet twintig der oude geschrevene overleveringen der vrije metselaren het bestaan bekend; tegenwoordig zijn ongeveer zeventig afschriften (of vormen) der handschriftelijke constituties niet alleen opgespoord maar ook beschreven." Gould in 1903 t. a. p. blz. 203.

Bij blz. 32. *La Compagnie.* In eene Roomsch kerkelijke brochure van 1748, getiteld 'Lettre et consultation sur la société des francs-maçons' beteekent het behooren tot 'de Compagnie' zooveel als het behooren tot de Vrijmetselarij: men zie blz. 7 van 'Masques et visages maçonniques' (Paris 1906) door Jean Bidegain.

Bij blz. 39. *Karel Eduard Stuart.* In het tempeliersgezelschap der zoogenoemde 'stricte observantie' heeft men in Duitschland Karel Eduard Stuart als 'onbekenden overste' aangeduid; in 1777 heeft deze mondeling verzekerd, dat hij nooit vrijmetselaar was geweest. Hij heeft zich echter in Dec. 1783 te Pisa laten overhalen, om geloof te slaan aan de legende van het erflijke grootmeesterschap der Schotsche koningen, en toen als 'rechtmatig erfgenaam' dier waardigheid eene benoeming tot plaatsvervanger en opvolger voor 'de loges in het noorden' verstrekt aan Gustaaf III van Zweden; maçonniek 'grootmeester' schijnt hij nooit te zijn geweest. Dr. W. Begemann: „Karel Eduard is niet alleen geen grootmeester maar zelfs geen ridder geweest van de orde der Tempelheeren, want in 1745 bestond zulk eene orde in Schotland sinds lang niet meer." De vraag blijft, of Karel Eduard zich niet op zijne wijze als hoofd heeft aangemerkt der vrije metselarij in den ouden Schotschen zin des woords, en zelfs geen — nieuwerwetsch — vrijmetselaar zonder meer geweest is; de loop der gebeurtenissen zoude hem ertoe kunnen gebracht hebben, zijne betrekking tot de zaak in latere dagen te verloochenen. In allen gevalle gaat de vrijmetselarij in Zweden van hem uit in hare vooronderstelling, dat haar oorsprong bij de Tempeliers is te zoeken, hoewel daar, naar men zegt, ook het mysticisme nawerkt van Swedenborg.

Bij blz. 40. *Ramsay's al of niet voorgewende meening.* „Op combinatie berust de geschiedenis der vrijmetselarij in Ramsay's rede geheel en al; bij zijne erkende waarheidsliefde is de onderstelling van opzettelijk bedrog uitgesloten. Hij heeft naar eigene overtuiging zekerlijk alles zoo als werkelijk aangenomen, als hij het zelf heeft voorgesteld. — Hij had van de vrijmetselarij een hoogen dunk, en achtte haar eene soort van academie der geleerden en kunstenaars voor alle beschaafde volken tot bevordering van hun geestelijk gemeenschapsleven, waarbij dan evenwel godgeleerdheid en staatkunde zouden uitgesloten blijven; van eene onderschuiving van staatkundige tempeliersbedoelingen laat zich niet het geringste spoor aantoonen.” Begemann, 'Tempelheeren en Vrijmetselaren' blz. 32 en 48.

Bij blz. 42. *De Stuartloges te Parijs.* Begemann verwijst de Stuartloges van Br.: Keller naar het rijk der fabelen: t. a. p. blz. 33.

Na 1740 ook het Schotsche. Begemann: „In de tweede helft der achttiende eeuw doken in verband met de Vrijmetselarij verschillende riddergraden op; met name werd als hare voorloopster de Tempeliersorde voorgesteld. Of reeds vóór 1750 riddergraden gevormd waren, laat zich niet met zekerheid uitmaken; vroeger echter zijn de tempeliersgraden niet aan te toonen, en op de Britsche eilanden niet voor 1760.” (Ego: Te Londen heeft men ze in 1756 en 1757 nog niet.) „De bewering, dat Ramsay al in 1728 eenen tempeliersgraad gemaakt had, komt het eerst voor in 1815 bij Thory, en ze plant zich dan voort, maar is als een laat verzinsel te beschouwen; Ramsay's rede en zijn geheel gedrag geven geen teeken van trek naar hoogere graden.” ('De Tempelheeren en de Vrijmetselaren' blz. 75 en 76.)

Baron Hundt. Begemann noemt het een verzinsel van den heer von Hundt, dat er al in 1743 maçonnieke tempeliers bestaan hebben, en hij beweert, dat deze, zoover zich laat aantoonen, eerst sedert 1751 getracht heeft, eene maçonnieke tempeliersorde te 'herstellen'.

Bij blz. 43. *Cagliostro de Groot-Kopht.* In de jaren 1777 tot 1787 heeft deze zich aanvankelijk uitgegeven voor een door

den 'Opperkopt' afgevaardigden gevolmachtigde; eerlang echter heeft hij toen die waardigheid zelf op zich genomen. En in het verweerschrift, dat ter gelegenheid van het halssnoergeding voor hem is ingeleverd door den advocaat Thilorier, zegt hij onder meer, dat Althotas, de opvoeder zijner jeugd, hem in Arabië had gesproken over de pyramiden van Ægypte en de uitgestrekte, door de oude Ægyptenaren gegravene, onderaardsche ruimten, die tot bewaarplaatsen der menschelijke kennis waren bestemd, opdat het kostbare pand er voor beschadiging door de eeuwen een toevluchtsoord mocht vinden. „Ik heb,” zegt hij, „naar Ægypte het eerst mijne schreden gericht, en heb er de beroemde pyramiden, die voor het oog van den oppervlakigen beschouwer niet meer dan eene ontzaglijke massa marmer en graniet schijnen, onderzocht; ook heb ik kennis gemaakt met de priesters van de verschillende tempels, die de welwillendheid hebben gehad, mij binnen te brengen op plaatsen, waar geen gewoon reiziger vroeger een voet had gezet.” — Men zie over hem W. R. H. Trowbridge, „Cagliostro, the splendour and misery of a master of magic” (London 1910), en Dr. Marc Haven, „Le maître inconnu Cagliostro” (Dorbon aîné Paris), twee boeken, die te zijnen aanzien zachter stemmen, doch niet kunnen verbergen, dat de begaafde opsnijder een geducht opsnijder geweest is.

Bij blz. 44. *Stricte observantie* was in 1760—1785 de strenge inachtneming van eischen der maçonnieke tempeliersbeweging, waarin men tot loon voor eene soort van zelfbeheersching tot zelfkennis meende te komen van hooger en aard, — — en tot het voorrecht eener aanschouwing van anders ongeziene verborgenheden; zoo wordt in Oct. 1777 door den stricte observant br.: C. A. van Plommenfeld, een Zweed, het volgende geschreven aan den Duitschen br.: E. W. von Raven. „Uit God worden, in Jezus sterven en door den Heiligen Geest herleven wij. Heil U door de heilige getallen vijf, zeven, negen en twaalf en door de zeven geesten Gods; vrede aan allen, die daarvan de heilige kracht hebben leeren kennen, en eere aan Hem, dien de uitverkorenen aanbidden onder Zijn waren naam. Dewijl de oprecht-

heid de grondslag aller vriendschap is, acht ik het mijn plicht, mij aan U mijnen broeder bekend te maken. Ik heb het geluk gehad, geleid te worden over een der negen wegen, waarlangs men den kring verlaat, om binnen te treden in het vierkant. *Het licht heb ik veertig dagen lang gezocht*, het blauw doorlopende, het zwart en het geel; *een onbekende vader heeft mij geleid* door de schaduwen van een hol, waarin ik geen licht had behalve dat wat van den ring uitstraalde, dien hij aan den vinger droeg, en dit gezien hebbende, heb ik de kracht leeren kennen van de twee magneten, te weten van dien op en dien onder den grond. Ten laatste, toen hij mij een voet had laten zetten in het blauwe vierkant, heeft hij mij verlaten, zonder dat hij zich aan mij had bekend gemaakt, want *zijn gelaat was bedekt met een gaas van goud en purpur*; alleen heeft hij bij het heengaan tot mij gezegd: *sum qui sum*. En de aarde beefde onder mijne schreden, zoo groot was zijne kracht. Mijne oogen hebben zich bij deze woorden geopend, duidelijk zag ik in de duisternis, en *de zon heeft gedurende den nacht geschitterd*; toen was het, dat mij de palm is gegeven in de linker hand, terwijl men mij vergunde, met de linker te proeven van het tweede der brooden, die op de gouden tafel liggen aan de voeten der draken. Ik trad nader, *gekleed als metselaar*; hun oord is heilig, en *wee den onreine*, die er waagt te komen. *Eindelijk zag ik het schitterende purpur*, en mijne oogen hebben den ontzaglijken afstand gemeten tusschen de loodlijnen en de effene; toen ben ik den kring ingegaan, waarin ik mij thans bevind. Bias is de naam, waaronder ik bekend, en Florence de plaats, waar ik te vinden ben; bijaldien Gij, mijn vriend, de macht hebt om te openen en te sluiten, kom bij ons binnen, en wij zullen den Heer loven met Hozanna. *Is U de spiegel getrouw, zoek mij dan daar*, en Gij zult mij vinden." (Aangehaald in 'De Vrijmetselaar' van 1909 door br.: L. A. Langeveld, uit de Klossiaansche handschriftenverzameling in het bezit van het Groot Oosten der Nederlanden.)

Bij blz. 46. De leuze *'vrijheid, gelijkheid en broederschap'* wordt gezegd van den Franschen vrijmetselaar L. C. de Saint

Martin afkomstig te zijn: Bidegain, 'Masques et Visages' blz. 21.

Bij blz. 54. *De graad van den Kadoosj*. „Metselaars te Lyon zouden den graad van Kadoosj, die de wraak der Tempeliers inhoudt, in 1743 geschapen hebben onder den naam van petit élu, maar ook dit late bericht is geheel zonder waarborg.” Begemann t. a. p. blz. 76.

Bij blz. 61. *Terrassons inwijdingsverhaal als geschiedenis*. Men vergelijk hier blz. 40 in den derden druk (1882) van 'La messe et ses mystères comparés aux mystères anciens', waar br.: J. M. Ragon, van den 33sten, in uitgesproken verband met Terrassons inwijding van Sethos, het volgende feitelijk laat gelezen zijn door Apulejus, daarbij naar diens ('Metamorphosen' of) 'Gouden Ezel' verwijzende. „Quiconque parcourra seul cette voûte, sans regarder en arrière, sera purifié par l'eau, l'air et le feu; et s'il peut vaincre la frayeur de la mort, il sortira du sein de la terre, reverra la lumière, et sera apte à recevoir la révélation des mystères de la grande déesse Isis.” En hij voegt erbij: „Apulée, plongé dans les ténèbres, erra longtemps dans les souterrains du temple de Memphis.”

Bij blz. 62. Over *de Tooverfluit* staat in Hollandsche vertaling een lezenswaardig opstel van K. Bornhausen te Marburg in L'Union Fraternelle van 8, 15, 22 Febr. en 1 Maart 1913.

Bij blz. 64. *Zijne rol met glans gespeeld*. Men zie „la crédulité aux prises avec le charlatanisme” in Thory's 'Acta Latomorum' (Paris, Dufart 1815) 2: 102—127.

Bij blz. 69. *De Mopsen*. Volgens Thory (1: 328) is reeds in 1739 eene 'orde' (?) van Mopsen ontstaan te Weenen, die men dan daar om te beginnen als dubbelslachtig zal te denken hebben; de 'Mopsen' moeten zoo mannelijk als vrouwelijk zijn geweest. Uit het jaar 1745 noteert hij (1: 354) betreffende die Mopsen eenige strijdschriften, en in de koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage bevindt zich daarvan nog altoos 'L'ordre des francs-maçons trahi et le secret des mopses révélé' par l'abbé Larudan; Amsterdam 1745 in-12.

Bij blz. 72. *Het genootschap als pluimstrijker*. Van de bereidvaardigheid der Fransche vrijmetselaren, om bij iedere wisseling

van regeeringsvorm aan de nieuwe machthebbers blijdschap en afhankelijkheid te gaan betuigen, staan sprekende bewijzen afgedrukt in de 'Masques et Visages' van Bidegain.

Bij blz. 75. *De ritus van Miçraïm*. Bidegain zegt in 1906, dat de groote Misraïmitische loge nog een tiental jaren geleden den herdruk der alchimistische werken had ondernomen, doch van genoemden ritus nu (in Frankrijk?) geene werkplaatsen meer bestaan: 'Masques et Visages' blz. 105.

Bij blz. 77. *De onbekende oversten*. „In Duitschland hebben vorsten en edelen de nieuwe ridderorde bijna twintig jaar lang met geestdrift aanvaard; de zuivere en oude vrijmetselarij verdween bijna op het geheele vasteland van Europa, en niet minder dan twaalf regeerende vorsten, gebonden door geloften van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan *onbekende oversten*, zijn 1774 daadwerkelijke leden der Stricte Observantie geweest. De eed van blinde gehoorzaamheid aan *onbekende oversten* was van de orde het voornaamste kenmerk, en bij de aflegging van dien eed ontvingen de nieuwelingen de belofte, eene belofte wier verbreking ten laatste de organisatie heeft doen te niet gaan, dat die oversten hen deelgenooten zouden maken van eene *verborgene wijsheid*, waarover, zooals wij weten, de feitelijke tempelridders nooit kunnen hebben beschikt.” Gould t. a. p. blz. 323.

Bij blz. 80. *Geene onthulling gevolgd*. Abbé Barruel in 1799: „J'ai entendu les francs-maçons jusqu' alors les plus réservés, les vénérables, ou les maîtres des loges, répondre sans déguisement aux questions que leur joie (au mois d'août, 1792) occasionnait: Oui, enfin voilà le grand objet de la franc-maçonnerie rempli. Égalité et liberté, tous les hommes sont égaux et frères, tous les hommes sont libres; *c'était là* toute l'essence de notre code, tout l'objet de nos vœux, *tout notre grand secret*. J'ai entendu cette déclaration de leur part et de leur bouche devant tout ce que les maçons appelaient alors des 'profanes'.” ('Abrégé des mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme': Londres, Ph. le Boussonnier et Comp., pp. 120-121.) Is echter ook de Fransche omwenteling het aanvankelijk geheim gehouden doel

der vrijmetselarij afzonderlijk geweest? In 1718 had Montesquieu in zijn 118^{den} 'Perzischen' brief geschreven: „J'ose le dire, dans l'état présent où est l'Europe, il n'est pas possible que la religion catholique y subsiste cinq cents ans.” En in zijne 'Nouveaux Essais' (4:16, 4) had nog vroeger Leibnitz geschreven: „Je trouve même que des opinions approchantes s'insinuant peu à peu dans l'esprit des hommes du grand monde, qui règlent les autres et dont dépendent les affaires, et se glissant dans les livres à la mode, disposent toutes choses à la révolution générale, dont l'Europe est menacée, et achèvent de détruire ce qui reste encore dans le monde des sentiments généreux des anciens Grecs et Romains.” (Erdm. 387 a.) In 1762 zegt Rousseau in het derde boek van Emile: „Nous approchons de l'état de crise et du siècle des révolutions.” En het is niet de vrijmetselarij geweest, die den 2 April 1764 met de pen van Voltaire geschreven heeft: „Tout ce que je vois jette les semences d'une révolution qui arrivera inmanquablement, et dont je n'aurai pas le plaisir d'être témoin. Les Français arrivent tard à tout, mais enfin ils arrivent; la lumière s'est tellement répandue de proche en proche, qu'on éclatera à la première occasion. Et alors ce sera un beau tapage; les jeunes gens sont bien heureux, ils verront de belles choses.”

Bij blz. 81. *Fredrik II van Pruisen* was vrijmetselaar geworden den 14 Augustus 1738 te Brunswijk, niet meer dan eenige maanden nadat de eerste Duitsche loge gesticht was. Die is namelijk onder Charles Sarry te Hamburg den 6 December 1737 opgericht.

Bij blz. 86. *De 'oorkonde' van Keulen en Frederiks Vrededal.* Afdoende voor- en inlichting verschaft in dezen de verhandeling van Dr. W. Begemann, getiteld 'Die Haager Loge von 1637 und der Kölner Brief von 1535' (Berlin, Mittler u. S. 1907), en door schrijver dezes eerst gelezen, toen het vorenstaande bereids was afgedrukt.

Bij blz. 92. *De maçonnieke weldadigheid.* Eene maatschappij van weldadigheid heet in 1781 de vrijmetselarij in een schrijven van... Marie Antoinette aan hare zuster Maria Christina: men

zie blz. 9 in Bidegain's 'Masques et Visages'. Ook Thory o. a. beweert (in 1815), „que la Franche-Maçonnerie n'est autre chose qu'une société de bienfaisance”.

Bij blz. 97. *De vlamme ster*. Op het tableau van wijlen Dr. M. S. Polak is dit symbool zespuntig; daar bestaat dus de ster uit den dubbelen driehoek, waaraan men zich de eindelooze wederkeerigheid van afdaling in de tijdelijkheid en terugkeer in de eeuwigheid voorstellen kan. Ook op het achttiende-eeuwsche tableau, dat in het voor mij liggende exemplaar van Clavel tegenover blz. 113 te zien is, heeft de ster zes punten, maar geene G, en in de Hollandsche bewerking van Polak's boek, zooals die in 1908 half en half bij br.: D. Ramondt te 's Gravenhage 'verschenen' is, vertoont op blz. 200 het Engelsche tableau de G al even weinig, maar nu eene ster met... zeven punten. De vijfpuntige ster met de G erin ziet men op blz. 41 van 'De Geheimen der Vrijmetselarij' bij Taxil, en vijfpuntige sterrèn met eene G in het midden vertoonen ook de 'Acta Latomorum'.

Bij blz. 105. *De acacia*. Br.: Dr. M. Clare te Londen in 1730: „Men zegt, dat de broeders aan het hoofdeinde van Hiram's graf een takje *cassia* hebben geplaatst, hetgeen betrekking heeft op eene oude gewoonte in oostersche landen om de dooden te balsemen; bij die bewerking werd *cassia* altijd gebruikt, vooral voor het hoofd en het drogen der hersenen, zooals met name Herodotus verklaart.” (Vgl. Hdt 2:86 en 3:110.) „Het laurierhout, de welriekende oliën en de bloemen, die op de graven der dooden werden gebruikt, komen zoo veelvuldig voor bij de oude dichters, dat uitweiding daarover niet van noode is; Ovidius beschrijft (Metam. 15:396—400) als volgt den dood van den Phoenix: Op de takken van een steeneik of den top van een buigzame palm bouwt hij zich met zijn klauwen en gebogen snavel een nest, strooit daarop *cassia*, *nardus*, kaneel en myrrhe, legt zich ten slotte neer op dien welriekenden hoop, en eindigt, de geuren in zich opnemende, zijne dagen.” ('A defence of masonry, occasioned by a pamphlet called Masonry Dissected' van zekeren Prichard: 'De Vrijmetselaar' van Maart 1912, blz. 325-326.) Ovidius: „Illicis in ramis tremulæve cacumine palmæ

Unguibus et pando nidum sibi construit ore, Quo simulac casias et nardi lenis aristas Quassaque cum fulva substravit cinnama myrrha, Se superimponit, finitque in odoribus ævum."

„Une branche d'acacia" wordt vermeld op blz. 118 van het in 1745 te Amsterdam verschenen boekje 'L'ordre des francs-maçons trahi et le secret des mopses révélé'; het schijnt alzoo, dat tot de Hiramlegende aanvankelijk een *cassiatakje* behoorde en van dit *cassiatakje* tusschen 1730 en 1745 in Frankrijk een *acaciatakje* gemaakt is. Vgl. nog blz. 8 in de brochure van br.: Th. Stentz over 'Die Hiram'sage': Berl. F. Sittenfeld 1871.

Bij blz. 119. *Legende van den Joodschen targoem*. Abbé Lefranc in 1791: „Il est certain, par l'histoire sainte, que Salomon préposa Adoniram pour veiller sur les ouvriers qui étaient occupés à la construction du temple de Jérusalem; mais *ce que les francs-maçons ajoutent de surplus est tiré de la paraphrase chaldaïque*, et emprunté du conte que les rabbins ont tissu pour enlever à Jésus-Christ sa divinité et sa puissance." ('Le voile levé pour les curieux, ou le secret de la révolution révélé à l'aide de la franc-maçonnerie.' P. 87.) Wijlen br.: Th. Stentz nach der 'Bauhütte' vom Jahre 1862: „Ueber die weiteren Lebensschicksale Chirams beobachtet sowohl die jüdische Geschichte als die Agada, Talmud und Midrasch Stillschweigen; davon, dass Chiram von den ihm untergeordneten Bauleuten seines Lebens beraubt worden, erwähnt die jüdische Literatur nichts." ('Die Hiram'sage.' Handschrift für Meister. Berl. Sittenfeld 1871. S. 2.)

Bij blz. 139. *Theosophisch of niets*. Van br.: prof. J. H. Carpentier Alting, die aan de maçonnieke gedachte meer invloed in de tegenwoordige maatschappij zoude willen helpen verschaffen, staat in het Maçonnieke Weekblad van 31 Mei 1913 onder meer het volgende aangehaald. „Geschriften, op ruimere schaal verspreid, over de 'gemengde' vrijmetselarij en door theosophen onder de regelmatige broeders, hebben de dwaze opvatting doen ontstaan, alsof vrijmetselarij een andere naam zoude zijn voor theosophie, en alsof beoefening van occultisme bij ons hóófd-arbeid zoude zijn. En de ontwikkelde maatschappij gruwet van deze dingen, die alleen daar worden gewaardeerd, waar bij

gemis aan eigen diep innerlijk leven, bij het ontbreken van een streng geestelijken grondslag in eigen denken als surrogaat daarvoor gaarne gegrepen wordt naar steun òf van dusgenoemde oude wijsheid òf van geheimzinnige krachten." Zoo spreekt een verstandig mensch; br.: J. H. Carpentier Alting is geen 'soverein prins van het Rozekruis', zooveel is duidelijk. Om van den 'prins adept' niet eens te spreken, ofschoon die óók vrijmetselaar is. En allerminst zal de leermeester van zuivere rede het in een verstandig vrij metselenden medehoogleeraar laken, dat deze voor zijn deel aan occultisme en theosophie liever niet mededoet. Maar dit bewijst dan toch, dat hij als een zoon, niet van de weduwe, maar van zijn eigen vader, 'toevallig' mededoet als ware hij vrijmetselaar, en in den geheimhoudenden maçonnieken bond eigenlijk verkeerd gestuurd is, — zooals zoo vele verstandig brave vrijmetselaren. Toch hoort hijzelf liever Keller zeggen, dat de zaak onzeggelijk oud is, dan dat hij met Begemann hare geboorte in 1717 laat gelden, en als lid van de Loge is hij occultist hetzij hij wil of niet, een occultist, zeggen wij, van den eersten of laagsten graad, maar altoos occultist. De 'orde' — hijzelf noemt het genootschap zoo, en dat heeft zijne beteekenis, — is nu eenmaal geen weldadigheids-genootschap, geen bond ook, waarin hij met vergenoegd gezicht slechts broederketens heeft te helpen vormen, of zelf allicht ambtshalve soms mag zeggen „laat ons de keten vormen, broeders"; „de orde geeft niet slechts liefde, ze belooft ook licht." ('De Vrijmetselaar' van Nov. 1912, blz. 195.) Een voor buitenstaanders verbórgen licht, waarvan zelfs het symbool, de vlammeende ster, niet aanstonds getoond wordt aan den leerling. En dewijl voor den binnengelatenen dit licht ook op den duur niet schijnt als licht van wetenschap, laat staan als licht van zuivere rede, maar als aanschouwelijk licht bij symbolische wijze van spreken, is het niet het wáre licht, het licht van de ware begrijpelijkheid of begrijpelijke waarheid, maar een licht voor kinderlijk mannelijke verbeelding; het is een licht, dat allengs op moet gaan uit voorwerpen, handelwijzen en tableaux, — uit eene fabel. Moet niet ook prof.

Carpentier Alting zijn best doen om zin te leggen in de kinderlijkheid, dat hij zich meesterlijk met lint, bijou en schootsvel tooit? En dit wil zeggen, dat de vrijmetselarij, die meer zal zijn dan een spelletje, het verbórgene heeft te zoeken, om zoo doende eene aangelegenheid te blijken van occultisten en theosophen; ziedaar wat gelden moet zelfs of juist aangaande „de vrijmetselarij van heden, die over het algemeen niet weet wat ze wil, omdat ze niet weet wat zij is.” (‘De Vrijmetselaar’ van Nov. 1912, blz. 206.)

Bij blz. 141. *Krisjnamoerti*. Het laatste nieuws hem betreffende is, dat Mevr. A. Besant, in weerwil aller voorlichting door de ongeziene Meesters, zich in hem heeft vergist; ziehier wat zij schrijft in de ‘Theosophist’ van Juli 1913, xxxiv no. 10. „I find in the Lichtbringer, the German organ of the order of the Star in the East, a pleasantly worded message from Alcyone: ‘My dear Dr. Hübbe Schleiden, May I, through you, thank all the German members of the order of the Star in the East for the loving greeting they have sent me; I hope that millions of men in Germany will listen to the message which the great Teacher will deliver when He comes, and I pray that His blessing may rest on all those who are already preparing the way for His coming.’ — It is clear that he, at least, does not regard himself as the great Teacher, and the distinction which was so unintelligible to Mr. Justice Bakewell is clear enough to the person himself.”

‘Clear enough’ is in dezen ook nog iets anders, dat Mevrouw Besant er niet bijvoegt.

Bij A. H. ADRIANI te Leiden zijn verschenen de navolgende werken en uitgaven van PROF. BOLLAND:

Het wereldraadsel *)	<i>f</i> 6.25, <i>geb. f</i>	7.50
Eene levensbeschouwing	"	0.75
Aanschouwing en verstand	"	1.50
Spinoza	"	0.50
Alte Vernunft und neuer Verstand	"	0.90
Het verstand en zijne verlegenheden *)	"	1.50
Het maatsch. vraagstuk en zijne slechte oneindigheid. Tweede druk †)	"	0.50
Het nut der wijsbegeerte †)	"	0.50
Collegium logicum van 1904-1905, 2 deelen <i>f</i> 12.—, <i>geb.</i>	"	15.—
In den strijd om de waarheid †)	"	0.50
Rede van 25 Sept. 1906 †)	"	0.75
In den voorhof der schoonheid †)	"	0.60
Æsthetische geestelijkheid †)	"	1.25
Het lijden en sterven van Jezus Christus *) †)	"	0.75
De natuur †)	"	0.80
Het boek der spreuken *)	"	1.—
Spreuken uit de leerzaal van zuivere rede, tweede ver- meerderde uitgave †)	"	0.75
Nieuwe kennis, oude wijsheid. Eene poging tot voor- lichting †)	"	0.80
Het antwoord op de poging tot voorlichting †)	"	0.60
Schelling, Hegel, Fechner en de nieuwere theosophie †) "	"	1.75
Mevrouw Blavatsky en hare 'theosophie' †)	"	1.50
De vrijmetselarij voorheen en thans	"	1.75
De logica. Tweede uitgave †) (Met Portret).	"	1.—
Zuivere rede en hare werkelijkheid. Derde uitgave. (Met Portret.) In linnen stempelband	"	15.—
De boeken der spreuken. In zakformaat, <i>geb.</i>	"	1.90
Petrus en Rome. Vierde, aanmerkelijk vermeerderde, druk "	"	0.75
Open brief aan den heer H. J. A. M. Schaeppman	"	0.80
Oude gegevens uit het verre verleden der kerk, 2e druk *) "	"	1.25
Rome en de geschiedenis. Herz. en verm. druk	"	1.25

Roomsche historie. Tweede, vermeerderde, druk . . . „	1.25
De kerk van Utrecht. „	1.—
Wat is protestantenplicht bij de verkiezingen? . . . „	0.60
De roomsche biecht in hare wording f	0.90
De grondslag der 'Vrije' Universiteit „	0.50
De grondslag der 'Vrije' en 'De Tijd' „	0.50
Het eerste evangelie in het licht van oude gegevens . . . „	1.90
Gnosis en evangelie „	1.80
De evangelische Jozua *) „	0.75
Het evangelie. Eene 'vernieuwde' poging tot aanwijzing van den oorsprong des Christendoms. Tweede uitgave „	2.25
De theosophie in Christendom en Jodendom. „	0.90
Onze evangeliën en de oude theosophie „	0.90
De groote vraag voor de Christenheid onzer dagen: Heeft Jezus geleefd? Tweede uitgave „	2.25
Die althellenische Wortbetonung im Lichte der Geschichte „	1.40
Gabler's Kritik des Bewusstseins *) „	2.50
J. E. Erdmann's Grundriss der Logik und Metaphysik *) „	1.50
J. E. Erdmann's Abhandlung über Leib und Seele . . . „	1.50
Hegel's Kleine Logik *) §) „	3.25
Hegel's Philosophie der Religion . . . I f 6.75, II, 1e „	2.75
Hegel's Philosophie des Rechts. „	5.50
Hegel's Phänomenologie. f 8.—, geb. „	10.—
Hegel's Encyklopædie f 12.—, geb. „	14.—
Hegel's Geschichte der Philosophie . . . f 12.—, geb. „	14.—

Voorts:

Antwoord aan Prof. Jelgersma, door Dr. J. M. Fränkel „	0.60
Een Hollandsch Franskiljon, door Dr. P. C. E. Meerum Terwogt „	0.25
Portret van Prof. Bolland. Cabinet-formaat „	0.50

*) Uitverkocht.

†) Opgenomen in 'Zuivere rede en hare werkelijkheid'.

§) Vormt het eerste gedeelte der Encyklopædie.

